

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Kamu Yönetimi Bilim Dalı

**REFAH DEVLETİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA:
NORDİK MODEL**

Rahmi Burak ERGÜL

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

REFAH DEVLETİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA: NORDİK MODEL

Rahmi Burak ERGÜL

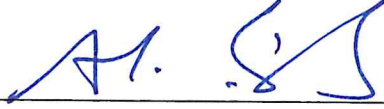
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Kamu Yönetimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

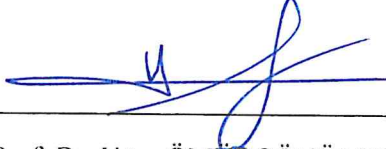
Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

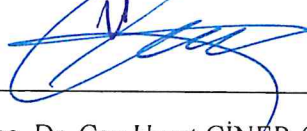
Rahmi Burak ERGÜL tarafından hazırlanan “**Refah Devleti ve Sürdürülebilir Kalkınma: Nordik Model**” başlıklı bu çalışma, 26/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR (Başkan)

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN (Danışman)

Doç. Dr. Can Umut ÇİNİR (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

16.07.2019

Rahmi Burak ERGÜL

¹ "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metodların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
- Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Rahmi Burak ERGÜL

Bana ilham olan o güzel insanlara...

TEŞEKKÜR

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler lisans mezunu olarak Kamu Yönetimi alanında tezimi yazarak taçlandığı yüksek lisans eğitimim sırasında; zorlandığım her an cömertçe yardım ve desteklerini sunan, yapıcı eleştirileriyle her zaman yanımda olan ve tezimi bu aşamaya getirmemde en büyük pay sahibi danışman hocam Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN'e,

Eğitim hayatım boyunca bana örnek olan, yol gösteren Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı ile Çankaya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyelerine,

Tez yazım aşamalarında desteklerini her zaman hissettiğim Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) Teknoloji Transfer Ofisi Başkanlığı'nda görevli değerli yöneticilerim ve mesai arkadaşlarıma,

Tezimi bu noktaya getirirken kıymetli görüş ve katkıları esirgemeksizin büyük yardımları olan arkadaşlarım; Kerim Yiğit ÖZSOY, Ömer SOYLU ve Aras DOĞRUDİL'e,

Büyük sabrı ve inancı ile bir an olsun desteğini üzerimden çekmeyen ve bu süreçte çok değerli katkılar vererek yanımdan hiç ayrılmayan kıymetli Hatice Seda ÖZDAĞ'a,

Hep yanımda olan, yeri geldiğinde işinden zaman ayırarak benimle ilgilenen biricik halam Gül ERGÜL'e,

En büyük destekçilerim annem Bilge ERGÜL ve babam Zeki ERGÜL başta olmak üzere; beni bugünlere getiren ERGÜL ve ARAL ailelerinin tüm fertlerine, canım kardeşim Ela Melisa ERGÜL'e,

tüm kalbimle teşekkürü bir borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum. Kalpler beraber...

ÖZET

ERGÜL, Rahmi Burak. *Refah Devleti ve Sürdürülebilir Kalkınma: Nordik Model*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Tarih boyunca görülen toplumsal eşitsizlikler, Sanayi Devrimi ile birlikte üretim ve tüketim ilişkilerinin değişmeye başlaması ile beraber işçi-işveren sınıfı arasında büyük bir sorun haline gelmiştir. Bu sorun, işçi sınıfının örgütlü şekilde hak arama çabalarıyla başka bir boyuta taşınmış ve halk tabanından gelen refah talebi karşısında devlet otoritesinin tanımı değişmiştir. Bu süreçte; Birinci Dünya Savaşı, 1929 Büyük Ekonomik Buhranı ve İkinci Dünya Savaşı gibi büyük yıkıcı etkileri olan olaylar sonucunda egemen yaklaşım “*laissez faire*” ekonomik yaklaşımı, yerini “Keynesyen” ekonomik yaklaşıma bırakmış ve ekonomide devlet müdahalesi meşru görülmeye başlanmıştır. Böylece, Refah Devleti anlayışı kurumsallaşmasını tamamlamıştır. Keynesyen yaklaşım çerçevesinde Refah Devleti anlayışı, özellikle 1950-1973 yılları arasında en görkemli yıllarını yaşamıştır. 1970’li yıllardan itibaren ortaya çıkan ekonomik ve siyasal krizler neticesinde neo-liberal politikalar hâkim paradigma konumuna geçmiş, ülkeler kendilerini bu çerçevede konumlandırmaya başlamışlardır. Bu nedenle, Refah Devleti anlayışında büyük bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Ancak; Nordik ülkeleri bu değişim ve dönüşüm rüzgârı karşısında, kendilerine özgü kurumsallaştırdıkları Refah Devleti kavramının temel değerlerine sıkı sıkıya tutunmuş ve bu refah anlayışını sürdürülebilir kılabilmişlerdir. Böylece Nordik Model, bünyesinde rekabetçi serbest piyasa mantığı ile klasik anlamda eşitlik, sosyal adalet ve hakkaniyet temelinde kurgulanan Refah Devleti yapısını harmanlamayı başarabilmiştir. Öte yandan Nordik ülkelerin, Türkiye ve gelişmekte olan ülkelere sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan farklılıklar göstermekteyken diğer Batı ve özellikle Güney Avrupa ülkelerinin yapı itibarıyla gelişmekte olan ülkelere daha yakın bir profil çizdiği ifade edilebilir. Ancak, bu ülkelerde temel Refah Devleti mantığında eşitlik, sosyal adalet ve hakkaniyet; refahın bölüşümünde asli unsurlar olarak öne çıkmamaktadır. Nordik ülkelerin, diğer gelişmiş ülkelere en önemli farkı da budur. Bu açıdan, bu tezde, Nordik Modelin; Refah Devleti anlayışı ile sürdürülebilir kalkınma yaklaşımını nasıl bütünleştirdiği ve bunun sonucunda ortaya nasıl bir mantık sunduğunu kavrayabilmek amacıyla incelemelerde bulunulmuş, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma stratejilerine örnek teşkil edip edemeyeceği; literatür taramasıyla elde edilen verilerin analiz ve karşılaştırma metodolojisi kullanılması yoluyla değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Refah, Sürdürülebilirlik, Refah Devleti, Sürdürülebilir Kalkınma, Nordik Model, İskandinav Modeli, İsveç Modeli

ABSTRACT

ERGÜL, Rahmi Burak. *Welfare State and Sustainable Development: The Nordic Model*, Master's Thesis, Ankara, 2019.

Socio-economic inequalities, which can be seen in the whole history, became a great problem between working class-employers with the effect of the Industrial Revolution's on production and consumption dynamics. This problem leaped to a different dimension through the working class' organized efforts to demands of social welfare rights. And the meaning of the state authority has changed against this demand motivated by people. In this process, because of the havocs of both World Wars and the Great Depression obliged to change the paradigm from "*laissez faire*" to "Keynesian". And the state intervention to the economy was started to perceived as legitimate. Thus, the concept of the Welfare State became institutionalized and it has lived its Golden Era between 1950-1973 in the Keynesian economic framework. Yet, in the 1970's through the effects of both economic and political crisis, neo-liberal approach has become the prevailing paradigm and states aligned themselves with neo-liberalism. Therefore, the concept of the Welfare State has changed and transformed. However, Nordic countries stood adhere to their deeply-rooted and institutionalized welfare model. Moreover, they succeed to reconcile sustainability and basic values of the Welfare State in their distinctive characteristics. In this respect, the Nordic Model achieved to blend the logic of free market economy and the basic principles of the Welfare State. Nevertheless, there are differences in terms of socio-economic and cultural structure between Nordic countries and developing countries like Turkey. Other Western especially Southern European countries have more similar profiles with developing countries than Nordics. Yet, equality, social justice and equity are not essential elements for sharing of welfare in these countries. And this is the most important difference between Nordics and other developed countries. In this context, in this thesis, the concept of the Nordic Model is analyzed to grasp both how it accomplished to blend the Welfare State understanding and sustainable development approach and its logic and whether or not it will be an example for developing countries' development strategies through data which was obtained by literature review and comparison methodology.

Keywords: Welfare, Sustainability, the Welfare State, Sustainable Development, the Nordic Model, the Scandinavian Model, Swedish Model

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: REFAH DEVLETİ	8
1.1. REFAH DEVLETİ TANIMI	8
1.2. REFAH DEVLETİNİN DOĞUŞU	16
1.3. REFAH DEVLETİNİN GELİŞİMİ	26
1.3.1. Refah Devletinin Getirdikleri	28
1.3.2. Refah Devletinin Devlet Bütçesi Üzerindeki Maliyeti	33
1.4. REFAH DEVLETİNİN GERİLEMESİ VE KRİZİ	40
1.4.1. Refah Devleti Anlayışına Getirilen Eleştiriler	42
1.4.2. Refah Devleti Anlayışından Neoliberal Devlet ve Toplum Anlayışına Geçiş	44
1.5. REFAH DEVLETİ REJİMLERİNİN SINIFLANDIRILMASI	53
1.5.1. Wilensky ve Lebeaux'un Refah Rejimi Sınıflandırması	56
1.5.2. Titmuss'un Refah Rejimi Sınıflandırması	57
1.5.3. Furniss ve Tilton'un Refah Rejimi Sınıflandırması.....	58
1.5.4. Refah Rejimlerinin Üçlü Sınıflandırması	59

1.5.5. Esping-Andersen'in Refah Rejimi Sınıflandırması	60
1.5.6. Merkel'in Refah Rejimi Sınıflandırması	70
2. BÖLÜM: SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA	74
2.1. KÜRESELLEŞME VE REFAH DEVLETİ	74
2.2. REFAH DEVLETİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK.....	82
3. BÖLÜM: NORDİK MODEL.....	97
3.1. NORDİK MODELİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	97
3.2. NORDİK MODELİN REFAH DEVLETİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KILINMASINDAKİ BAŞARISI.....	108
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	121
KAYNAKÇA	127
EKLER.....	147
EK-1: TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU	147
EK-2: YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU.....	149

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Refah Politikalarına Başlangıç Tarihleri.....	21
Tablo 2: Sosyal Sigorta Uygulamalarına Başlangıç Tarihleri.....	22
Tablo 3: Refah Devleti Kavramına Geçiş Tarihleri	22
Tablo 4: Çeşitli Ülkeler Bazında Kamu Harcamalarının Artış Eğilimi	34
Tablo 5: Çeşitli Ülkeler Bazında Vergi Oranları	35
Tablo 6: OECD Ülkeleri Bazında Kamu Harcamalarının GSYİH'ye Oranı	36
Tablo 7: Çeşitli Ülkeler Bazında İşsizlik Oranları	38
Tablo 8: 1960 – 1975 Yıllarına İlişkin Bazı Ekonomik Göstergeler	41
Tablo 9: Geleneksel Kamu Yönetimi ve Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı.....	46
Tablo 10: Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının Getirdiği Yeni Yaklaşımlar	47
Tablo 11: Anglosakson Ülkeler Bazında Kamu Harcamalarının GSYİH'ye Oranı	48
Tablo 12: Bazı Ülkelerde Sosyal Güvenlik Harcamalarının GSYİH'ye Oranı	49
Tablo 13: Bazı Avrupa Ülkelerinde Sübvansiyon ve Sosyal Yardım Harcamalarının GSYİH'ye Oranı	49
Tablo 14: Başlıca Avrupa Ülkeleri Bazında Kamu Harcamalarının GSYİH'ye Oranı	52
Tablo 15: Titmuss'un Seçici ve Evrensel Refah Devleti Sınıflandırması.....	57
Tablo 16: Gøsta Esping-Andersen'in Refah Rejimi Sınıflandırması.....	61
Tablo 17: Refah Rejimlerinin Karakteristik Özellikleri.....	65
Tablo 18: Ülkelerin Dekomodifikasyon Dereceleri	66
Tablo 19: Refah Modellerinin Sosyal Verileri	71
Tablo 20: 1990-1999 Yılları Arasında Refah Modelleri İş Gücü Piyasası Verileri.....	72
Tablo 21: Bazı OECD Üyesi Ülkelerde Toplam Sağlık Harcamasında Devlet Katkısı	83
Tablo 22: 1980-1990 Yılları Arasında Bazı Ülkelerde Toplam ve Sektörel Bazda Kamu Harcamaları	92

Tablo 23: 1980-1990 Yılları Arasında Bazı Ülkelerde Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon Verileri	93
Tablo 24: 1980-1990 Yılları Arasında Nordik Ülkelerine Ait Çeşitli Ortalama Verilerin Gelişmiş Ülkeler Ortalamasına Göre Durumu	95
Tablo 25: 2018 Yılı Dünya Refah Sıralaması	100
Tablo 26: Birleşmiş Milletler İnsani Gelişmişlik Endeksi 2018 Yılı Sıralaması	101
Tablo 27: Birleşmiş Milletler İnsani Gelişmişlik Endeksi Verilerine Göre İlk 15 Sıradaki Ülkenin Gelir Dağılımında Eşitsizlik Oranı	104
Tablo 28: Kapitalizm, Sosyalizm ve Nordik Model Ayrımı	109
Tablo 29: 2018 Yılı Sürdürülebilir Kalkınma Endeksi Sıralaması	114
Tablo 30: Stefán Ólafsson'un Karşılaştırmalı Refah Analizi.....	116
Tablo 31: 2019 Dünya Mutluluk Raporu Sıralaması	118

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Neo-Liberalizmin Üçlü Açmazı (<i>Trilemma</i>).....	81
Şekil 2: Sürdürülebilir Kalkınmanın Bileşenleri	89
Şekil 3: Sürdürülebilir Bir Yönetim İçin Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Dönüşüm Süreçleri	90
Şekil 4: Nordik ve İskandinav Ülkeleri Haritası.....	98
Şekil 5: Nordik Perspektifinin Bileşenleri.....	106

GİRİŞ

Akademik dünyada devlet kavramı, çeşitli boyutlarıyla, bugüne kadar sayısız defa incelenmiş, analiz edilmiş ve tartışılmıştır. Yapılan çalışmaların odak noktasında devlet kavramının ne anlama geldiği ve rolünün ne olduğunun yer aldığı söylenebilir. Zira; tabiatı itibariyle devlet, tüm toplumsal faaliyetler üzerinde yüksek etkiye sahip bir unsurdur. Yani; sağıktan eğitime, eğitimden ekonomik ilişkilere, ekonomik ilişkilerden güvenliğe kadar birçok alanda devlet otoritesi, düzenleyici ve denetleyici bir role sahiptir.

Ancak; devlet kavramı ve devletin rolünün ne olduğuna dair asgari müşterekte hemfikir olunabilen durumlar haricinde, sosyal politikalar bakımından, devlet kavramı ve işlevleri üzerine olan tartışmalar geçmişten beri süregelmektedir. Bu tartışmalar, gerçekleştirildiği dönemin konjonktürüyle de son derece bağlantılı olarak yeni boyutlar kazanmış ve bu bağlamda yeni yaklaşımlar boy göstermiştir.

Bahsi geçen tartışmalar ve bu tartışmalara getirilen yeni soluklar arasında Refah Devleti¹ kavramı kendine yer bulmuştur. Üretim süreçlerinin ve üretim dinamiklerinin tarımdan imalata doğru kaydığı dönemlerde refah yani bolluk, varlık ve rahatlık içinde yaşama, gönenc arayışı ortaya çıkmış ve bu arayışa bağlı olarak, özellikle İngiltere’de, yasal bazı düzenlemeler yapılmış olsa da Refah Devleti kavramı; refah arayışının zirve yaptığı bir dönem olan 19. yüzyıl sonunda oluşmaya başlamış, 1929 yılında yaşanan Büyük Ekonomik Buhan (Büyük Buhan) sonrasında ortaya çıkmıştır.

Sanayi Devrimi ile birlikte ekonomik süreçlerde derin değişim ve dönüşümler yaşanması, sanayileşmiş toplumlarda gündelik yaşam koşullarının başkalaşmasına neden olmuştur. Değişen sosyal yapıya bağlı olarak da siyasal süreçler dönüşüme uğramaya başlamıştır. Bir başka deyişle; sanayileşmenin getirmiş olduğu yeni ekonomik sistem, geleneksel toplum yapısını baştan aşağı değiştirmiş ve söz konusu toplumsal değişimler de beraberinde siyasal değişimlere yol açmıştır.

---

¹ Refah Devleti ifadesi, özel bir kavrama işaret ettiğinden ilk harflerinin büyük yazılması tercih edilmiştir. Zira Refah Devleti, İngilizce literatürde de genellikle *the Welfare State* şeklinde, ilk harfleri büyük olarak yazılmaktadır.

Üretim faaliyetlerinin ve üretim araçlarının geleneksel yapıdan uzaklaşması sonucunda sanayileşmiş toplumlarda yaşanan sosyal dönüşümler, özellikle fabrikaların bulunduğu kentlerde kırdan kente göçün kontrolsüz şekilde artması ve işgücü değerinin fevkalade derecede ucuzlaşmış olması ile vuku bulmuştur. Bu sebeple, ortaya bolluk ve bereket içerisinde yaşayan bir işveren sınıfı ile yoksulluk içerisinde yaşayan ve son derece kıt kaynaklarla hayatını idame ettirmek zorunda kalan bir işçi sınıfı ortaya çıkmıştır.

Sanayileşmiş toplumlarda görülmeye başlayan toplumsal ayrışmalar sonucunda ortaya çıkan sınıf bilinci ile kolektif şekilde hareket eden ve oldukça zor, yıpratıcı koşullarda geçimini sürdüren işçi sınıfı; eğitim, sağlık, sosyal yardım gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması noktasında siyasal taleplerde bulunmuştur.

Bu doğrultuda, devlet otoritesi toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilmek adına yeniden tanımlanmış, sosyal bölünmüşlüğü getirdiği ayrışmayı en aza indirgeyebilmek için Refah Devleti kavramı içerisinde kurgulanmıştır.

Öte yandan; toplumların ekonomik ilişkilerinin, tarihlerinin ve kültürel dinamiklerinin birbirlerinden farklılaşması nedeniyle Refah Devleti kavramı içerisinde devlet otoritesine farklı tanımlamalar ve işlevler atfedilmiştir. Bu bağlamda, Refah Devleti kavramının kategorize edilerek sınıflandırıldığını söylemek mümkündür.

Tam da bu noktada, Refah Devleti kapsamında değerlendirilen kavramların toplum içerisinde yaşayan tüm vatandaşlara asgari müşterekte (*social minimum*) refah sağlamayı kendisine şiar edinmiş olan refah toplumuna (sosyal devlet) atıfta bulunduğu; ancak sosyal demokrat refah toplumu kavramının eşitlik, sosyal adalet (her türlü eşitsizliğin bertaraf edilerek fırsat eşitliğinin tesis edilmesi) ve hakkaniyet (hakça bölüşüm) gibi ilkelere uygun şekilde, tam anlamıyla Refah Devleti kavramının içini doldurduğunun ayırdını yapmak doğru olacaktır. Zira, Refah Devleti kapsamı içerisinde değerlendirilen ve birbirlerinden ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal anlamda ayrılan refah toplumlarının; refah kavramına ve bu doğrultuda Refah Devleti tanımına, Refah Devletinin görev ve sorumluluklarına, Refah Devletinden olan beklentilere getirmiş oldukları tanımlamalar da farklılaşmaktadır.

Bununla birlikte; küreselleşme olgusunun beraberinde getirdiği uluslararası piyasalar üzerinde giderek kızışan rekabetçi ortam nedeniyle kapitalist sistemde belirli aralıklarla

yaşanan ve bu anlamda kronikleşen ekonomik tıkanıklık ve krizler neticesinde ortaya çıkan siyasal ve sosyal gerginlikler tüm dünyada huzur, barış ve istikrarı tehdit eder niteliktedir. Bu sebeple; dünya genelinde huzur, barış ve istikrarın korunabilmesi ile artık geri dönülemez bir şekilde hayatımızda yer edinen küreselleşme olgusunun yayılmacı ve bütünleştirici etkisinden istifade ederek dünya üzerindeki sorunlu bölgelerin de huzur, barış ve istikrara kavuşturulabilmesinin yolu sürdürülebilirlik yaklaşımından geçmektedir. Yani, refah sürdürülebilir kılınmalıdır.

Buradan hareketle, günümüzde ülkelerin kalkınma stratejilerini sürdürülebilir bir nitelikte planlamak zorunda oldukları belirtilmelidir. Aksi takdirde; ortak ve sağlıklı bir gelecek için elzem olan kaynakların büyük ölçüde yok olması veya niteliğini kaybedecek şekilde zarar görmesi, gelecek kuşaklar için sosyal ve ekonomik anlamda büyük felaketleri de beraberinde getirecektir. Bu nedenle; sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir bir yönetim için de olmazsa olmazdır.

Ancak, bugün geldiğimiz noktada, Refah Devleti kapsamı içerisinde değerlendirilen refah toplumlarının yaşadıkları krizler de göz önünde bulundurulduğunda hemen hepsinin küreselleşme ve beraberinde getirdiği değişim rüzgârından olumsuz olarak etkilendiği, yapısal anlamda değişmek ve dönüşmek zorunda kaldığı, kendilerini sürdürülebilir kılamadığı ve buna bağlı olarak Refah Devleti kavramına olan bakışta yaşanan paradigma değişimi sebebiyle de toplumsal refah düzeyinden feragat etmek zorunda kaldıkları ifade edilebilir.

Bu durumdan; içerisinde barındırdığı eşitlik, sosyal adalet ve hakkaniyet gibi ilkeler temelinde Refah Devleti kavramının anlamını tam olarak karşıladığı düşünülen sosyal demokrat refah toplumu da özellikle 1990'lı yıllarda ziyadesiyle etkilenmiş ve bir dönüşüm sürecine girmiştir. Zira sosyal demokrat refah toplumu, tabiatı itibarıyla kalkınmadan ziyade piyasanın eşitsizlik ve adaletsizliklerini gidermek üzerine kurgulanmış olup, bu açıdan, piyasadaki dengesizlikleri bertaraf etmek üzerine kurgulanan yapısının sürdürülebilir kalkınma anlayışına tam ve mükemmel bir uyum sağladığı söylenemez.

Ancak sosyal demokrat refah toplumu; geçirdiği dönüşüm süreci sonunda geldiği noktaya, diğer refah toplumu (liberal refah toplumu, muhafazakâr refah toplumu gibi)

türlerinden farklı bir şekilde refahtan ödün vermeyerek gelmiş, temel karakteristik özelliklerini kaybetmemiştir. Sosyal demokrat refah toplumu bu başarısını sürdürülebilir kalkınma anlayışını benimsemesine borçludur.

Bu bağlamda; hem Refah Devleti kavramının içini dolduran hem de sürdürülebilir kalkınma ile el ele yürüyebilen, klasik modellere nazaran görece çok daha esnek bir yapıda kurgulanmış olan Nordik Modelden söz etmek mümkündür. Nordik Model; İzlanda, İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya, Faroe Adaları, Grönland ve Åland'ın oluşturduğu Nordik ülkeler² grubunun kendine has tarihi ve kültürel yapısının bir ürünüdür.

Bu kapsamda; Nordik Modelin sosyal barış ve düzene, eşitlik, insan haklarına saygı, adalet, cinsiyet eşitliği, demokrasi, sağlık ve gönence, açıklık gibi temel değerler ile hukuk devleti ilkesi, siyasal istikrar, bölge ülkeleri ile yakın iş birlikleri ve iyi eğitilmiş vatandaşlar kavramları üzerine bina edilmiş olduğu söylenebilir. Nitekim, Nordik Modelin evrensel olarak temel alınıp, referans kabul edilmesi bu durumun bir sonucudur.

Nordik ülkeler grubunun temelde birbirinden farklı kültürel öğeler içerdiği bilinmesine rağmen, hepsinin kendi içinde ortak değerlerle bezendiği ve bunların oluşturduğu, sonu sosyal barış ve refaha çıkan; siyasal, ekonomik ve sosyal boyutları içeren Nordik Modelin sürdürülebilir kalkınma anlayışı ile uyumlu olan yapısı, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin kalkınması yolunda da söz konusu ülkelerin kalkınma strateji ve planlarına yönelik bir politika penceresi açabilir.

Her ne kadar Nordik ülkelerin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkeler profiline çok fazla uymuyor gibi gözükse de Nordiklerin

---

² Nordik ülkeleri tabiri ile İskandinav ülkeleri tabiri zaman zaman birlikte kullanılıyor olsa da İskandinav ülkeleri, İskandinav Yarımadası'nda yer alan Norveç, İsveç ve Danimarka'ya işaret eder. Yer yer Finlandiya'nın da bu gruba dâhil edildiği olmaktadır. Ancak, Nordik ülkeleri benzer tarihsel ve sosyal kökenden gelen 5 bağımsız (İzlanda, İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya) ve 3 özerk (Faroe Adaları, Grönland ve Åland) ülkeye atıfta bulunmaktadır (Lütfen bakınız Şekil 4). Fakat; İsveç Modeli, İskandinav Modeli ve Nordik Modeli tabirleri farklı anlamlara gelmemekte ve genelde etkin bir vergi politikası ile kapsamlı, evrensel (tüm vatandaşlar için eşit) sosyal güvenlik sistemlerine sahip sosyal demokrat anlayışı ifade etmektedir (Einhorn ve Logue, 2007, s. 2; Alestalo ve diğerleri, 2009, s. 2; Larsson ve diğerleri, 2012, s. 6).

sürdürülebilir kalkınma konusundaki başarısı ile değişen ve dönüşen dünyada yeni gelişmelere ayak uydurabilmesinin yanında, klasik anlamda Refah Devleti yaklaşımından ödün vermeyerek kendilerine özgü sistemlerini devam ettirebiliyor oluşları dikkate değerdir.

Nordiklerin iş ekosistemleri, günümüz rekabetçi serbest piyasa yaklaşımı ile bütünleşmiş bir haldedir. Ancak; klasik anlamda eşitlik, sosyal adalet ve hakkaniyet temelinde kurgulanan Refah Devleti yapısı ile de uyumlu bir durum söz konusudur. Tüm yurttaşlar, vatandaş olmalarından kaynaklı olarak ücretsiz eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim hakkına sahiptir. Devlet tarafından tüm vatandaşlara sınıf, etnik köken, cinsiyet ve gelir seviyesi gibi ayrımlar yapılmaksızın eşit muamele yapılması esastır. Uzlaşmacı karakterde temsiliyetin önem arz ettiği katılımcı bir demokratik kültür de bu durumun tamamlayıcı unsurudur. Bu nedenle, güven mekanizması temelinde toplumsal huzur ve barış muhafaza edilebilmektedir. Ekonomik veriler, büyüme oranları, refah endeksi, küresel ölçekte faaliyet gösteren şirket sayıları, inovasyon göstergeleri de Nordik Modelin iddiasını kanıtlar niteliktedir.

Diğer Batı ve özellikle Güney Avrupa ülkelerinin yapı itibarıyla Türkiye ve gelişmekte olan ülkelere daha yakın bir profile sahip olduğu ifade edilebilir. Ancak, bu ülkelerde temel Refah Devleti mantığında eşitlik, sosyal adalet ve hakkaniyet refahın bölüşümünde asli unsurlar olarak öne çıkmamaktadır. Bu durum, toplumsal huzur ve barışın oluşturulması ile muhafaza edilebilmesi noktasında sorunlara yol açmaktadır. Nordik ülkelerin, diğer gelişmiş ülkelere önemli bir farkı da budur.

Nitekim başta İsveç, Norveç ve Danimarka olmak üzere Nordik ülkeleri, 1960'lı yılların sonundan başlayarak 1970'li yıllarda ivmelenen; Türkiye ve Asya ülkelerinin öncüsü olduğu; sonrasında da Latin Amerika ve Afrika ülkelerinden artışlarla büyüyen bir göç dalgası ile karşı karşıya kalmış olmasına rağmen, kendilerine özgü karakteristik yapı ile kapsayıcı, çoğulcu, katılımcı sosyal demokrasi temelinde sahip olduğu cömert refah uygulamalarıyla bu sorunu tamamen çözememiş olsa dahi büyük oranda yumuşatmayı başarmıştır. Bu nedenle Nordik ülkeleri; dünyadaki örneklere nazaran sosyal uyum ve bütünleşme bakımından büyük sınamaların altından çok daha başarılı bir şekilde kalkmayı bilmiştir. Bu durum, özellikle düzensiz göç ile mücadele etmek zorunda kalan Türkiye ve aynı durumdan muzdarip diğer ülkeler için de bir örnek teşkil edebilir.

Tezde ele alınan temel araştırma sorusu, Nordik Modelin kapsamlı sosyal yardım ve destekler ile diğer Refah Devleti uygulamalarından ödün vermeksizin küreselleşen dünyada ortaya çıkan rekabetçi yapıyla nasıl bütünleştiği ve eşitlik, özgürlük, güvenlik, adalet ile dayanışma ilkelerinin ışığında yol almayı nasıl sürdürülebilir kıldığıdır.

Bu çerçevede, bu tezin amacı Nordik Modelin diğer refah toplumlarından farklı olarak, Refah Devleti kavramının temelinde yatan eşitlik, sosyal adalet ve hakkaniyet gibi ilkeleri kaybetmeksizin küreselleşme olgusunun getirmiş olduğu değişim ve dönüşüm rüzgârı karşısında sürdürülebilir bir şekilde topluma refah sunmaya nasıl devam edebildiğini, bunu nasıl başarabildiğini, neleri farklı yaptığını irdelemek; Nordik ülkelerde gözlemlenen demokratik iklim, gelişmişlik düzeyi ve sürdürülebilirlik mentalitesinin Türkiye ve Türkiye'ye benzer özelliklere sahip, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma planlamalarına katkı sağlayıp sağlayamayacağını; oturmuş bir sistem olarak baz alındığında gelişmekte olan ülkelere muteber bir örnek teşkil edip edemeyeceğini değerlendirmek ve bu hususa ilişkin cevaplar arayarak saptamalarda bulunmaktır.

Bu amaca ulaşabilmek için literatür taraması yöntemi (ikincil veriler tekniği) kullanılarak uluslararası kuruluşların dokümanlarından, kitap ve dergi makalelerinden elde edilen veriler; analiz ve karşılaştırmalar yapılarak değerlendirilmiştir.

Tezin birinci bölümünde Refah Devleti kavramı, tanımı ve literatürde nasıl karşılık bulduğuna ilişkin değerlendirmeler ile birlikte tartışılmış, Refah Devleti kavramının doğuşu, gelişimi ve gerileme (kriz) dönemleri perde arkasında yatan ekonomik, sosyal ve siyasal süreçler ile beraber irdelenmiş, Refah Devleti kavramında benimsenen sınıflandırılma usulleri analiz edilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde sürdürülebilir kalkınma kavramı açıklanmış olup, küreselleşme sürecinde Refah Devleti kavramının geçirdiği değişim ve dönüşüm aşamaları incelenmiştir. Devamında, sürdürülebilirlik ve Refah Devleti kavramı arasındaki ilişki tartışılmıştır. Bu bölüm, küreselleşme sürecinde kalkınma çalışmalarının gerek sürdürülebilir nitelikte olması gerekse de bahse konu çalışmaların Refah Devleti politikalarını yansıtması için gerekli görülen süreçlerin analizini içermektedir.

Tezin üçüncü bölümünde hem Refah Devleti işlevini gören hem de sürdürülebilir kalkınma ile barışık şekilde işletilebilen Nordik Model kavramı analiz edilmiş olup;

gelişim süreci, temel mantığı, sürdürülebilirliği ve başarıları üzerinden Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için, örnek alınması durumunda, sağlayabileceği katkılar ve bu konudaki tartışmalar değerlendirilmiştir.

Çalışma, sonuç ve değerlendirme bölümü ile tamamlanmıştır. Çalışma sonunda, Nordik Modelin gelişmekte olan ülkeler için değerli ve önemli bir örnek teşkil edebileceği sonucuna varılmış olup, bu durumun gelişmekte olan ülkelere detaylı bir şekilde değerlendirilmesi ve her ülkenin kendi iç dinamikleri etrafında çıkarımlar yaparak sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde Refah Devleti mantığını kurgulaması gerektiği düşünülmektedir.

1. BÖLÜM: REFAH DEVLETİ

Bu bölümde, öncelikle Refah Devleti kavramı irdelenmiştir. Buradan hareketle; Refah Devletinin doğuşu, Refah Devletinin gelişimi, Refah Devletinin gerilemesi ve krizi ile Refah Devletine ilişkin rejimlerin sınıflandırılması alt başlıkları ile konu açıklanmış ve tartışılmıştır.

1.1. REFAH DEVLETİ TANIMI

İnsan, varoluşundan beri yaşadığı koşullara karşı mücadele vermektedir. İnsanın mücadele etmek zorunda kaldığı koşullar, zaman içerisinde değişmiş ve dönüşüme uğramıştır. Ancak, değişmeyen tek bir şey vardır ki o, insanın yaşam koşullarını daima daha iyi kılma yolundaki arzudur. İşte bu arzu, karşımıza refah anlayışını çıkartmıştır.

Refah anlayışı, insanın içindeki dinamizmin bir eseridir de denilebilir. İnsan, hayat yolculuğu boyunca bitmek bilmeyen bir maraton koşar. Her zaman için bir adım sonrasına erişmek ister; çünkü sahip olduklarıyla yetinmenin, ilerlememenin kendisini hayatın dinamik akışı içerisinde geride bırakacağını içgüdüsel olarak düşünür. Zira, insan sosyal bir varlıktır ve bir şekilde etkileşim içerisinde bulunduğu (Bu etkileşimin ölçeği ve sınırları dönemlere göre değişmekle beraber, günümüz şartlarında teknolojinin gelmiş olduğu nokta sayesinde kitle iletişim araçları vasıtasıyla çok geniş bir ölçeğin; sosyal etkileşimin kapsama alanına girdiği, sınırlarının ise yok denecek kadar az olduğu rahatlıkla ifade edilebilir.) grubun durumundan siyasal, ekonomik ve sosyal olarak etkilenmeye ihtimali bulunmamaktadır.

İşte bu nedenle, insan gereksinimlerinin algılanış biçimleri sürekli olarak değişmektedir. Örneğin, devlet kavramının ortaya çıkış sürecinde; devlet, bireylerin temel gereksinimi olan güvenlik ihtiyacını karşılamak, toplumsal düzeni sağlamak ve bunu sürdürülebilir kılmak üzerine kurgulanan bir yapıyı ifade etmekteydi. Ancak, yukarıda açıklanan refah anlayışı çerçevesinde, zaman ilerledikçe değişen ve dönüşen koşullara bağlı olarak devlet kavramının içeriği ve karşıladığı anlam da değişime uğramıştır.

19. yüzyıl sonunda artarak kendini iyiden iyiye siyasal anlamda da hissettirmeye başlayan refah arayışı ile birlikte özellikle 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran

sonucunda devlet kavramı, temel görevi salt toplumsal düzeni ve güvenliği sağlamak olan sınırlı bir yapıdan sıyrılarak topluma refah sağlamak ve bunu toplum tabanında pekiştirmek üzere müdahaleci bir yapıya bürünmüş ve Refah Devleti kavramı ortaya çıkmaya başlamıştır. (Gökbunar ve diğerleri, 2008, s. 158)

Briggs; Refah Devleti kavramının ilk olarak İngiltere’de, endüstriyellemenin dayattığı sosyo-ekonomik şartların tahakküm sürdüğü 1945 yılında yapılan seçimde³ İşçi Partisi’nin iktidara gelmesiyle kullanılmaya başlandığını belirtmiş ve sonrasında tüm dünyada politikacılar, gazeteciler, tarihçiler gibi kesimler tarafından kullanılır hale gelen bir terim olduğunu açıklamıştır. (Briggs, 1961, s. 221)

Refah Devleti kavramı üzerinde ortak noktada buluşulup bir tanım yapılabilir. Ancak Refah Devleti, kavram olarak tek bir anlama işaret etmemektedir; çünkü Refah Devleti kavramı her ülkede aynı şekilde tezahür etmemiş, evrensel çapta homojen bir kavram olarak ortaya çıkmamıştır (Dilnot, 1995, s. 1). Bu nedenle, belirli kriterler ve nitelikler bakımından Refah Devleti sınıflandırması yapmak daha doğru olacaktır. Zira, Özdemir’den aktaran Toprak’a göre, Refah Devleti kavramı anlamsal olarak Refah Devletine minimal düzeyde görev yükleyenden (gereksinimlerin sadece minimum düzeyde karşılanması, minimum standartların sağlanması vb.), Refah Devletine oldukça geniş bir faaliyet alanı (eğitim, konut, sosyal hizmetler vb.) öngören türlere kadar oldukça çeşitlilik göstermektedir (Toprak, 2015, s. 153).

Bu noktadan hareketle, literatür taraması sonucunda; çoğunlukla Refah Devleti kavramı ile beraber sosyal devlet, sosyal refah devleti gibi başkaca kavramlar kullanıldığına da şahit olduğunu belirtmek gerekmektedir. Serter’in de Aktan ve Özkıvrak’ın da anlatımına göre, söz konusu kavramlar arasında anlamsal bir fark bulunmamakta, bu kavramlar birbirleri yerine kullanılmaktadır (Serter, 1994, s. 36; Aktan ve Özkıvrak, 2008, s. 9).

Öte yandan Toprak, kimi akademik çevrelerde Refah Devleti ile birlikte kullanılan sosyal devlet ve sosyal refah devleti kavramlarının aynı anlamı çağrıştırmadığını ifade etmiştir. Ona göre, bu açıdan bakıldığında, Refah Devleti tüm vatandaşlarına insan

³ Detaylı bilgi için lütfen bkz. Brown, D. (2001). *1945-51: Labour and The Creation of The Welfare State*. <https://www.theguardian.com/politics/2001/mar/14/past.education>

onuruna yaraşır bir hayat standardı sunabilen, onlara herkesçe kabul edilebilir temel düzeyde bir yaşam imkânı sağlayabilen az sayıda gelişmiş ülkeye referans vermektedir. Bir başka deyişle, Refah Devleti tabiatı itibarıyla sosyal devlet özelliklerini bünyesinde zaten barındırmaktayken; her sosyal devlet, yukarıda tanımlanan Refah Devleti özelliklerini taşımamaktadır. Bu nedenle; sosyal devlet, Refah Devleti kavramını da içeren daha geniş bir çerçeve kavramı ifade etmektedir (Toprak, 2015, s. 153).

Alex Robertson, Refah Devleti ve refah toplumu ayırđına giderek Refah Devletini yasal sınırlar çerçevesinde hareket eden ve yurttaşların refaha yönelik ihtiyaçlarını karşılayan bir hukuk devleti olarak tanımlarken; refah toplumunu ise Refah Devleti uygulamalarının gündelik hayatta etkisinin hissedildiği, yurttaşların ortak bir sosyal bilinç ile vatandaşlık kavramı etrafında kenetlendiği, buna bağlı olarak sosyal dayanışma ve sosyal adaletin söz konusu olduğu bir sosyal sistem olarak tanımlamıştır. (Robertson, 1988, s. 222)

William Alexander Robson da Refah Devleti ve refah toplumu arasında anlamsal bir ayrışma olduğunu belirterek Refah Devletini parlamentoda tüm yurdun iyiliği ve mutluluğu için alınan kararların hükümetlerce uygulandığı bir devlet biçimi olarak tanımlamış; refah toplumunu refah ihtiyacı, beklentileri ve refaha dair sosyal politikada yapılanlar, hissedilenler, düşünölenler ile ilgili çoğulcu bir yapıda hareket eden sosyal mekanizma olarak kavramsallaştırmıştır. (Robson, 1976, s. 7)

Ancak, John J. Rodger gibi literatöreye katkı vermiş bazı yazarlarca da Refah Devleti ve refah toplumu arasında kavramsal herhangi bir ayrıma gidilmemiş, refah toplumu kavramının kullanımı tercih edilmiştir (Rodger, 2000, s. 3). Hatta, Aktan ve Özkıvrak'a göre de "başlıca ve temel niteliğinde İngilizce yayınlarda söz konusu terimlerin farklı anlamları olduğuna dair bir bilgi ya da yorum yer almamaktadır." (Aktan ve Özkıvrak, 2008, s. 10)

Şüphesiz ki Refah Devleti denildiği zaman zihinlerde canlanan kavram ile sosyal devlet denildiği zaman akla gelen kavram arasında kafa karışıklıkları yaşandığında konunun özünden de uzaklaşılma riski bulunmaktadır. Kanaatimce, bu noktada sosyal devlet (refah toplumu) ve Refah Devleti kavramlarının ayırđına gitmek konuya daha sağlıklı bir bakış açısı getirebilmek adına önem arz etmektedir. Bu bağlamda, şahsi yaklaşımım

sosyal devletin Refah Devletinden ayrıştığı ve refah toplumu olarak değerlendirilmesi gerektiğidir. Elbette ki, istenirse, Refah Devleti de doğal bir refah toplumu sayılabileceğinden refah toplumu sınıfında değerlendirilebilir; ancak refah toplumu ve Refah Devleti ayırımına gidilmesi gerektiğine ülkelerin iktisadi gelişme karşısında piyasaya müdahale çeşitleri, niyetleri, hedefleri ve araçları arasındaki farklılaşma sebebiyle inanıyorum.

Literatürde, liberal ya da minimal devlet olarak kategorize edilen devletler (İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya vb.) herkesin malumudur ki sahip oldukları gelişmişlik seviyeleri ile vatandaşlarına refah sunabilmektedir (Hill, 2013, s. 13). Ancak, bahse konu ülkelerde devlet “gerekli şeytan”⁴ olma rolü dışında, herhangi bir şeyden mesul değildir ve piyasaya müdahalesi yoktur (Offe, 1984, s. 88). Yani, temelde üç görevi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, devletin işlerindeki düzenin devam ettirilmesi; ikincisi, yurttaşlar arasındaki sözleşme ve/veya anlaşmaların uygulanmasını sağlamak; üçüncüsü ise, devleti dışarıdan gelebilecek kötü niyetli her eyleme karşı korumaktır (Heywood, 2011, s. 137). Diğer bir ifadeyle devletin görevleri; güvenlik, adalet ve yargı hizmetlerini sunmaktan ibarettir (Sözer, 1997, s. 175). Bu çerçevede; liberal/minimal devletler, vatandaşlarına geniş özgürlükler tanıyan yapılarıyla sosyal düzen ve huzuru koruyarak vatandaşlarına bir çeşit refah sunmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere; liberal/minimal devletlerin vatandaşlarına sunduğu refah, temel güvenlik hakkının bir ürünüdür (Spicker, 2013, s. 197). Ancak iktisadi anlamda, tüm vatandaşlara eşit şekilde sirayet eden bir refah anlayışından ve toplumsal refahın eşit şekilde bölüşümünden söz edilememektedir.

Bununla beraber; kalkınmacı devletler olarak lanse edilen, temel hedefleri sanayiye güçlendirmek ve iktisadi kalkınmayı teşvik etmek olan devletler (Almanya, Fransa, Japonya vb.), işçi sınıfı ile işveren sınıfı arasındaki iktisadi ilişkiler temelinde kalkınmayı teşvik etmek amaçlı piyasaya müdahale eder. Bu bakımdan kalkınmacı devletler; millî çıkarın koruyucusu olarak genellikle milliyetçi-muhafazakâr bir çizgide ortaya koydukları plan ve politikalarla iktisadi eylemlerin başlıca aktörlerine destek olur, yol açar, partnerlik eder. Böylece, devlet otoritesi piyasaya angaje edilmiş olur. Bir başka deyişle kalkınmacı devlet; günümüzün küreselleşen dünyasında, kapitalist

⁴ Arzu edilmeyen; fakat katlanılmak zorunda kalınan durum.

sistemin ortaya çıkardığı ve ağırlığını her geçen gün artıran rekabet ortamında millî refahı oluşturmak, korumak ve geliştirmek adına stratejiler üretir (Heywood, 2011, s. 138). Bu açıdan bakılacak olduğunda, kalkınmacı devletlerin millî bir refah anlayışı göttükleri söylenebilir. Ancak piyasaya müdahale şekli ve niyeti, refahı her yurttaşta eşit şekilde bölüştürmek ve dağıtmak amaçlı değildir.

Bu doğrultuda, refah toplumu kavramına hayat veren sosyal devlet kavramı ile Refah Devleti arasındaki ayrımı yapmak sanıyorum ki daha kolay olacaktır. Buradaki nüans, sosyal devlet ya da refah toplumu olarak nitelendirdiğimiz ülkelerde, Refah Devletinin amentüsü olarak nitelendirebileceğimiz eşitlik, sosyal adalet ve hakkaniyet gibi kavramların⁵ refahın halk nezdinde paylaşılmasında birebir karşılık bulamamasıdır. Başka bir ifadeyle; ilk anlayış, Refah Devletini dar anlamda tanımlayıp devletin yurttaşların refahı üzerinde sınırlı bir sorumluluğa sahip olduğu fikrini; ikinci anlayış ise, bütün yurttaşların temelde ortak bir refah yapısı içerisinde yaşamasının devletin başat görevi olduğu fikrini vurgular (Gümüş, 2018, s. 36).

Bu aşamada, yukarıda açıklandığı üzere, refah toplumu kavramını karşıladığını ifade ettiğim sosyal devlet kavramı ile Refah Devleti kavramları arasındaki anlamsal ilişki ve farklılıklara dair açıklamaların yeterli olacağını düşünüyorum. Bu noktadan sonra, herhangi bir anlam karmaşıklığına mahal vermemek ve çalışmanın bundan sonraki aşamalarında yapılacak olan analiz ve incelemelerde yanlış anlaşılmalara neden olmamak adına Refah Devleti kavramını literatürde genel kabul gördüğü şekliyle; yani sosyal devlet ve sosyal Refah Devleti gibi kavramlarla eş değer nitelikte kullanacağımı, çalışma içerisinde Refah Devleti ve refah toplumu ayrımından bahsetmek gerektiğinde ise, bu farklılaşmayı bu noktada olduğu gibi açıkça belirterek yapacağımı ifade etmek isterim.

Soysal'dan aktaran Toprak, Refah Devletini “klasik olarak genellikle vatandaşların sosyal durumlarıyla, refahlarıyla ilgilenen ve onlara asgari bir yaşama düzeyi sağlamayı ödev bilen devlet” olarak tanımlarken (Toprak, 2015, s. 153); Kantarcı ise “sosyal görev

⁵ İsveçli ünlü sosyal demokrat teorisyen ve politikacı Ernst Wigfross, Norman Furniss ve Timothy Tilton gibi ünlü düşünürler Refah Devletinin eşitlik, işbirliği ve dayanışma gibi kavramlar üzerine bina edildiğini vurgulamaktadır. Anılan düşünürler, toplumda bireysel veya grup olarak rekabete yol açacak her türlü olguyu reddederek fırsat eşitliği gibi kavramlara dahi sosyal tabakalaşmaya sebep olabileceği düşüncesiyle soğuk bakmaktadır. Bu bakımdan, Refah Devleti içerisindeki eşitlik anlayışı klasik liberal devlet düşüncesindeki anlamından farklılaşmaktadır. (Francis, 1979, s. 95)

ve sorumluluklar üstlenmiş, halkına insan şeref ve haysiyetine yaraşır maddi, medeni ve kültürel ihtiyaçları içeren asgari refah şartları sağlamayı hedef almış, sosyal güvenlik müesseselerini kurmuş çağdaş bir devlet” tanımını yapmaktadır (Kantarıcı, 2003, s. 77).

Briggs ise, başka bir ifadeyle, Refah Devletini piyasa dinamiklerinin bilinçli bir şekilde kontrol edilmesi amacıyla kamu gücünün (siyaset ve yönetim araçları ile) organize olarak kullanıldığı bir devlet türü olarak tanımlamaktadır. Briggs’e göre, Refah Devletinin üç temel fonksiyonu vardır. (Briggs, 1961, s. 226) Özmen, Asa Briggs’in Refah Devleti tanımını şöyle açıklıyor:

İlk olarak, bireylerin ve ailelerin yaptıkları işlerin veya varlıklarının piyasa değerinden bağımsız olarak, minimum düzeyde bir geliri garanti eder. İkinci olarak, bireylerin ve ailelerin karşılaşabilecekleri sosyal riskleri (hastalık, yaşlılık ve işsizlik gibi) azaltarak belli bir ölçüde güvence sağlar ve böylelikle bireysel veya ailevi krizlerin önüne geçer. Üçüncü ve son olarak da bütün bireylere, statü veya sınıf ayrımı gözetmeksizin genel kabul görmüş sosyal hizmetler çerçevesinde en iyi standartları sağlar. (Özmen, 2017a, s. 371)

Asa Briggs, Refah Devletinin temel fonksiyonları olarak açıkladığı üç özellikten ilk ikisinin sosyal devletler (refah toplumları) tarafından da yerine getirildiğini; ancak üçüncü özelliğin sosyal devlet ile Refah Devleti kavramları arasındaki farkı net bir şekilde ortaya koyduğunu belirtmektedir. (Briggs, 1961, s. 227) Zira, ilk iki özellik yurttaşların ihtiyaçlarını minimum ölçüde gidererek toplumsal sınıflar arasındaki sosyal eşitsizliği azaltma amacını taşırken; üçüncü özellik seçme hakkına eşit derecede sahip olan yurttaşlara, devlet tarafından eşit derecede muamele yapmak gerekliliğinin bir sonucudur ve kamu hizmetlerinin tüm yurttaşlara minimum ölçüde değil optimum ölçüde sağlanması düşüncesinin bir eseridir. (Briggs, 1961, s. 227)

Freeman ve diğerleri ise; Refah Devletinin başarısını toplumdaki yoksulluğun ortadan kaldırılması ile özdeşleştirmiş, bunun da ancak eşitlikçi gelir dağılımına yönelik politikalar vasıtasıyla gerçekleştirilebileceğini vurgulamıştır. Bu kapsamda; eşit ücret tarifeleri, gelire göre vergilendirme ve kamu hizmetlerinden yararlanma gibi bir dizi uygulamanın gelir dağılımında eşitlikçi yapının oluşturulması için elzem nitelikte olduğu ifade edilmiştir. (Freeman ve diğerleri, 1997, s. 12)

Nicholas Barr, Refah Devletini yurttaşlara aynî ve nakdî destekler veren bir devlet türü olarak tanımlamaktadır. Barr, Refah Devletinde söz konusu desteklerin geniş bir ölçekte

eğitim ve sağlık (dezavantajlı bireylere; zihinsel ve/veya fiziksel engelli, korumaya muhtaç çocuklar vb.) gibi alanlarda sosyal sigorta mekanizması aracılığıyla ve/veya tüm yurttaşlara evrensel (herkese eşit) olarak sağlandığını belirtmektedir. (Barr, 1993, s. 7)

Greve, Refah Devleti ile ilgili sağlıklı analizler yapabilmek adına ilk olarak refahın ne anlama geldiğini incelemek gerektiğini belirterek; bu sayede, refahın nasıl algılandığı ve tanımlandığına dair değerlendirmeler yapılabileceğini ve buna bağlı olarak da devlet, piyasa ve toplum kavramları arasındaki ilişkilerin daha net anlaşılabileceğini vurgulamıştır. Ona göre refah; ekonomik kaynaklara maksimum düzeyde erişimi içeren, yoksulluktan uzak bir hayat sürdürebilecek şekilde asgari gelir elde edilen ve vatandaşların kendilerini mutlu hissedeceği olanaklara sahip olduğu bir yaşam sürmesi demektir. (Greve, 2008, s. 58) Bu tanımdan hareketle zdemir, Greve'in Refah Devletinden beklentilerini "minimum gelir garantisi sağlamalı, güvencesizliği azaltmalı, herkese en iyi standartlara sahip olabilme hakkı vermelidir." diyerek açıklamaktadır. (zdemir, t.y., p.3)

Ann Shola Orloff ise; Refah Devletini, eşitlikçi bir sistem oluşturabilmek adına sanayileşmenin getirmiş olduğu sosyal riskleri (işsizlik, iş kazası, hastalık, ölüm, yoksulluk vb.) en aza indirerek piyasa ve sosyal aktörlerin çıkarlarını sosyal sigorta ve sosyal yardım programları vasıtasıyla ortak bir noktada buluşturmayı başarabilen bir devlet konsepti olarak tanımlamıştır. (Orloff, 1996 s. 52)

Bu tanımlamalardan hareketle diyebiliriz ki Refah Devleti, piyasa düzensizlikleri ve buna bağlı olarak gelişen eşitsizlikleri elimine etmek adına piyasaya müdahale edebilir. Bu nedenle, Refah Devleti müdahaleci bir yapıdadır. Aynı zamanda, Refah Devletinin temel yapısı ve özellikleri düzenleyici, yeniden dağıtıcı (redistribtif) olarak da nitelendirilebilir. (TÜSİAD, 1995, s. 73)

Refah Devleti, düzenleyici nitelikte bir yapılanmadır; çünkü Refah Devletinde iktisadi politikaların amacı büyümeyi teşvik etmek ve tam istihdamı sağlamaktır (Heywood, 2011, s. 139). Bu erevede Refah Devleti, klasik iktisadi paradigmanın liberal ya da minimal devlet anlayışının aksine ekonomik büyümenin düzenleyici unsuru olarak eğitim, sağlık gibi sosyal tktim kanallarının kontrolünü elinde bulundurmaktadır (Cem, 1984, s. 150). Bu durum; Refah Devletini girişimci bir hüviyete de

kavuşturmakta, gerek özel gerekse kamusal mal ve hizmetlerin üretiminde söz sahibi yapmaktadır (TÜSİAD, 1995, s. 74).

Ayrıca; Refah Devleti, yurttaşların karşılaşacağı sosyal risk ve tehditleri mümkünse bertaraf etmek, mümkün değilse de minimum düzeye indirmek için sosyal güvenlik politikaları gibi düzenleyici nitelikte politikalar geliştirir.

TÜSİAD, Refah Devletinin karşılaşılabileceği sosyal risk ve tehditleri üç temel kategoride ele almıştır. Bunlar; “iş kazaları, meslek hastalıkları gibi mesleki riskler; hastalık, analık, sakatlık, yaşlılık, ölüm gibi fizyolojik riskler ile işsizlik, evlenme, çocuk sahibi olma, konut ihtiyacı gibi sosyo-ekonomik risklerdir.” (TÜSİAD, 1995, s. 73)

Bununla birlikte, Refah Devletinde sosyal risk ve tehditleri ortadan kaldırmak adına uygulamaya konulan sosyal güvenlik politikasının uygulanması noktasında iki temel kavram öne çıkmaktadır. Bunlar; sosyal sigorta ve sosyal yardım kavramlarıdır (Toprak, 2015, s. 154). Sosyal sigorta kavramı; devletler arasında uygulamada farklılıklar görülse dahi, temelde, Refah Devletinin yurttaşların karşılaşacağı risk ve tehditleri ortadan kaldırmak adına uygulamaya koyduğu bir sigorta anlayışı sistemidir. Yurttaşlar, sosyal sigorta mekanizmasından genellikle ödedikleri primler üzerinden faydalanma imkânı bulurlar. Sosyal yardım kavramı ise, sosyal sigortadan faydalanabilecek kadar dahi prim ödemesinde bulunamayacak olan yurttaşlar için uygulamaya konulmuş bir sistemdir. Buna göre; devlet, yurttaşlarına hizmetleri bilabedel olarak ya da çeşitli sübvansiyonlarla normal fiyatın çok daha aşağısında temin eder (TÜSİAD, 1995, s. 74).

Öte yandan; “Refah Devleti, piyasa ekonomisinin işleyişinden doğan olumsuzluklara bağlı olarak ortaya çıkan gelir ve servet dağılımındaki dengesizliklerin gelirin yeniden dağıtımını politikaları ile iyileştirilebileceğini savunur.” (Aktan, 1994a, s. 72) Bu noktada, gelirin adil dağıtımını için kullanılan temel araçlar ise dolaylı ve dolaysız olarak ikiye ayrılır. Dolaylı araçlar; ücret politikası, faiz sınırı, fiyat kontrolleri vb. olarak sayılırken; dolaysız olanlar ise vergiler olarak ifade edilebilir (Serter, 1994, s. 74).

Refah Devleti, “vergi ve diğer politikalar ve transfer harcamalarıyla gelirin paylaşımına müdahalede bulunulmadığında sınıflar arasında dengesizliklerin dolayısıyla da huzursuzlukların çıkacağına farkındadır.” (Durdu, 2009, s. 43) Bu kapsamda; Refah

Devletinin, zenginliğin üretilmesine daha az; zenginliğin daha adil ve insafli dağıtımını hususuna daha çok odaklandığı ve dikkatini bu yöne çevirdiği söylenebilir (Heywood, 2011, s. 139). Zira Refah Devletinin; çalışma hakkı, sosyal güvenlik hakkı, toplu pazarlık hakkı, sendika kurma hakkı, eğlenme ve dinlenme hakkı, konut hakkı gibi sosyo-ekonomik hakların bizatihi devlet tarafından sağlanması gerektiği düşüncesi de bu durumu kanıtlar niteliktedir (Aktan, 1994a, s. 72). Bu açıdan Refah Devleti, içtimai yapıyı dengede tutmaya çalışan ve elini daha ziyade ekonomik ve sosyal açıdan muhtaç olanlar üzerinde tutan devlet örgütlenmesidir (Özdemir, t.y., p.5).

1.2. REFAH DEVLETİNİN DOĞUŞU

“Modern anlamda ve etkin biçimde Refah Devletinin ortaya çıkışı, 20. yüzyılın ikinci yarısındadır; ancak buraya gelinceye dek birçok gelişme ve birçok mücadelenin bu yönde bazı tohumlar ektiği de bilinmektedir.” (Koray, 2005, s. 31)

Bu kapsamda; Refah Devleti uygulamalarının erken dönem örneğinin İngiltere’de, devletin yoksullara herhangi bir karşılık beklemeeksizin sosyal yardım gerçekleştirme esasına dayalı olarak, 1601 yılında, hayata geçirilen Fakirlik Yasası (*Poor Law*) ile görüldüğü ifade edilebilir (Barr, 1993, s. 13; TÜSİAD, 1995, s. 74; Aktan ve Özkıvrak, 2008, s. 62). Söz konusu yasa; “geçici işsizlik yaşayanlara, ailesi parçalananlara, sakatlara ve hastalık sonucu yoksulluk yaşayanlara” destek olmak amacıyla ortaya konulmuş; ancak tüm ülke çapında uygulamaya geçilememiş, yerel ölçekte, sistematik olmayan bir etki gösterebilmiştir (Kurşun ve Rakıcı, 2016, s. 137).

Refah Devleti kavramının altyapısını oluşturan temellerin İngiltere’de atılmış olması bir tesadüf değildir. Sanayi Devrimi’nin başlangıç noktası olan İngiltere, bu konumundan sebeple; diğer ülkelere göre çok daha önce, daha derin ve daha geniş bir sosyo-ekonomik gelişim ve buna bağlı olarak da dönüşüm sürecine girmiştir. Örneğin;

Sanayi Devrimi sonrasında ücretli çalışanların sayısındaki büyük artış, üretimin ve dolayısıyla nüfusun büyük kent merkezlerinde toplanmasına sebep olmuştur. Manchester’da 1801 yılında 35 bin olan nüfus, 1841 yılında 353 bin’e, Leeds’de 53 bin’den 152 bin’e, Birmingham’da 23 bin’den 181 bin’e çıkmıştır. (Işık, 2018, s. 112-113)

Bu minvalde; Fakirlik Yasası'nı takip eden süre zarfında, 19. yüzyıl ortalarına kadar İngiltere'de çıkarılan yasaların tümünde, ülkeye bütünüyle etki edebilecek ve ihtiyaç sahibi herkesi kapsayacak nitelikte çalışmalar yapılması amaçlanmıştır (Aktan ve Özkıvrak, 2008, s. 65).

19. yüzyılda; üretim araçları ve üretim modelleri yavaş yavaş değişmeye, tarımsal faaliyetlerin ekonomideki payı giderek azalmaya ve zanaatkârlar eliyle küçük ölçekte yapılan imalatlar da yerini makine teknolojisinin gücüyle yükselen seri üretime bırakmaya başlamıştır (Sözer, 1997, s. 50).

Özellikle bu dönemde zirve noktasına ulaşan özgürlük, milliyetçilik, bireycilik ve demokrasi gibi siyasal arayışlar toplumsal dönüşümün kilit etmenlerinden olmuş, böylece sanayileşme döneminde toplumsal dönüşüm sadece ekonomik bağlamla sınırlı kalmamış ve içtimai hayat; sosyal, siyasal ve ideolojik bakımdan da derin şekilde etkilenmiştir (Titmuss, 1963, s. 34; Gümüş, 2018, s. 42). Örneğin; sanayileşme ile ortaya çıkan teknolojik gelişme sayesinde çeşitli yenilikler ve buluşlara kapı aralanmış, kültür ve bilim alanında da önemli atılımlar gerçekleştirilmiştir (Suluk, 2017, s. 111).

Liberal düşüncenin ateşleyici fitili niteliğinde olan Sanayi Devrimi ile insan; doğa üzerinde hakimiyetini ilan etmiş, doğal kaynaklardan geçmiş dönemlere nazaran çok daha etkili ve verimli şekilde faydalanmıştır. Bu durum, Sanayi Devrimi öncesindeki merkantilist dönemden beri ticaretle uğraşan zengin ve kentli sermaye sahiplerinin işine fazlasıyla yaramıştır. Sermaye sahipleri, üretim araçlarının mülkiyetini üzerlerinde bulundurdıklarından, toplumsal konumlarının avantajlarını iyi kullanarak burjuvaziye muktedir konuma getirmişlerdir.

Dolayısıyla bu dönemde, iktisadi münasebetlerde serbestiyeti ifade eden ve “*laissez faire*”⁶⁻⁷ anlayışı benimsenmiştir. (Mishra, 1984, s. 26; Çetin, 2002, s. 88; Spicker, 2013, s. 193)

Bu anlamda liberalizmin ekonomi kuramının yansıması olan klasik liberalizm, piyasa ve bu piyasa ile bağlantılı olarak şekillenen refah ilişkisi açısından, aydınlanma felsefesinin temel varyantlarıyla belirli bir şekil kazanan rasyonalizm ile faydacı felsefenin temelini alan, bireysel çıkarları maksimize etmeyi hedefleyen bir düşünce ekolü olarak ortaya çıkmıştır. (Yanık ve Kara, 2014, s. 14)

Bu kapsamda; Çetin’in Stark’tan aktarımına göre, siyasal erki elinde bulunduran burjuva sınıfı tarafından özel mülkiyet ve serbest girişim gibi kavramlar daha yoğun bir şekilde benimsenmiş, bu anlayış üzerinden politika ve stratejiler geliştirilmiştir (Çetin, 2002, s. 89).

Sanayileşmenin ivme kazanması ile birlikte, tarihin her döneminde görülen; fakat konjonktüre göre şekil değiştiren sınıfsal ayrışmalar, sanayileşme döneminde işçi-işveren kavramları üzerinden belirginleşmiş ve etkili olmuştur. Başka bir ifadeyle, Selik’ten aktaran Çetin’in de dediği gibi; alt ve üst sınıflar, işçi ve işveren sınıfları oluşmuş, sınıflar arasında büyük ekonomik uçurumlar ortaya çıkmıştır (Çetin, 2002, s. 89). Zira, “sermayenin gelirleri sürekli olarak artarken, emek gelirleri durağanlaşmıştır.” (Aydın ve Çakmak, 2017a, s. 10) İşçi ve işveren sınıfları üzerindeki ekonomik ayrışma, sosyal hayatta da kendini iyiden iyiye hissettirmiş ve bu durum işçi sınıfının politik örgütlenmelerle siyasi temsiliyetini güçlendirme ve hak arayışına zemin hazırlamıştır (Titmuss, 1963, s. 35-36). Bu doğrultuda, İngiltere’de ilk kez “1824 yılından itibaren işçilere örgütlenme hakkı tanınmıştır.” (Kurşun ve Rakıcı, 2016, s. 137)

⁶ Coşkun Can Aktan, Fransızcası “*Laissez faire, Laissez passer, Le monde va de lui meme*” olan ve Türkçesi “Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler, Dünya kendi kendine gider” anlamına gelen liberal iktisat anlayışının temeli sayılan bu düşüncenin, ilk defa, René-Louis de Voyer d'Argenson tarafından zikredildiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, bu düşünce temelinde çalışmalarını yürüten ve Klasik İktisat Okulunun kurucusu kabul edilen Adam Smith’in ünlü çalışması *Ulusların Zenginliği (Wealth of Nations)*’nde klasik liberalizmin temel prensiplerini anlattığını ifade ederek, Smith’in bireylerin kişisel teşebbüsler yoluyla çıkarlarının peşinden gitmeleri için gerekli serbesti sağlanırsa, doğal düzenin sağlanacağını ve sistemin kendi dengesini bulacağını belirttiğini vurgulamıştır. (Aktan, 1995, s. 9-11)

⁷ Ramesh Mishra, “*laissez faire*” anlayışının ekonomik ayağının en önemli temsilcisi olarak Adam Smith’i; sosyoloji ayağının en önemli temsilcisi olarak da Herbert Spencer’i işaret etmektedir. (Mishra, 1984, s. 27)

Öte yandan, İngiltere dışında sanayileşmiş ve sanayileşmeye başlamış diğer ülkelerde de benzer problemler görülmeye başlanmıştır. Sanayileşme ile oluşan yeni toplum yapısına özgü; yeni problemlerin çözümü aile, vakıf ve lonca teşkilatları gibi ifade edebileceğimiz geleneksel yapıdaki kurum ve kuruluşlarla mümkün olmamıştır (Gümüş, 2018, s. 45). Bu durum, devletleri yeni çözüm arayışlarına itmiştir.

Talas'tan aktaran Aktan ve Özkıvrak'ın ifade ettiği üzere Fransa da 1840 yılından itibaren İngiltere'dekine benzer yasal düzenlemeleri tatbik etmeye başlamıştır (Aktan ve Özkıvrak, 2008, s. 65). Bu bağlamda,

1848'de oluşturulan Fransız Anayasası, sosyal devlet anlayışının kendini anayasal düzeyde ortaya koyduğu ilk anayasa olmuştur. Anayasa; aile, çalışma, mülkiyet ve kamu düzenine dayalı bir toplumda özgürlük, eşitlik ve kardeşliğin egemenliğini öngörmüş; eğitim hakkı, yoksullara yardım... gibi düzenlemeler getirmiş ve insan hakları teorisinde önemli bir değişikliğe yol açarak, sosyal hukuk anlayışının ifadesi olmuştur. (Bulut, 2003, s. 176)

Almanya ise, “sanayileşme sürecine İngiltere'den daha sonra 1830-1840'lı yıllarda girmiş ve bu ülkede 19. yüzyılın ortalarında kitlesel olarak yoksulluk içinde bulunan işçiler önemli bir sosyal sorun haline gelmişlerdi.” (Sözer, 1997, s. 3)

Bu kapsamda, Almanya'da refahı arttırmaya yönelik ilk uygulamalar Şansölye Otto von Bismarck döneminde görülmüştür (Briggs, 1961, s. 247). “Bismarck döneminde 1881-1889 yılları arasında işçiler için hastalık, sakatlık, iş kazası ve yaşlılık durumlarına göre çeşitli sigortalar çıkartılmıştır.” (Briggs, 1961, s. 247; Ulutürk ve Dane, 2009 s. 117; Suluk, 2017, s. 112) Bismarck tarafından atılan bu yasal adımların arka planında, sanayileşme adımlarını süratle atan Almanya'nın görece yeni oturan toplumsal düzenin bozulması korkusu ve konjonktürel olarak işçi sınıfının yaşam koşullarından duyduğu huzursuzluğun rüzgârıyla sosyalist ideolojinin kuvvetli bir yükseliş göstermesi endişesi olduğu da ifade edilmelidir (Briggs, 1961, s. 249).

Ancak, Bismarck'ın Almanya'da attığı adımların sosyal politikalar çerçevesinde, evrensel ölçekte dahi ilk olarak nitelendirildiği ve bu durumun Refah Devletine giden yolun kapısını araladığı da söylenegelmektedir. Başka bir ifadeyle; Şansölye Bismarck'ın, kapitalizmin ana vatanı olan ve bu sebeple işçi-işveren ilişkilerini diğer ülkelere nazaran nispeten düzenleyerek bir düzene oturtmuş İngiltere'de bile o tarihe

kadar görülmemiş adımlar attığı ve bu durumun küresel ölçekte de bir ilk olduğu söylenebilir. (Acemoğlu ve Robinson, 2006, s. 200)

Bugün Refah Devleti rejimlerinin en iyi örneklerinden birisi olarak karşımıza çıkan İsveç, dönemine göre diğer ülkelere nazaran kurumsallaşmış bir bürokratik yapıya ve merkezi bir devlet yönetimi anlayışına sahipti. İsveç, 1842 yılında zorunlu eğitim politikası uygulanmaya başlamış, 19. yüzyıl başlarında hastalık ve iş kazası riskleri karşısında sosyal sigorta sistemini yasal zemine oturtmuştur. Ayrıca İsveç, 1913 yılında uygulamaya koyduğu yaşlı aylığı ödemesi sistemiyle bu noktada öncü ülke olmuştur. (Aktan ve Özkıvrak, 2008, s. 65)

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ise, liberal ideoloji ve buna bağlı olarak liberal ekonomik sistem uygulamalarının belki de dünya üzerindeki en sıkı takipçisi olduğundan, belki de kendini Kıta Avrupası'ndan ayrı olarak konumlandığından belki de her iki önerme de doğru olduğundan sosyal yardım ve sosyal refahın tabana yayılması noktasında 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran'a kadar önemli bir adım atmamıştır. Ülkedeki anlayış; sosyal yardım boyutunun, tipik liberal anlayışta olduğu gibi başta aile ve sosyal yardım organizasyonları (kilise, gönüllü kuruluşlar vb.) gibi geleneksel kurumlar eliyle yürütülmesine, geleneksel kurumların yeterli olmadığı geri kalan durumlarda da yerel yönetimlerin sınırlı ölçekte yaptıkları sosyal yardım faaliyetlerine cevaz vermiştir. Bu durumun istisnası olarak 1861-1865 yılları arasında yaşanan Amerikan İç Savaşı'nda görev almış ve savaştan galip olarak ayrılmış Kuzey tarafının askerlerine federal hükümet bütçesinden yapılan sosyal yardım ödenekleri gösterilebilir. (Aktan ve Özkıvrak, 2008, s. 65-66)

Birinci Dünya Savaşı öncesinde İngiltere, Fransa ve Almanya kadar kurumsal olmasa da diğer ülkelerde de sosyal politikaya yönelik uygulamaların başlatıldığı görülmektedir (Briggs, 1961, s. 247). “Örneğin; Yeni Zelanda 1898 yılında primsiz emekli aylığı uygulamasına başlamıştır. Danimarka, Avusturya, İrlanda, Avustralya ve Çekoslovakya 1908'e kadar bazı sosyal yasaları kabul etmiştir.” (Barr, 1993, s. 22; Aktan ve Özkıvrak, 2008, s. 65; Suluk, 2017, s. 107)

Tablo 1: Refah Politikalarına Başlangıç Tarihleri

Politikannın Adı	Politika Başlangıç Tarihi					
	Almanya	Birleşik Krallık	İsveç	Fransa	İtalya	ABD
Sosyal Sigorta:						
Endüstriyel Kaza	1884	1906	1901	1946	1898	1930
Hastalık	1883	1911	1910	1930	1943	-
Emekli Aylıkları	1889	1908	1913	1910	1919	1935
İşsizlik Sigortası	1927	1911	1934	1967	1919	1935
Aile ödenekleri	1954	1945	1947	1932	1936	-
Sağlık Sig./Hizmeti	1880	1948	1962	1945	1945	-
Kişisel Gelir Vergisi Uygulaması	1920* (Prusya-1873)	1918	1903	1960	1923	1913
Eğitim:						
*Okuma Bilmeyen Yetişkinlerin Sayısı İlk Kez < %20	1850	1880	1880	-	-	1870
*Orta Öğretime Kayıt İlk Kez > %10	1925	1923	1937	-	-	1915
*Üniversiteye Kayıt İlk Kez > %10	1975	1973	1968	-	-	1946

Kaynak: Aktan ve Özkıvrak (2008, s. 66-67).

Tablo 1, kıyaslamaya alınan ülkelerde refah politikalarının uygulanmaya başlandığı tarihleri ve söz konusu ülkelerdeki refah politikalarının içeriğini göstermektedir. Bu bakımdan, tabloda yer alan ülkelerin refah politikalarına yaklaşımları ve ne ölçüde benzer ne ölçüde farklı uygulamalara sahip oldukları hakkında çıkarımlarda bulunulabilir.

* Tablo 1 ile ilgili değerlendirmeler yapılırken Kişisel Gelir Vergisi Uygulaması politikasının Almanya ile ilgili olan sütununda iki farklı tarih görülecektir. Bu tarihler, söz konusu politikanın ilk olarak Almanya'nın öncül devleti olan Prusya'da 1873 yılında; Almanya'da ise, 1920 yılında görüldüğünü ifade etmektedir.

Tablo 2: Sosyal Sigorta Uygulamalarına Başlangıç Tarihleri

Ülkeler	Endüstriyel Kaza	Sağlık	Emekli Aylıkları	İşsizlik Ödenekleri	Aile Ödenekleri
Belçika	1903	1894	1900	1920	1930
Hollanda	1901	1929	1913	1916	1940
Fransa	1898	1898	1895	1905	1932
İtalya	1898	1886	1898	1919	1936
Almanya	1871	1883	1889	1927	1954
İrlanda	1897	1911	1908	1911	1944
İngiltere	1897	1911	1908	1911	1945
Danimarka	1898	1892	1891	1907	1952
Norveç	1894	1909	1936	1906	1946
İsveç	1901	1891	1913	1934	1947
Finlandiya	1895	1963	1937	1917	1948
Avusturya	1887	1888	1927	1920	1921
İsviçre	1881	1911	1946	1924	1952
Avustralya	1902	1945	1909	1945	1941
Y. Zelanda	1900	1938	1898	1938	1926
Kanada	1930	1971	1927	1940	1944
ABD	1930	-	1935	1935	-
Türkiye	1936	1945	1950	-	-

Kaynak: Pierson (1991, s. 108).

Tablo 3: Refah Devleti Kavramına Geçiş Tarihleri

Program	Birinci	İkinci	Üçüncü
Endüstriyel Kaza Sigortası	Almanya (1871)	İsviçre (1881)	Avusturya (1887)
Sağlık Sigortası	Almanya (1883)	İtalya (1886)	Avusturya (1888)
Emekli Aylıkları	Almanya (1889)	Danimarka (1891)	Fransa (1895)
İşsizlik Sigortası	Fransa (1905)	Norveç (1906)	Danimarka (1907)

Aile Ödenekleri	Avusturya (1921)	Yeni Zelanda (1926)	Belçika (1930)
Erkeklerle Oy Hakkı	Fransa (1848)	İsviçre (1848)	Danimarka (1849)
Evrensel Oy Hakkı	Yeni Zelanda (1893)	Avustralya (1902)	Finlandiya (1907)

Kaynak: Pierson (1991, s. 109).

Tablo 2 ve Tablo 3'te sunulan verilerden görüldüğü gibi, Almanya'nın sağlık sigortasını başlattığı 1883 ve Birinci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği 1914 tarihleri arasındaki 30 yıllık dönemde, ABD ve Kanada hariç incelenen tüm ülkeler, bazı devletçe desteklenen işgücü tazminat sistemlerini uygulamaya başlamışlardır. ABD'de dahi dönemin sonuna doğru federe devletler düzeyinde refah arzında önemli ilerlemeler olmuştur. Aynı dönemde 13 Avrupa ülkesinin 11'i sağlık sigortasını destekleme yönünde tedbirler almaya ve 9'u ise yaşlılara aylık bağlanması yönünde yasaları uygulamaya başlamıştır. İşsizlik tazminatı, uygulamaya konan başlıca dört sosyal sigorta tedbiri içinde sonuncusu olmasına karşın, 1920'ye kadar 10 Avrupa ülkesi, işsizliğin sonuçlarına karşı koruma sağlamada devletin sorumluluğunu esas alan çeşitli programlar kabul etmişlerdir. (Aktan ve Özkıvrak, 2008, s. 68-69)

Sanayi Devrimi ile başlayan ve özellikle Birinci Dünya Savaşı ile devam eden süreçte yaşanan toplumsal gerilimler ve ekonomik dalgalanmalar karşısında siyasi tezahür, devlet otoritesini vurgulamak ve pekiştirmek noktasında pozisyon almıştır (Serter, 1994, s. 3). Yani, Sanayi Devrimi ile “doğal düzen” ve “piyasa serbestisi” kavramları temelinde yükselerek zirve yapan özel mülkiyet ve şahsi teşebbüs kavramları felsefi açıdan, liberal düşünce yapısı da ideolojik açıdan gerileme dönemine girmiştir (Suluk, 2017, s. 111).

Bu doğrultuda; devlet otoritesinin yasal düzenlemeler aracılığıyla, başta işçi-işveren sınıfları arasındaki problematik iktisadi münasebetler olmak üzere, bu ilişkilerin içtimai hayattaki izdüşümlerinin yarattığı sorunlar dikkate alınarak söz konusu sorunlara enerjik bir biçimde müdahale etmek zorunda olduğu tüm çıplaklığıyla anlaşılmıştır. (Serter, 1994, s. 3)

Başka bir ifadeyle; Refah Devleti kavramı, sanayileşmenin etkisiyle nüfusun kentlerde aşırı yoğunlaşması ve kapitalist gelişmeyle burjuvazinin güçlenmesi karşısında; işçi sınıfının yaşam kalitesinin artırılması ve çalışanların sosyal güvenlik politikaları

şemsiyesi altına alınması hususunda devletin aktif rol alması gerektiği felsefesi ile beraber önemsenmeye başlamıştır. (Sallan Gül, 2000, s. 54)

Refah Devleti anlayışı, sanayileşme ile beraber liberal ideoloji temelinde kapitalist bir sistem kurgulanmış ve bunu da uygulamaya koyabilmiş olan gelişmiş devletlerde filizlenmiştir. Bu bakımdan; sosyal, siyasal ve ekonomik açılardan bütünüyle liberal felsefe ile bezenmiş olan söz konusu toplumların iç dinamikleri (kültürel teamüller, yasalar, uygulamalar vb.) toplumlardaki refah anlayışının gelişim seyrine tesir etmiş ve ölçüğünü belirlemiştir. Dolayısıyla da Refah Devleti kavramının kurumsallaşması süreci tüm bu durumlardan etkilenmiştir. (Aktan ve Özkıvrak, 2008, s. 12)

Bu anlamda; Refah Devletinin, liberal yaklaşım ile kurgulanan kapitalist sistemlerin karşılaştığı sorunlar neticesinde, zaten var olan sorunlara katı bir şekilde olumsuz anlamda değişen sosyal koşullar eklenince toplum tabanından gelen baskılar ile ortaya çıktığı ifade edilebilir.

Bu doğrultuda; liberal ideoloji ile bezenmiş söz konusu sistemler, iç dinamiklerinin izin verdiği ölçüde revizyona uğrayarak Refah Devleti kavramına yaklaşmışlardır. Bu bakımdan Refah Devleti kavramında, liberal ideolojinin öngördüğü kapitalist sistemin oluşturduğu piyasa mekanizması söz konusudur. Yani, “Refah Devleti liberal devlet anlayışı içinde sosyal devletin gelişmiş bir evresine karşılılık gelmektedir.” (Özaydın, 2013, s. 80-81) Başka bir ifadeyle, Refah Devleti kavramının oluşumunda herhangi bir paradigma kayması yaşanmamış, temelde herhangi bir ideoloji değişikliği olmamıştır. Değişen şey, hayatın dinamizmi içerisinde değişen koşullar karşısında toplumun huzur ve sükûnet içerisinde yaşamına devam edebilmesi için devlet kavramının algılanış biçimi, devletten beklenen görev ve sorumlulukların tanımıdır (Aktan ve Özkıvrak, 2008, s. 13).

Her ne kadar Ayman Güler, Refah Devletini en geniş hatlarıyla “ekonomik ve toplumsal yaşama kamusal araçlarla doğrudan ve dolaylı olarak müdahale etme yetkisiyle donatılmış devlet” olarak tanımlasa da (Ayman Güler, 2006, s. 31) kapitalist uygulamaların Sanayi Devrimi ile birlikte içtimai hayatta açtığı derin yaralar karşısında bir merhem olarak medet umulan Refah Devleti kavramı için Ünlü’nün Refah Devleti tanımı son derece yerindedir: “Refah Devleti, bir tarafıyla vahşi kapitalist

uygulamaların ‘evcilleştirildiği’, toplumsal bölünmenin daha kontrollü ve dengeli bir hale getirildiği, “yaşama güvenliği”, “tam istihdam” ve “çalışma gücünün korunması” gibi temel değerler üzerine oturan bir yapıdır.” (Ünlü, 2017, s. 127)

Refah Devleti, “bu yönüyle, her şeyden önce, Sanayi Devrimi’nin, makineleşmenin, emek, toprak ve paranın piyasa mekanizmasına boyun eğmesinin yol açtığı korkutucu sarsıntılara çözüm arayan ve bunda başarılı olan bir sistemi ifade eder.” (Bulut, 2003, s. 179-180) Bu açıdan, Refah Devleti; yurttaşların hürriyetini kamu yararı ile sınırlandırarak, kamu kurumları vasıtasıyla toplumsal ihtiyaçlara bütçeden adil ve makul ölçekte paylar aktarılması yoluyla toplumdaki dezavantajlı bireylere destek sağlayarak, piyasayı toplumsal çıkar bağlamında -gerekirse bizatihi devlet eliyle üretim yaparak- yönlendirerek, sosyal hak ve sorumlulukları yasal düzenlemelerle hem koruma altına alarak hem de destekleyerek ekonomik büyümeyi hedeflemektedir (Sabancılar Eren, 2019, s. 403).

Nitekim; Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya’da yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik çalkantılar neticesinde güdülenen bir arayış sonucunda ortaya çıkan ve “özgün yol” anlamına gelen; klasik liberal ideolojinin başarısızlığa uğradığını, seçkinlerin hâlâ seçkin kalmayı başardığını ve bu sayede istikrar ve demokrasinin tam olarak işletilebildiği türden bir toplum düzeni inşa edilemediği tezini savunan *Sonderweg* kuramının bir ürünü olan Weimar Cumhuriyeti Anayasası, Refah Devleti kavramının çerçevesini ortaya koyar niteliktedir. (Storer, 2015, s. 18)

1919 yılında getirmiş olduğu hükümlerle bu alanın en yetkin örneğini teşkil eden Weimar Anayasası; sağlık, çalışma, aile ve meslek grupları ile eğitim hakkını güvence altına alırken, öte yandan çalışma şartlarının işçi ve işveren arasında beraberce araştırılması ve çalışanların işletme içindeki komitelerde görev almaları çerçevesinde, orta sınıfın korunmasına özen gösterilmesini sağlamıştır. Anayasanın önemli bir özelliği de mülkiyet hakkını mutlak bir hak olarak görmeyip, borç yükler bir duruma getirmiş olmasıdır. Dahası, Weimar Anayasası, "ekonomik hayatın adalet esaslarına göre ve herkese insanlığına yaraşır bir şekilde düzenlenmesi" esasını benimseyerek, dayandığı görüşü çok açık bir biçimde formüle etmiştir (Bulut, 2003, s. 177).

Toplumda son derece yıkıcı etkiler bırakan Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde; ekonomik, sosyal ve siyasal açılardan yaşanan türbülans neticesinde ortaya çıkan

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'yla birlikte devlet olgusu daha da vurgulanan bir olgu haline almıştır. Dünya çapında etkili olan ekonomik kriz ve bunalım, devletin kamusal alandaki hükümranlığını daha da arttırmasının yanı sıra, devleti piyasalara müdahale eden, ekonomik politikaları yönlendiren, sosyal açıdan yardıma muhtaç kesimleri finanse eden bir "Refah Devleti"ne dönüştürmüştür. (Demirel, 2006, s. 105)

1929 Büyük Ekonomik Buhranı sonrasında, refah politikaları ve Refah Devletine duyulan ihtiyaç artmış, buna bağlı olarak devletin iktisadi hayata müdahale ölçeği büyüme eğilimi göstermiştir. Devletin iktisadi hayata müdahale ölçeğinin sınırları ise, liberal para politikasının krizin aşılmasında yetersiz kaldığını ve devletçi yapıda bir maliye politikasına ihtiyaç olduğunu vurgulayan İngiliz iktisat bilimci John Maynard Keynes tarafından belirlenmiştir. Temel ilkeleri Keynes tarafından ortaya konan ve bu nedenle Keynesyen ekonomi modeli adı verilen bu ekonomik model çerçevesinde, Refah Devleti kavramsal oluşumu büyük ölçüde tamamlamıştır (Yaşa, 2018, s. 150-151). Hatta bu yapı, kimi akademik çevrelerde Keynesyen Refah Devleti (*Keynesian Welfare State*) olarak, kimi akademik çevrelerde de refah kapitalizmi (*Welfare Capitalism*) anılmaya başlanmıştır (Esping-Andersen, 1990, s. 2; Pierson, 2011, s. 104).

1.3. REFAH DEVLETİNİN GELİŞİMİ

Refah Devletinin gelişiminde; sanayileşme sürecinin yarattığı toplumsal sorunlar ve buna bağlı olan sınıfsal gerilimler, liberal ekonomik yaklaşımın benimsediği "her arz kendi talebini yaratır" prensibinin ilk olarak Birinci Dünya Savaşı, sonrasında da 1929 yılında yaşanan Büyük Ekonomik Buhran sonrasında işlerliğini kanıtlayamaması, konjonktürel açıdan liberal ve sosyalist ideolojilerin rekabeti gibi sebepler önemli rol oynamıştır. Bu bakımdan Refah Devleti; müdahaleci, düzenleyici ve geliri yeniden dağıtıcı yapısıyla yetki ve görev alanını genişleterek gelişim sürecinin kapısını aralamıştır. (Gökbunar ve Kovancılar, 1998, s. 252)

Bu açıdan, Refah Devleti kavramının gelişiminde iki kritik faktörün öne çıktığı değerlendirilmesini yapmak yanlış olmayacaktır. Bunlardan ilki; ekonomik boyutu içeren Büyük Buhran, ikincisi ise Sanayi Devrimi ile baş gösteren; ancak etkisini tedrici olarak arttırarak özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında çok derinden hissettiren sosyalist ideolojidir. (İzveren, 1975, s. 37; Aydın ve Çakmak, 2017a, s. 12)

Şaylan'dan aktaran Eren'e göre, Refah Devleti kavramının gerek kuramsal açıdan gerekse pratikte serbest piyasa ekonomisinin işleyişine müdahale etmeksizin jandarma devlet⁸ anlayışıyla hareket eden liberal devlet yaklaşımına alternatif hale gelmesindeki en kritik faktör 1929 yılındaki ekonomik krizdir. (Eren, 2005, s. 20)

Kriz, 24 Ekim 1929 Perşembe günü New York Menkul Kıymetler Borsası'nın (*New York Stock Exchange*) bulunduğu Wall Street'te bir günde 13 milyon hisse senedi el değiştirince borsada panik oluşmasıyla patlak vermiştir ve borsanın dibe vurmasıyla tarihi bir çöküş yaşanmıştır. Bugün, tarihte "Kara Perşembe" (*Black Thursday*) olarak adlandırılmıştır. 1929 çöküşünde, kriz kontrolden çıkmış ve 1929 ile 1933 arasında para arzı şiddetle daralarak ciddi bir likidite ve kredi sıkıntısına, bankacılık krizine dönüşen hisse senedi borsasının çöküşüne ve en sonunda ciddi bir ekonomik bunalıma yol açmıştır. (Suluk, 2017, s. 184-185)

Dünya'nın en önemli finans merkezlerinden birisi konumunda olan New York borsasının 1929 yılında çökmesi ile yaşanan finansal dalgalanma sonucunda üretim faaliyetleri sekteye uğramış, yatırımlar durmuş, buna bağlı olarak birçok firma batmış ve işsizlik muazzam bir ölçekte artmıştır. Buna mukabil olarak, liberal yaklaşım çözümü yine kendi içerisinde, "*laissez faire*" anlayışından türetmeye çalışmış ve piyasaların belirli bir noktada doğal dengeye kavuşup, rayına oturacağını ümit etmiştir. Ancak bu durum, krizi daha da içerisinde çıkılamaz bir şekilde büyütüştür. Böylece Amerika'da yanan ateş, kısa sürede tüm Avrupa'yı etkisi altına almış ve kriz sadece ekonomik boyutlarıyla değil, toplumsal boyutlarıyla da bir buhran yaratmaya başlamıştır.

Bu noktada, John Maynard Keynes sisteme dair eleştirilerini getirmiş ve sistemin açmazlarına karşı yapılması gerekenleri kendi adını taşıyan ekonomik modeli ileri sürerek ortaya koymuştur. Daha sonra bu fikirlerini kitaplaştırarak 1936 yılında, meşhur İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi (*The General Theory of Employment, Interest and Money*) adlı çalışmasını kaleme almıştır (Palmer ve Colton, 1992, s. 808; Alp,

⁸ "Jandarma devlet anlayışı, 19. yüzyılın klasik demokrasi ve hukuk devleti kavramları içinde anlam kazanır. Bu anlayış çerçevesinde kişisel ve siyasal haklar güvence altına alınmış, devlet sınırlandırılıp hukuka bağlı kılınmış; fakat ekonomik yaşam söz konusu olduğunda, ekonomik liberalizmin bir gereği olarak, bireyler piyasa koşullarının serbestliğine bırakılmıştır. Batı toplumlarının, kurulan bu yeni düzenin sağladığı ortamda, sanayileşmelerini büyük ölçüde gerçekleştirme fırsatını yakaladıkları bir gerçektir. Fakat sanayileşme gelir ve servet eşitsizlikleri yaratmak ve sınıf çatışmalarını yoğunlaştırmak gibi önemli sorunları da beraberinde getirmiştir." (Bulut, 2003, s. 174-175) Literatürde, "jandarma devlet" kavramı yerine koruyucu ya da gece bekçisi devlet kavramları da kullanılmaktadır. (Sözer, 1997, s. 175)

2009, s. 267). Keynes'e göre, liberal ekonomik yaklaşımın en temel problemi sistemdeki üretim yapısının aynı büyüklük ve ölçüdeki bir tüketim yapısı ile dengelenememesidir. Yani Keynes; ekonomik verimliliğin yüksek, piyasa mekanizmasının etkili şekilde işlediği bolluk dönemlerinde artan sermaye yatırımlarının aynı hız ve oranda tüketilememesi karşısında sistemin açmaza girdiğini, krizlerin patlak verdiğini ifade etmiştir. Ek olarak, gelir dağılımının adil ve homojen olmadığı toplumlarda tüketim hızının düşük kalacağını, bu nedenle talebin arz karşısında dengeyi kuramayacağını ve böylece kronik bir şekilde birikim krizlerinin yaşanmasının kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır (Eren, 2005, s. 21).

Bu bakımdan, "Keynes'in teorik çözümlemesinde anahtar kavram talep yönetimidir." (Gough, 1979, s. 102; Türcan Özşuca, 2001, s. 9) Böylece; adil ve eşitlikçi bir toplum için devletin iktisadi hayata müdahalesi meşru görülmüştür. Devletin müdahalesiyle talebe yön verilmesi, mali politika araçları vasıtasıyla harcamaların arttırılması sayesinde piyasalara likidite enjekte edilmesi sonucunda ekonomik canlılık sağlanması hedeflenmiştir (Tümerkan Albayrak ve Birinci, 2017, s. 66; Acar, 2017, s. 250).

1.3.1. Refah Devletinin Getirdikleri

Keynesyen yaklaşımda; vergi ve ücret politikaları ile toplumda adil bir gelir dağılımı sağlanması görevi, toplum içerisinde dezavantajlı ve korunmaya muhtaç grupların gözetilmesi görevi, sosyal güvenlik ve istihdam politikalarına yön verme görevi, eğitim, sağlık ve barınma gibi vatandaşların en temel düzeyde ihtiyaç duyduğu şeylere cevap vermek adına politika üretme görevi, çalışma hayatını ve endüstriyel ilişkileri düzenleme görevi tamamen devlete bırakılmıştır (Serter, 1994, s. 33; Duman, 2011, s. 689).

Aslında, Refah Devleti ekonomik sistemler içerisinde kapitalist ekonomi düzeninde yer almaktadır. Özel mülkiyeti ve bireylerin üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet ilkesini koruyan, bireylere çalışma özgürlüğü, dilediği iş ve mesleği seçme özgürlüğü veren ve özel teşebbüsün varlığını yasal güvence altına alan bir devlet şeklidir. Refah Devleti anlayışında kamu işletmeleri kurup işleten devlet, özel teşebbüsü gözetim ve denetim altında tutmaktadır. Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet hakkı kamu yararına aykırı olarak kullanılamaz ve devlet gelir dağılımını müspet yönde etkileyici, kişilerin mülkiyet hakkını himaye edici tedbirler alır. (Göze'den

aktaran Serter, 1994, s. 33) “Demokrasi, zenginlik ve kapitalizmin uyumunu dengede tutmaya çalışır.” (Aydın ve Çatuk, 2019, s. 582)

Nitekim; Keynesyen ekonomi modeli çerçevesinde gelişen Refah Devleti anlayışı sayesinde yüksek büyüme oranları yakalanmış, tam istihdam seviyesine yaklaşılabilmiş, ücret ve çalışma koşulları iyileştirilebilmiştir. Aynı zamanda da eğitim, sağlık, barınma ve sosyal güvenlik alanlarında ilerlemeler sağlanabilmiştir.

Bununla beraber, sermayenin birikimi sonucunda ortaya çıkan kartel ve tröstlerin piyasa mekanizmasının işleyişini çıkarları doğrultusunda manipüle etmesine bağlı olarak üretim-bölüşüm ilişkisinde yaşanan dengesizliklerden güdülenen toplumsal gerilimleri en aza indirmek düsturuyla hareket eden Refah Devleti içerisinde güçlenen işçi sınıfı, sendikal örgütlenmeleri vasıtasıyla hızlı ekonomik büyüme ile artan maddi kaynaklar sonucunda elde edilen gelirin bölüşümünde etkili bir rol oynamayı başarmıştır (Evyapan, 1999, s. 256; Türcan Özşuca, 2001, s. 9). Zira, Özbek bu konuyu şöyle temellendiriyor:

Modern Refah Devletinin, kapitalist üretim sisteminin temel aktörleri olan emek-sermaye arasındaki çıkar uyumsuzluğunu törpülemek ve işçi sınıfını kontrol altında tutabilmek için kapitalist sistemin ürettiği yeni bir yönetim tarzı olduğu ifade edilmektedir. Çünkü, 19. yüzyıldan itibaren hem toplumsal hem de siyasal alanda güçlenen işçi hareketlerini, sosyalizme kaymadan durdurabilmek, ancak sosyal demokratik Keynesyen Refah Devleti modeli ile mümkün olabilmıştır. (Özbek, 2002, s. 14)

1929 ekonomik krizinden önce diğer sanayileşmiş ülkelerin epey gerisinde kalan ve o tarihe kadar herhangi bir sosyal güvenlik programı uygulamaya sokmamış olan ABD’de; 1932 yılına gelindiğinde, işsiz sayısı 12 ile 14 milyon arasında devasa bir rakama ulaşmış, ulusal gelir ise 1929 yılında elde edilen ulusal gelirin yarısına bile erişemeyecek seviyeye kadar azalmıştır (Palmer ve Colton, 1992, s. 806).

Bu nedenle, 1929 ekonomik krizinin yıkıcı etkileri ülkenin klasik liberal tutumunu yavaş yavaş değiştirmesine yol açmıştır. Keynes’in önerdiği model; milyonlarca işsiz, hayata dair umutları tükenmiş orta-alt gelir sınıfından vatandaşlar ve büyük ekonomik sıkıntı çeken çiftçilerin büyük teveccühü ile, (Cumhuriyetçi yönetim çok uzun bir aradan sonra yerini Demokrat bir yönetime bırakmıştır.) Woodrow Wilson’dan sonra seçilen ilk Demokrat Başkan sıfatına nail olan, Franklin Delano Roosevelt’in 1932 yılında yapılan seçimlerde sandıktan zaferle çıkması akabinde; iyileşme, rahatlama ve

reform düsturuyula ortaya koyduğu vizyon çerçevesinde uygulamaya geçirilmiştir (Palmer ve Colton, 1992, s. 806; Gümüş, 2018, s. 49). Diğer bir ifadeyle; Başkan Roosevelt, 1929 ekonomik krizinden çıkışın formülünü temeli Keynes tarafından ortaya konulan doktrine dayanan Yeni Düzen (*New Deal*) adlı reform paketi ile aramıştır (Eren, 2005, s. 21; Alp, 2009, s. 267). Söz konusu reform paketi ile ABD,

1930'lu yılların başından itibaren, yatırımcı ve üretici bir aktör olarak devleti sahaya sürüp işsizlik ve durgunluk sorununu aşmaya çalışmıştır. Bir başka ifade ile ülkenin yönetimi Wall Street'ten alınıp Washington'a, yani Federal Hükümet'e verilmiştir. Dönemin Başkanı Roosevelt'in şu sözü hem yeni politikayı izah ediyor hem de devletin sosyal boyutuna vurgu yapıyor olduğu için anlamlıdır: İşsizlere devlet yardımı, hayırseverliğin ötesinde, bir sosyal görev olarak yapılmalıdır. (Aydın ve Çakmak, 2017a, s. 13)

Yeni Düzen reform paketi ile birlikte işsizlere sosyal yardım sağlanması, çiftçilere çeşitli destek ve sübvansiyonlar verilmesi, geniş ölçekte kamu yatırımlarına girişilmesi (okul, köprü, baraj ve konut vb.) ile yeni istihdam olanakları yaratacak faaliyetlerde bulunulması amaçlanmıştır (Palmer ve Colton, 1992, s. 808). Bu kapsamda, ABD'de 1935 yılında yürürlüğe konan Sosyal Güvenlik Yasası ile vatandaşlara işsizlik, yaşlılık ve hastalık durumlarında sosyal güvenceler taahhüt edilmiştir. Bununla birlikte, yine 1935 yılında çıkarılan Ulusal İş Yasası ile sendikalaşma süreçleri kolaylaştırılmış, işçilerin sendika üyesi olma hakkı devlet güvencesi ile koruma altına alınmış, işverenlerin işçi sendikalaşmalarına müdahalesi sınırlandırılmıştır (Palmer ve Colton, 1992, s. 809; Eren, 2005, s. 21).

Bu bağlamda, söz konusu reform düşüncesinin kavramsal tasarımında sınıf çatışmalarının toplum üzerinde yarattığı baskıların gelir dağılımındaki dengesizliklerin en aza indirgenerek dindirilmesi ve tüm yurttaşlara temelde sosyal güvencelerin sağlanması düşüncesinin olduğu değerlendirilebilir. Yeni Düzen reform paketi kapsamında, kamu harcamalarının itici gücüyle piyasada ivmeli bir tüketim yapısı oturtularak ekonomik krizden sonra tünelin ucundaki ışık görülmüştür.

Amerikan Başkanı Franklin Delano Roosevelt yönetimine gelinceye kadar, ABD toplumunda böylesine kapsamlı bir sosyal politika anlayışı görülmediğinden, bu politikanın müspet sonuçlara kapı açtığının anlaşılması ile birlikte ABD toplumunun klasik liberal devlet yaklaşımı da değişim ve dönüşüme uğramış, Refah Devleti yapısına

bürünmüştür. (Palmer ve Colton, 1992, s. 810; Eren, 2005, s. 21; Aktan ve Özkıvrak, 2008, s. 70-71)

1929 ekonomik krizinin olumsuz etkilerinin bertaraf edilmesi amacıyla yürürlüğe konan Keynesyen politikalar neticesinde ortaya çıkan Refah Devleti anlayışı, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde de (1950-1973) giderek popülerleşen bir şekilde etkisini sürdürmüştür ve bu dönem, yüksek ekonomik büyüme verileri ile yaşam standartlarının artışı ile özdeşleştirildiğinden Refah Devletinin “altın çağı” olarak ifade edilmiştir. (Aktan ve Özkıvrak, 2008, s. 72; Durdu, 2009, s. 42; Obinger ve diğerleri, 2010, s. 86; Kurşun ve Rakıcı, 2016, s. 138; Gümüş, 2018, s. 55)

Bu dönemde, Refah Devletinin varlığı ile ilgili tartışmalar artık bir yana bırakılmış ve daha çok uzandığı boyutlarla ilgili tartışmalar yapılmıştır. 1950–1970 yılları arasında, kuşkusuz dış ekonomik koşulların da uygun olması nedeniyle, belli bir ekonomik büyüme sağlanmış, istihdam amacına ulaşılmıştır. Sosyal harcamalar sürekli artmış ve ciddi bir toplumsal çatışma yaşanmadan ekonomik büyümenin yanı sıra başta eğitim, sağlık ve çalışma koşulları olmak üzere birçok alanda devletçi adımlar atılmıştır (Alp, 2009, s. 268)

Bu bağlamda, 1929 yılında yaşanan Büyük Ekonomik Buhran sonrasında Refah Devletinin artık tamamen kurumsallaşmış gelişmesinde William Beveridge tarafından hazırlanarak İngiliz hükümetine sunulan raporun önemli bir etkisi bulunduğu belirtilmelidir. “Beveridge raporunda üç temel öneri yapılmıştır. Bunlar; kapsamlı bir sağlık sigortası oluşturulması, aile yardımı yapılması ve tam istihdamın devletçe sağlanmasıdır.” (Barr, 1993, s. 32; Gümüş, 2018, s. 50) Söz konusu rapor ile modern Refah Devleti kavramının içerisinde sosyal politikalara dair geniş ölçekli uygulamalar benimsenmiş, böylece Refah Devletlerinde konvansiyonel yaklaşımdan farklı olarak yeni bir sosyal güvenlik sisteminin kurumsallaşması sağlanmıştır (Suluk, 2017, s. 112).

Refah Devletinin kurumsallaşması süreci, yasal anlamda da temel değişikliklerle desteklenmiştir. “Bu dönemde birçok yasa yürürlüğe konmuş ve ülkeler altın çağın getirdiklerinden etkilenmişlerdir.” (Kurşun ve Rakıcı, 2016, s. 138) Yani, yurttaşların hak ve özgürlükler noktasında kazanımları devlet eliyle koruma altına alınmış olup, devletin toplumsal hayattaki risklerin bertaraf edilmesine ilişkin garantör rolünü oynamaya başladığı söylenebilir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde hazırlanarak

yürürlüğe konan 1947 İtalyan Anayasası, 1949 Alman Anayasası ve 1958 Fransız Anayasası bu anlayışın ürünüdür (Bulut, 2003, s. 177).

Bununla birlikte, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin uluslararası atmosfere getirmiş olduğu olumlu havanın yarattığı konjonktürel etkiyle Refah Devletinin kurumsallaşmasında uluslararası boyutta yaşanan bazı gelişmeler de pay sahibi olmuştur. Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi işbirliği ve ortak akıl düsturuyla ortaya çıkan uluslararası kuruluşlar ve bu düşünce temelinde ortaya konan “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”, “Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Sözleşmesi” “Avrupa Sosyal Şartı”, “Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi” gibi uluslararası belgeler Refah Devleti kavramının içini doldurmuş, kurumsallaşma sürecinde önemli katkılar vermiştir. (Kurşun ve Rakıcı, 2016, s. 139; Suluk, 2017, s. 125)

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kurumsallaşan Refah Devleti kavramının iktisadi boyutunu oluşturan Keynesyen politikaların dışa vurumu, Fordist (kitlesele) birikim modeli⁹ ile gerçekleştirilmiştir (Eser ve diğerleri, 2011, s. 212; Sönmez, 2016, s. 56). Böylece, anılan dönem temelde büyüme ile adil gelir dağılımı; üretim ve tüketim taraflarının uzlaşmaya dayalı karakteristiğini yansıtmıştır (Aydın ve Çakmak, 2017a, s. 13). “Yani, Refah Devleti anlayışı içerisinde yer alan karma ekonomi¹⁰ yapısı ile birlikte müdahaleci devlet anlayışı, birikim modelinin dayandığı, seri üretim için gerekli olan etkin talebin yaratılmasında önemli rol oynamıştır.” (Eren, 2005, s. 22) Bu sayede, adil gelir dağılımı ve kapsamlı bir sosyal güvenlik anlayışı ile bezenmiş Refah Devleti anlayışı içerisinde arz-talep dengesi birbirini besleyecek şekilde kurgulanabilmiştir.

Arz-talep mekanizmalarının birbirini dengeli şekilde beslemesi ve bu doğrultuda devletin gerekli müdahaleyi yapabilmesi üzerine kurgulanan Refah Devleti sistemi, özellikle gelişim gösterdiği dönem içerisinde Sanayi Devrimi'nin getirdiği toplumsal

⁹ Fordizm, “tüketimdeki kitleleşmenin uyarmasına bağlı olarak üretim artışının sürekli kılındığı, devletin sermaye birikiminin istikrarlı olmasını sağlamak için ekonomiyi regüle ettiği (regülasyon: sermaye birikiminin istikrarı için oluşturulan kurumsal düzenlemeler ve prosedürler), büyük oligopoller ile güçlü işçi sendikaları arasında sürdürülen toplu sözleşmelerin verimlilik artışına endeksli reel ücret artışını sağladığı, bu bağlamda üretim ve tüketim koşullarındaki dönüşümün karşılıklı olarak birbirini desteklediği sermaye birikimi rejimidir.” (Sönmez, 2016, s. 61)

¹⁰ “Karma ekonomi, özel yatırımlar ve özel teşebbüs yanında kamu yatırımları ve kamu teşebbüslerinin de önemli bir yer işgal ettiği, ayrıca devletin ekonomik faaliyetlere çeşitli yönlerden müdahalelerde bulunduğu bir sistemdir.” (Hamitoğulları, 1980, s. 171)

huzursuzluklar üstüne Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve dünya savaşları arasında yaşanan 1929 Büyük Ekonomik Buhranı gibi ciddi ekonomik krizler sonrasında oluşan kırılgan, istikrarsız ve güvensiz ortamı onarmayı, istikrara kavuşturmayı başarmıştır. (Mishra, 1984, s. 27)

Bu iyileşme sürecinde; yurttaşlar arasında özellikle iktisadi anlamdaki sınıfsal gerilimler azaltılmış, vatandaşlara başta anayasa ve diğer kanuni mevzuatlar marifetiyle devlet tarafından sosyal güvence sağlanmıştır. Bu durum, sosyal açıdan da bir rahatlama olarak görüldüğü için bebek doğumlarında artışlar gözlemlenmiş, demografik olarak dünyada hızlı bir nüfus artışı yaşanmıştır. Yukarıda sayılan kritik dönemlerden sonra böylesi bir sakinleşme dönemi ile ekonomik anlamda da rahatlama görülmüştür. 1951'den 1973'e kadar dünyada yıllık büyüme ortalaması %4,8; OECD ülkelerinde 1950'lerde %4; 1960'larda ise %5 yıllık büyüme ortalaması yakalanmıştır (Gümüş, 2018, s. 55-56). Düzenli bir büyüme periyodu sonucunda; toplum bir bütün halinde ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan ilerleme kaydederek daha müreffeh bir yapıya bürünmüştür. Başka bir ifadeyle; Refah Devleti, ismiyle müsemma olarak özlenen refahı toplum tabanına yaymayı başarmıştır.

1.3.2. Refah Devletinin Devlet Bütçesi Üzerindeki Maliyeti

1950-1973 arası dönemde; Refah Devleti kavramının kurumsallaşarak kök salması neticesinde kamu harcamaları büyük artış göstermiştir. Bu durum, devlet bütçesi üzerine büyük bir maliyet yükü yüklemiştir (Gökbunar ve Kovancılar, 1998, s. 256). Bu mali külfete katlanabilmek adına, kaçınılmaz olarak vergilerde de artışlar yaşanmaya başlamıştır. (Aydın ve Çakmak, 2017b, s. 2).

Tablo 4: Çeşitli Ülkeler Bazında Kamu Harcamalarının Artış Eğilimi

Ülkeler	Kamu Harcamaları / GSYİH ¹¹			Değişim %		
	1953-54	1963-64	1973-74	1-2	2-3	1-3
	1	2	3			
Avustralya	24,2	25,4	30,1	4,8	18,5	24,2
Avusturya	31,9	34,8	38,3	9,3	10,0	20,3
Belçika	28,1	31,2	39,5	10,9	26,6	40,4
Kanada	26,2	28,0	36,4	6,7	30,1	38,7
Danimarka	24,4	30,3	46,6	24,4	53,8	91,4
Finlandiya	31,1	31,3	38,4	0,6	22,7	23,5
Fransa	35,6	37,8	38,5	6,2	1,9	8,1
Almanya	35,5	36,6	41,9	3,0	14,5	17,9
İtalya	27,6	31,5	39,6	14,1	25,6	43,3
Japonya	21,0	20,9	24,0	-0,2	14,6	14,3
Hollanda	31,8	36,9	50,7	16,0	37,3	59,3
Norveç	30,5	36,5	48,7	19,5	33,5	59,5
İsveç	28,0	36,3	49,0	29,5	35,2	75,0
İsviçre	27,8	28,9	35,2	4,1	21,8	26,8
İngiltere	32,7	33,7	42,0	2,9	24,8	28,4

¹¹ “Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla, bir ülkenin ekonomik performansını izlemeye yardımcı olan en önemli makroekonomik göstergedir. Ulusal bir ekonomide bir yıl içerisinde üretilen toplam nihai mal ve hizmetlerin parasal değerini o dönemin fiyatlarıyla ölçer. Özetle, bir ekonomideki büyüme veya daralmayı gösterir.” (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (*Gross Domestic Product-GDP*). (2019). Erişim: 04 Mart 2019, <https://www.integralforex.com.tr/gayri-safi-yurtici-hasila-gross-domestic-productgdp-7889309>)

ABD	27,0	28,0	32,2	3,9	14,8	19,3
Ortalama	28,9	31,7	39,4	9,7	24,1	36,9

Kaynak: Peltzman (1980, s. 260).

Tablo 5: Çeşitli Ülkeler Bazında Vergi Oranları

Ülkeler	1960	1970	1978	1979	1980	1985
Avustralya	23,5	24,5	27,3	28,1	20,2	30,3
Avusturya	30,5	35,7	41,4	41,0	41,2	42,5
Belçika	26,5	35,2	44,0	44,5	43,6	46,9
Kanada	24,2	31,3	30,8	30,6	31,6	33,1
Danimarka	25,4	40,4	43,4	44,5	45,5	49,2
Finlandiya	27,7		35,3	33,6	33,3	37,3
Fransa	-	35,6	39,5	41,1	42,5	45,6
Almanya	31,3	32,9	37,9	37,7	38,0	37,8
Yunanistan	-	24,3	27,9	27,7	28,6	35,1
İrlanda	22,0	31,2	31,5	31,2	34,0	39,1
İtalya	34,0	24,2	27,1	26,5	30,0	34,7
Japonya	18,2	19,7	24,0	24,4	25,5	28,0
Lüksemburg	-	30,2	43,7	40,4	40,9	42,8
Hollanda	30,1	37,6	44,6	45,0	45,8	45,0
Y. Zelanda	27,3	27,4	32,0	32,9	33,0	34,3
Norveç	31,2	39,2	46,5	45,7	47,1	47,8
Portekiz	16,3	23,1	26,4	26,0	28,7	31,1

İspanya	-	17,2	22,9	23,4	24,1	28,8
İsveç	27,2	40,2	50,9	49,5	49,4	50,5
İsviçre	21,3	23,8	31,6	31,1	30,8	32,1
Türkiye	11,1	17,7	21,3	20,8	19,0	16,1
İngiltere	28,5	37,1	33,1	32,9	35,3	38,1
ABD	26,6	29,2	29,0	29,0	29,5	29,2

Kaynak: Aktan (1994b, s.77).

Tablo 4 ve Tablo 5’te görüldüğü üzere, Refah Devletin kurumsallaşması ile beraber devlet bütçesinden yapılan harcamalar zaman içerisinde düzenli olarak artış göstermiş, buna mukabil olarak vergi oranlarında da artışlar yaşanmıştır.

Bu durum; toplumdaki refah düzeyinin artışı ile gelir düzeyinin artmasına, gelir düzeyinin artmasıyla da harcamaların artışına işaret etmektedir. Yani; Refah Devleti anlayışı içerisinde eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik hakkı, tam istihdam ve adil gelir politikası gibi sosyal politikalar yelpazesi genişledikçe vatandaşlar anılan konuları temel yurttaşlık hakkı olarak görmeye başlamıştır ve beklentileri sürekli artmıştır. (Suluk, 2017, s. 125) Bu nedenle, kamu harcamaları giderek daha şişkin bir hal almıştır.

Tablo 6: OECD Ülkeleri Bazında Kamu Harcamalarının GSYİH’ye Oranı

Ülkeler	1950’ler	1960’lar
Danimarka	9,0	24,2
Fransa	13,4	17,7
Almanya	18,1	26,2
Yunanistan	7,1	8,6
İtalya	13,1	21,1

Hollanda	11,7	29,6
İspanya	7,8	11,8
İsveç	10,8	21,2
İngiltere	10,2	15,6
ABD	7,3	14,5
Türkiye	3,5	22,2
OECD Ortalama	10,1	18,1

Kaynak: Erdal (2012, s. 75).

Tablo 6; Refah Devletinin yaygınlaşması ve genişlemesi döneminde (1950 ve 1960 yılları arasında), OECD¹² ülkelerinin kamu harcamalarının Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (GSYİH)'ye oranının artış yüzdesini göstermektedir. Söz konusu dönemde, refah anlayışının toplum tabanında karşılık bulduğu ve harcamaların %100'ün üzerinde artış gösterdiği göze çarpmaktadır.

Bu açıdan, Refah Devleti yapısı içerisinde sürekli artan kamu harcamaları belirli bir noktada kâr-zarar dengesini tersine çevirmiştir. Örneğin; Fordist birikim yaklaşımı ve bu kapsamda tam istihdam politikası ile işsizlik konusunda büyük başarılar elde edilmiştir; ancak bu durum aslında yapısal olarak sürdürülebilir bir şekilde işsizliğe köklü çözümler üretildiği anlamına gelmemektedir. Aydın ve Çakmak bu durumu şöyle açıklıyor:

Refah Devletinin altın çağını yaşadığı dönemin politikaları, sermaye birikim modelini yeni bir bunalıma sürükleyecek unsurları da bünyesinde taşımaktadır. Dönem boyunca kâr oranları düşerken verimlilik artışları yavaşlamaktadır.” (Aydın ve Çakmak, 2017a, s. 15)

¹² 1961 yılında kurulan, merkezi Paris'te bulunan, Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), dünyadaki insanların ekonomik ve sosyal refahını artıracak politikaları teşvik etmek amacı doğrultusunda çalışmaktadır. 36 üyesi bulunan OECD, hükümetlere deneyimlerini birbirleriyle paylaşabilecekleri ve ortak sorunlara ortak çözümler üretebilecekleri bir platform görevi görmekte; ekonomik, sosyal ve çevresel değişimleri anlayabilmek adına analizler gerçekleştirmekte ve bu hususlarda uluslararası standartlar belirlemektedir. (About the OECD. (ty). Erişim: 08 Mart 2019, <https://www.oecd.org/about/>)

Tablo 7: Çeşitli Ülkeler Bazında İşsizlik Oranları

Ülkeler	Toplam İşsizlik % (10 Yıl Ortalaması)			
	1950'ler	1960'lar	1970'ler	1980'ler
Avustralya	1,5	2,0	3,9	7,5
Avusturya	4,3	2,0	3,9	7,5
Belçika	3,8	2,1	4,2	10,4
Kanada	4,3	4,7	6,1	7,4
Danimarka	3,7	1,4	3,8	8,9
Fransa	1,5	1,7	3,8	9,0
Almanya	4,9	0,6	1,9	5,7
Yunanistan	5,7	5,3	2,3	6,6
İrlanda	5,2	4,9	6,8	13,9
İtalya	7,2	3,8	4,7	7,5
Japonya	2,1	1,3	1,7	2,5
Hollanda	1,5	0,9	4,0	9,6
Y. Zelanda	0,9	0,9	1,5	4,1
Portekiz	2,2	2,4	4,6	7,3
İspanya	2,1	2,3	4,2	17,5
İsveç	1,7	1,5	1,8	2,2
Türkiye	3,7	4,8	7,5	7,5

İngiltere	1,7	2,0	4,4	10,1
ABD	4,4	4,7	6,1	7,2

Kaynak: Martin (1994, s. 10).

Tablo 7; Refah Devletinin kurumsallaştığı, yaygınlaştığı dönem olan 1950’li yıllar ve giderek durağanlaştığı, küçülmeye başladığı dönem olan 1980’li yıllar arasına odaklanmıştır. Tabloda; genel olarak işsizlik oranlarının Refah Devleti kavramının değişmeye ve dönüşmeye başladığı dönemlerde artış gösterdiği göze çarpmaktadır. Bu nedenle, Refah Devleti ile istihdam arasında doğrudan bir rabita olduğu aşikârdır. Refah Devleti anlayışının güçlü olduğu dönemlerde, tam istihdam politikası gereğince işsizlik oranı son derece düşüktür; ancak söz konusu oranın düşük oluşunda temel sebep devletin iktisadi hayatın akışına yön verebiliyor oluşudur. Başka bir ifadeyle, “yükselme döneminde ortaya çıkan kamu kesiminin büyümesinin sonucu işsizlik oranları düşük bir seyir takip etmiştir; ancak bunun rasyonel çözümlene ile izah edilmesi mümkün değildir.” (Erdal, 2012, s. 81)

1970’li yıllara gelindiğinde, ekonomik büyüme ortalamalarında düşüşler görülmeye başlanmıştır. “OECD ülkelerinde büyüme oranları, 1970’lerde ortalama %3’e gerilerken 1980’lerde de ortalama %2 ile daha da düşmüştür.” (Gümüş, 2018, s. 57) Kamu harcamalarının artış ivmesi ile ekonomik büyüme arasında eşgüdüm ortadan kaybolduğunda ekonomik anlamda canlılık yavaş yavaş ortadan kaybolmaya başlamıştır.

Bu durum, Refah Devleti anlayışının geleceğinin yüksek sesle tartışılmaya başlanmasına ve Keynesyen politikalar paradigmasından neo-liberal¹³ politikalar paradigmasına doğru bir geçiş akımına yol açmıştır (Navarro, 1991, s. 29). Bu sayede,

¹³ Friedrich August von Hayek ve Milton Friedman’ın öncülük ettiği, aralarında Michael Polanyi, Karl Popper, Fritz Machlup ve Wilhelm Röpke’nin de yer aldığı 39 bilim adamından oluşan Mont Pelerin Topluluğu’nun çalışmaları ve düşünceleri etrafında gelişen neo-liberal politikalar, özellikle 1970’li yıllarda görülen ekonomik durgunluk ve enflasyonun (stagflasyon) da etkisiyle, Anglosakson devletler başta olmak üzere, birçok devlette hâkim paradigma haline gelmiştir (Spicker, 2013, s. 194; Kalfa Ataay, 2016, s. 133). Neo-liberalizm, özel mülkiyet ve serbest piyasa dinamikleri etrafında devlet müdahalesinden uzak bir iktisadi yapının Keynesyen ekonominin açmazlarının giderilmesine çare olacağını vurgular (Mishra, 1984, s. 26).

“gittikçe güçlenen Yeni Sağ anlayış, devletin müdahale alanının sınırlandırılması yönünde adımlar atmıştır.” (Demirel, 2006, s. 105) Devlet müdahalesinin sınırlandırılması ve yeni bir üretim modeli benimsenmesi gerektiği anlayışı, fenomen bir şekilde kamu yönetimi alanında da karşılık bulmuş ve piyasa temelli bir kamu yönetimi 1970’li yıllardan günümüze kadar olan sürece hâkim olmuştur.

1.4. REFAH DEVLETİNİN GERİLEMESİ VE KRİZİ

1960’lı yılların ikinci yarısından itibaren “iç pazarlar doymuş, gelişmiş ülkelerin pazarları daha fazla genişletememeleri nedeniyle verimlik ve kârlarda düşme eğilimi ortaya çıkmış” olduğundan Refah Devleti için tehlike çanları çalmaya başlamış, kara bulutlar görünür hale gelmiştir. (Clayton ve Pontusson, 1998, s. 67; Barbaros ve Karatepe, 2009, s. 267)

Bununla birlikte, 1970’li yılların başında gelişmiş ülkelerde refah anlayışının son derece yaygınlaşmış olması ve devletlerin refah harcamalarının (devlet eliyle sağlanan kamu hizmetleri) GSMH¹⁴’ye oranının yaklaşık olarak beşte biri ile üçte biri seviyelerine kadar çıkmış durumda olması Refah Devleti anlayışı açısından işlerin iyiye gitmediğine dair sinyaller barındırıyordu. (Pierson, 1996, s. 143)

Nitekim 1970’li yılların ortasında; nüfusun artışı ve yaşlanmasıyla, teknolojik gelişmelerle, küreselleşmeye¹⁵ bağlı olarak işgücü piyasasındaki değişimlerle, sosyal hizmet uygulamalarının bireylerin üzerinde yarattığı atalet (çalışma gayretinde azalma ve tasarruflarda azalma vb.) ile tetiklenen kamu harcamalarının giderek büyümesi ve buna bağlı olarak bütçe açıklarında artış hızının düşmemesi sonucunda Refah Devleti üzerinde gerek sosyal gerekse de mali olarak büyük bir baskı oluşmuştur. (Gough, 1979, s. 128; Aktan ve Özkıvrak, 2008, s. 77; Suluk, 2017, s. 126)

¹⁴ “Gayri Safi Millî Hâsıla, kabaca bir yıl içerisinde bir ulusal ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin toplam katma değerine, ithalattan elde edilen vergi gelirleri ve net dış alem faktör gelirlerinin eklenmesi ile bulunan bir değerdir. Başka bir ifadeyle, bir ulusal ekonominin ulusal sınırlar içinde ve dışında yarattığı bir yıla mahsus en büyük değerdir.” (Gayri Safi Milli Hasıla Nedir?. (2014). Erişim: 06 Mart 2019, <https://www.paraborsa.net/i/gayri-safi-milli-hasila-nedir/>)

¹⁵ “Yerel olayların, uzakta gerçekleşen olaylarla biçimlendirilmesi yoluyla dünya çapında sosyal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanan küreselleşme, bir coğrafi birim olarak dünyanın tümünün bütünleşmesine, yani, global bir topluma ve global bir kültüre sahip olma durumuna gelmesine işaret eder.” (Bulut, 2003, s. 181)

Bu dönemde; siyasal anlamda da Vietnam Savaşı (1955-1975), Arap-İsrail Savaşları (1967 ve 1973) gibi konjonktürel olarak yaşanan gerilimlerin son derece olumsuz etkisiyle beraber küresel çapta ekonomik anlamda bir darboğaz görülmüştür. Bu durum nedeniyle yakın tarihimizde derin etkiler bırakmış ve hafızalara olumsuz olarak kazınmış birçok ekonomik kriz patlak vermiştir. Bunlardan sadece birkaçı Bretton Woods¹⁶ uluslararası para sisteminin çöküşü (1971) ve Petrol Krizleri (1973-1974 ve 1979-1980) olarak ifade edilebilir (Tuz, 2010, s. 68). Başka bir ifadeyle, “1970’lerin sonları ile 1980’lerin başlarında Avrupa sosyal politikası büyümeden durgunluğa ve bolluktan sadeliğe doğru bir değişim geçirmiştir.” (Şenkal ve Sarıipek, 2007, s. 150)

Ekonomik krizlerle birlikte Refah Devletinin hedef ve sorumluluklarını yerine getirmekte zorlanması, üretimde yaşanan dalgalanmalar sonucunda fiyat artışlarına bağlı olarak görülen enflasyon, ekonomik durgunluk ve toplumsal refah düzeyinde yaşanan gerileme (yoksullaşma) Refah Devletine olan güven ortamını yıkmıştır. (Eser ve diğerleri, 2011, s. 207; Acar, 2017, s. 253)

Tablo 8: 1960 – 1975 Yıllarına İlişkin Bazı Ekonomik Göstergeler

Ülkeler	GSMH Ortalama Reel Büyüme		Ortalama Yıllık Fiyat Artışı		Yıllık Ortalama İşsizlik Oranı	
	1960-70	1970-75	1960-70	1970-75	1960-70	1970-75
Toplam OECD	4,8	3,1	3,2	8,8	-	3,8
Danimarka	4,9	2,0	5,9	9,3	1,2	2,4
Fransa	5,6	3,8	4,0	8,8	1,5	3,1
Almanya	4,7	1,9	2,7	6,1	0,8	1,3

¹⁶ İkinci Dünya Savaşı sonlarında, 1944 yılında, ABD öncülüğündeki müttefik devletlerce ortaya konan Bretton-Woods yaklaşımı; ülkelerin ortak bir para düzeni üzerinde anlaşmalarına dünya para sisteminin altına endekslili tek para birimi olan dolara bağlı olarak idare edilmesi esasına dayanmaktadır (Bıyıklı, 2017, s. 159). Refah Devletinin altın çağında, “uluslararası ekonomi Bretton-Woods sistemi ile yönetilmiş ve bu çerçevede az gelişmiş ülkelere önerilen kalkınma paradigması “planlı kalkınma” ekseninde ele alınmıştır. Uluslararası iktisadi kuruluşlar aracılığıyla az gelişmiş ülkelere fon aktarımı için, o ülkelerin iktisadi planlama sürecine geçişi bir ön koşul olarak benimsenmiştir.” (Barbaros ve Karatepe, 2009, s. 262)

Yunanistan	7,7	5,2	2,1	12,5	-	2,3
İtalya	5,6	2,4	3,9	11,5	3,2	5,9
Hollanda	5,3	3,4	4,0	7,2	1,1	1,7
İspanya	7,5	5,5	6,1	12,5	1,5	2,4
İsveç	4,6	1,2	4,1	8,0	1,2	1,8
İngiltere	2,8	1,9	4,1	13,2	1,6	2,8
ABD	3,4	2,2	2,8	6,8	4,5	6,1
Ortalama	5,1	2,9	3,9	9,5	1,8	3,0

Kaynak: Erdal (2012, s. 83).

Tablo 8, Refah Devleti anlayışının 1970’li yıllarda bozulan büyümesine odaklanmaktadır. Buna göre, 1970-1975 yılları arasında yukarıda sayılan sebeplerin etkisiyle Refah Devletine ilişkin ekonomik veriler, alışılmadık biçimde olumsuz bir tabloya bürünmüştür. Ekonomik büyüme hızı düşmüş, fiyatlar ve işsizlik artmıştır.

1.4.1. Refah Devleti Anlayışına Getirilen Eleştiriler

1975 yılından itibaren, Refah Devleti anlayışına yönelik eleştirilerin dozu artmış Refah Devletinde tüketime yönelik bir bağımlılık kültürü yaratıldığı, ağır bürokratik süreçlerin yurttaşların günlük hayatının değişmez birer parçası olduğu, ekonomik büyüme süreçlerinde devlet müdahalesi sebebiyle verimsizlikler yaşandığı, yoksulların kategorize edildiği ve bu anlamda sivil toplum kültürünün baltalanarak toplumsal bütünlüğe ket vurulduğu yüksek sesle ifade edilmeye başlanmıştır. (Rothstein, 2010, s. 444)

Öte yandan; Refah Devleti yapısının toplumsal ihtiyaçların devlet tarafından kompanse edilmesi anlayışı çerçevesinde kurgulandığını belirten Niklas Luhmann, Refah Devleti mantığı içerisinde şekillenen üç hususun birbirleri üzerinde olumsuz etkiye sahip olmakla beraber Refah Devleti anlayışına yönelik ciddi tehditler içerdiğini açıklamıştır.

Bunlardan ilki Refah Devleti yaklaşımında, günümüz sanayi toplumu yapısının dinamizmi içerisinde aniden ortaya çıkan değişikliklerin siyasal önlemler olmaksızın kontrol edilemeyeşidir. Yani, siyasal saik ve kaygılar ile toplumsal yarar güden ekonomik ve sosyal politikaların sekteye uğratılma riski bulunmaktadır. İkincisi, Refah Devletinin sürekli olarak artan maliyetidir. Bu durum, sadece kısa vadeli finansal sorunlara değil; uzun vadede devlet bütçesi içerisinde ortaya çıkabilecek gediklere işaret etmektedir. Üçüncüsü, Refah Devleti tarafından yurttaşlara sağlanacağı siyasi anlamda garanti edilen eğitim, sağlık, temel gelir, kitlesel iletişim gibi kamusal hizmetlerin yurttaşlar açısından Refah Devleti anlayışına olan bağlılığı arttıramayabileceği ve bu bağlamda Refah Devletine olan desteğin sürdürülebilir olamayabileceği endişesidir. (Luhmann, 1990, s. 23)

Buchanan, Refah Devletinin yeniden dağıtıcı (redistribütif) yapısına dikkat çekerek Refah Devletinde vergi yoluyla elde edilen gelirin meşru amaçlar adına önceden belirlenmiş normatif süreçler kapsamında dezavantajlı, yoksul, emekli, çocuk, yaşlı vb. gruplara dağıtıldığını vurgulamıştır (Buchanan, 1988, s. 8). Ona göre; Refah Devleti mantığında en büyük endişe, vatandaşların çalışmaya yönelik atalete kapılarak çalışma şevk ve istekleri ile iş etiği ilkelerinin zayıflaması ihtimalidir. Aksi takdirde; huzur içerisinde, sosyal düzenin muhafaza edildiği müreffeh bir yaşam sürmenin imkânsız hale geleceğini belirtmiştir (Buchanan, 1988, s. 20).

Assar Lindbeck de Refah Devletinin verimli olduğu kadar verimsizlik yaratan bir yapıya sahip olduğunu, bunun da en önemli göstergesinin %70-80 oranlarına kadar ulaşabilen yüksek vergi oranları olduğunu ifade etmiştir (Lindbeck, 1997, s. 53). Yüksek vergilendirmeyi refahın maliyeti olarak nitelendiren Wilhelm Pfähler; bu durumun verimliliği düşürüp refah (kamu) hizmetleri üzerindeki yükü artıracığını (*excess burden*) söylemiştir (Pfähler, 1988, s. 317). Bununla birlikte; böylesi bir durumun yurttaşları alternatif yollara (hile, yalan vb.) sevk etme ihtimalini doğurduğu, dolayısıyla sosyal yapıda çözünme (güven kaybolması) ile beraber kartopu veyahut kelebek etkisi şeklinde ekonomik ve siyasal çözünme süreçlerinin de başlayabileceği riski taşıdığı vurgulanmıştır.

Bu doğrultuda; Refah Devleti yapısının sürekli olarak artan sübvansiyon, sosyal sigorta, emeklilik gibi sosyal beklentileri mali sebeplerle karşılayamaması ve bünyesinde

barındırdığı diğer riskler nedeniyle Keynesyen iktisadi yaklaşım ile Refah Devleti anlayışı üzerinde özellikle 1945'ten bu yana süregelen yaklaşım değişmeye başlamış ve yeni bir paradigma arayışı baş göstermiştir. (Ömürgönülşen, 1997, s. 517)

Yeni paradigma arayışında; Refah Devletinde olduğu gibi devletin piyasaya müdahale etmediği, serbest piyasa mekanizmasının işletilebildiği, esnek üretim ve tüketim yöntemleri ile uyumlu, hantal bir bürokratik yapıdan uzak ve bu yönüyle anti devletçi beklentiler öne çıkan unsurlar olmuştur. (Ömürgönülşen, 1997, s. 530; Özer, 2005, s. 13; Alp, 2009, s. 269; Atasü Topçuoğlu, 2019, s. 947-948)

Bu bakımdan, “sermayenin devletin egemenliğinden çıkmasını, emek ve değer piyasa koşullarına bırakılmasını ve ekonomik faaliyetlerin serbest piyasa mekanizmasına havale edilmesini arzulayan bir anlayışı yansıtan neo-liberal yaklaşım” Refah Devleti sonrası döneme hâkim paradigma olmuştur. (Acar, 2017, s. 253) Yani,

sermaye birikim sürecindeki tıkanıklık ve istikrarsızlığın geleneksel Keynesgil önlemlerle aşılabilmesi Post-Fordizm¹⁷ ile birlikte neo-liberal politikalar önündeki kapıyı açmıştır. Neo-liberalizm küresel boyutlara sahip bir birikim stratejisi; toplumsal ilişkileri, siyasi ve toplumsal düzeni tam anlamıyla piyasa kurallarına, bu bağlamda büyük sermaye lehinde düzenlemeyi ideolojik ve politik olarak öngören ve devletin birey ve toplum karşısındaki konumunu yeniden şekillendirmeye soyunan küresel bir tasarım ve süreci ifade etmektedir. (Sönmez, 2016, s. 61)

1.4.2. Refah Devleti Anlayışından Neoliberal Devlet ve Toplum Anlayışına Geçiş

Neo-liberal yaklaşım ile beraber “Yeni Sağ” ifadesiyle öne çıkan politikalar, Keynesyen politikalara alternatif olarak ortaya çıkan klasik liberal düşüncenin çağdaş bir yorumu şeklinde değerlendirilebilir (Demirel, 2006, s. 109-110; Tuz, 2010, s. 78; Kurşun ve Rakıcı, 2016, s. 139). 1979 yılında; İngiltere’de Margareth Thatcher ve 1981 yılında ABD’de de Ronald Reagan’ın iktidara gelmesi ile neo-liberal (yeni sağ) öğeler politikada aktif şekilde kendini hissettirmiştir (Aydın ve Çakmak, 2017b, s. 6). Bu dönemde; ekonomide tam serbestiyet anlayışı benimsenmiş, devlet özelleştirme ve

¹⁷ “Post-Fordizm, tüketim taleplerini karşılayabilmek için üretimin esnek bir modelde yerine getirildiği, işgücü ve makineleşmede esnek uzmanlaşmanın sağlandığı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin üretimde yaygın olarak kullanıldığı bir üretim ve birikim rejimidir.” (Saklı, 2013, s. 114)

tasarruf ve politikaları ile küçülmeye maruz bırakılmıştır. Akabinde, bir trend halinde, birçok ülke resmî politika olarak neo-liberal ekonomi-politik yaklaşımını benimsemiştir (Ömürgönülşen, 1997, s. 530).

Neo-liberal ya da diğer bir ifadeyle yeni sağ politikaların ekonomik anlamda dışa vurumu Post-Fordizm (esnek) birikim yaklaşımı ile olmuş “esneklik, özelleştirme, yerelleşme, genel bir ölçek daralması ve bunlara dayalı olarak gelişen esnek istihdam politikaları”, Post-Fordist yaklaşımın temel ilkeleri olarak öne çıkmıştır. (Eser ve diğerleri, 2011, s. 212; Saklı, 2013, s. 122)

“Daha az devlet, daha çok piyasa” (Gökbayrak, 2009, s. 57) yaklaşımı bağlamında özelleştirmeler ve sosyal hizmetlerin kısıtlanması (erişimin zorlaştırılması) vasıtasıyla devlet ölçeğinin küçültülerek tasarruf yapılması, piyasanın tamamen özgürleştirilmesi ve esnek bir yapıya kavuşturulmasıyla işgücü maliyetlerinin düşürülebileceği, arza göre talebin yönlendirilebileceği inancıyla güdülenen yeni sağ politikalar (Atasü Topçuoğlu, 2019, s. 948); ekonomik eşitlik, toplumsal adalet gibi hususları göz ardı etmiştir. Yeni sağ akımda politikacılar;

refahın temelde toplumsal değil, bireysel bir sorumluluk olduğu anlayışını yaygınlaştırarak bu alanda sosyal devletin etik ve toplumsal sorumluluklarını terk etmesine ve yerel topluluklar ile yardım kurumlarını güçlendirmesine çaba sarf etmişlerdir. Ayrıca Refah Devletinin temelini oluşturan sosyal güvenlik sistemini yeniden yapılandırmaya çalışarak sigortacılığı daha çok özel alana kaydırmak istemişlerdir. (Alp, 2009, s. 270)

Bu bakımdan, kamu hizmetine olan bakış ve kamu hizmetini sunma noktasında da neo-liberal yaklaşım ile beraber bir paradigma değişimi yaşanmıştır (Eser ve diğerleri, 2011, s. 213). Bu dönemde;

katı, hiyerarşik ve bürokratik kamu yönetimi, esnek, piyasa tabanlı kamu yönetimine dönüştürülmüştür. Bu durum yönetim tarzında basit bir değişiklik olarak algılanmamış, genelde uzun süredir birçok ülkede hâkim konumda olan klasik kamu yönetiminde bir paradigma değişikliği olarak görülmüştür. (Özer, 2005, s. 4)

Eryılmaz’a göre, Refah Devleti anlayışının kurumsallaşması ve gelişmesi ile birlikte devletin yürütmeye ilişkin yapılanması ve çalışmalarını ifade eden kamu yönetimi, devlet tarafından sağlanan hizmetlerin sayısının ve çeşitliliğinin artmasına bağlı olarak

hantal bir yapıya bürünmüştür. Bu hantal yapı, kamu yönetiminde kırtasiyeciliği ve verimsizliği beraberinde getirmiştir. (Eryılmaz, 2013, s. 43)

Tablo 9: Geleneksel Kamu Yönetimi ve Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı

	Geleneksel Yönetim	Yeni Yönetim
Yapı	<ul style="list-style-type: none"> • Katı Örgüt Yapısı • Merkezîyetçi • Katı Hiyerarşi • Hizmet Devleti • Büyük Ölçekli Yapı • Bürokrasi Yönelimli 	<ul style="list-style-type: none"> • Esnek Örgüt Yapısı • Âdem-i Merkezîyetçi • Yumuşak Hiyerarşi • Minimal Devlet • Küçük Ölçekli Yapı • Piyasa Yönelimli
Roller İlkeler Politikalar	<ul style="list-style-type: none"> • Yönetim (<i>Administration</i>)¹⁸ • Örgüt Merkezli • Kurallara Bağlı Yakından Kontrol • Sevk ve İdare • Sabit Ücret • Bürokrat Tipi Yönetici • Az Yetkili Yönetici • Gizlilik • Hizmetlerde Nicelik • Üst Yöneticiye Bağlı Değerlendirme • Kapalı Enformasyon Kanalları • Yetkiyi Toplayan • Risk Almakta İsteksiz • Kuralcı ve Kırtasiyeci • Girdi ve Süreç Odaklı • Birey Yönelimli 	<ul style="list-style-type: none"> • İşletme (<i>Management</i>) • Müşteri-Vatandaş Merkezli • Performans Hedefli Denetim • Yönetişim • Performansa Bağlı Ücret • Girişimci Yönetici • Yetkilendirilmiş Yönetici • Şeffaflık • Hizmetlerde Kalite • Çok Yönlü Değerlendirme • Açık Enformasyon Kanalları • Yetkiyi Paylaşan • Risk Almakta İstekli • Vizyon Sahibi ve Esnek • Çıktı ve Sonuç Odaklı • Ekip Yönelimli

Kaynak: Eryılmaz (2009, s. 26-27).

Tablo 9, geleneksel (klasik) kamu yönetimi ile neo-liberal yaklaşım çerçevesinde benimsenen Yeni Kamu Yönetimi (YKY) hareketi anlayışını kıyaslamaktadır. Bu bakımdan; YKY anlayışı ile hantal bürokratik yapılanmalar yerini piyasa temelli bir yaklaşıma, vatandaştan çok müşteriye karşı sorumluluk ilkesine, süreçlerden ziyade sonuçlara odaklanmaya, daha çok sorumluluk almaya, özel işletme idaresi ilkelerine, etkinlik, ekonomiklik ve verimlilik kavramlarına bırakmıştır.

¹⁸ Yönetim ve işletme kavramlarının yakın anlamlara sahip olduğu; ancak kendi aralarında ayrıştığı ifade edilmektedir. Yönetim; işlerin önceden belirlenmiş kural ve süreçlere göre görev, yetki ve sorumluluklar çerçevesinde sevk ve idare edilmesi; işletme ise hedef ve önceliklerin belirlenmesi akabinde görev ve faaliyetlerin talimat ve yönergelere bağlı kalınmadan etkin ve etkili olarak gerçekleştirilmesi yönünde yürütülmesi anlamına gelmektedir. (Eryılmaz, 2013, s. 48; Ömürgönülşen, 2015, s. 4)

Böylece; şişirilmiş, verimlilikten uzak, aşırı bürokratik ve bu anlamda baskıcı bir kamu yönetimi yapısının yerini ideal olarak lanse edilen, “daha az bürokratik, maliyet bilinçli, müşteri odaklı” bir kamu yönetimi anlayışı almıştır. (Ömürgönülşen, 2015, s. 4)

Geleneksel kamu yönetimi anlayışının hantallığı sebebiyle yaşanan paradigma değişimi sonrasında, ortaya çıkan yeni kamu yönetimi anlayışıyla beraber vatandaşa sunulan kamu hizmetinin algılanışı ve boyutu da değişmiştir.

Atasü Topçuoğlu, geleneksel kamu yönetimi ve yeni kamu yönetimi anlayışında farklılaşan kamu hizmetini aşağıdaki tabloda karşılaştırmıştır.

Tablo 10: Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının Getirdiği Yeni Yaklaşımlar

Mutlakçı Kamu Yönetimi	Yeni Kamu Yönetimi
<ul style="list-style-type: none"> Bazı faaliyetler önemli ve devletin görevidir. 	<ul style="list-style-type: none"> Kamu harcamasının içeriğine yönelik belirleme yoktur. Hükümet kararıyla kamu hizmetleri belirlenir. Değişkendir.
<ul style="list-style-type: none"> Kamu hizmeti kamu tarafından sağlanır. 	<ul style="list-style-type: none"> Kamu hizmetleri piyasaya açılır. Örn. Özel emeklilik, özel eğitim, özel sağlık hizmetleri
<ul style="list-style-type: none"> Sosyal hizmetler vatandaşa sağlanır. 	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal hizmetler müşteriye sağlanır.
<ul style="list-style-type: none"> Sosyal hizmetler sosyal hak olarak sağlanır. 	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal hizmetler bir tüketim metası olarak sağlanır.
<ul style="list-style-type: none"> Sosyal hizmetler hak olduğu için talep edilebilir. Hak olduğu için herkese eşit olması gerekir. 	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal hizmetleri ücreti verebilen alır. Müşteri bütçesine göre hizmet kalitesine ulaşır.
<ul style="list-style-type: none"> Hizmet sunumu kâr amacı gütmeyiz. 	<ul style="list-style-type: none"> Hizmet kâr amacıyla sunulur.
<ul style="list-style-type: none"> Kamu personeli tarafından sunulur. 	<ul style="list-style-type: none"> Özel sektör personeli tarafından sunulur. Kalite kavramı öne çıkarılır. Çalışanlar performansa dayalı ücretlendirilir.

• Toplum merkezlidir.	• Piyasa merkezlidir.
• Etkililik önemlidir.	• Verimlilik önemlidir.
• Kurumsal olarak bakım odaklıdır.	• Piyasa ve ihalelere odaklanılır.
• Nitelik odaklıdır.	• Performansa yönelik standartlaşma ve dokümantasyon odaklıdır.

Kaynak: Atasü Topçuoğlu (2019, s. 951).

Tablo 10, YKY ile klasik kamu yönetimi anlayışı arasında kamu hizmeti kavramının algılanışında yaşanan farklılıklara yoğunlaşmaktadır. Söz konusu farklılıklar dolayısıyla kamu hizmeti sunumunun sınırları ve boyutları değişmiş, YKY anlayışıyla beraber etkili, ekonomik ve verimli bir kamu hizmeti profili oluşturulmaya çalışılmıştır.

Öte yandan; neo-liberal yeni sağ politikalar, devletin üzerinde yük olarak gördükleri gereksiz kamusal harcamaları kısmayı planlamış ve bu yönde aksiyon alarak kamu harcamalarını küçültmeyi öngörmüştür. Ancak, özellikle Thatcher ve Reagan yönetimlerinin iktidara geldikleri dönem olan 1980’li yıllardan bu yana, kamu harcamalarında kısa vadeli olarak harcamaların sabit kalması ve sonrasında kısmi artışlar söz konusu olmuş; uzun dönemde kamu harcamalarında azalma yerine bilakis artış gözlemlenmiştir.

Tablo 11: Anglosakson Ülkeler Bazında Kamu Harcamalarının GSYİH’ye Oranı

Ülkeler	Kamu Harcamaları/GSYİH (%)							
	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015
ABD	12,8	12,8	13,2	15,1	14,3	15,6	19,3	19,0
Avustralya	10,3	12,1	13,1	16,9	18,2	16,7	16,7	18,8

Kanada	13,3	16,4	17,5	18,4	15,8	16,1	17,5	17,2
İngiltere	15,6	18,2	15,2	18,3	17,7	19,4	22,8	21,5
Yeni Zelanda	16,7	17,1	20,5	17,9	18,5	17,8	20,3	19,7

Kaynak: Aydın ve Çakmak (2017b, s. 7).

Tablo 11, 1980-2015 yılları arasında, 1980’li yıllardan itibaren özellikle Anglosakson ülkelerde hâkim paradigma olan neo-liberal yeni sağ politikalar ile kamu harcamalarının gayri safi yurt içi hâsılaya oranı arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

Tablo 12: Bazı Ülkelerde Sosyal Güvenlik Harcamalarının GSYİH’ye Oranı

Ülkeler	Sosyal Güvenlik Harcamaları/GSYİH (%)					
	1974	1980	1982	1984	1986	1990
İngiltere	9,8	11,7	14,0	14,0	14,1	12,2
Almanya	14,6	16,6	17,7	16,5	15,9	15,3
İsveç	14,3	17,6	18,3	17,6	18,4	19,7
ABD	9,5	10,9	11,9	11,0	11,0	10,8

Kaynak: Pierson (1996, s. 158).

Tablo 12; önde gelen Refah Devletleri bazında, 1974-1990 yılları arasında, kamu harcamalarının önemli bir parçasını oluşturan sosyal güvenlik harcamalarının gayri safi yurt içi hâsılaya oranını göstermektedir.

Tablo 13: Bazı Avrupa Ülkelerinde Sübvansiyon ve Sosyal Yardım Harcamalarının GSYİH’ye Oranı

Ülkeler	Sübvansiyon ve Sosyal Yardım Harcamaları/GSYİH (%)
---------	--

	1960	1980	1995
Fransa	11,4	24,6	29,9
Almanya	13,5	16,8	19,4
Norveç	12,1	27,0	27,0
İspanya	1,0	12,9	25,7
İngiltere	9,2	20,2	23,6
Avusturya	17,0	22,4	24,5
Belçika	12,7	30,0	28,8
İrlanda	-	26,9	24,8
İtalya	14,1	26,0	29,3
Hollanda	11,5	38,5	35,9
İsveç	9,3	30,4	35,7
İsviçre	6,8	12,8	16,8
Ortalama	10,8	24,0	26,8

Kaynak: Tanzi (2000, s. 9).

Tablo 13, Avrupa devletleri bazında 1960-1995 yılları arasında, kamu harcamalarının bir bölümünü oluşturan sübvansiyon ve sosyal yardım harcamalarının gayri safi yurt içi hâsılaya oranını göstermektedir.

Keynesyen iktisadi mantığa dayalı Refah Devleti anlayışından sonra benimsenen neo-liberal yaklaşım İngiltere ve ABD'den sonra en çok Anglosakson kültürden gelen ülkeler Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'da hareket alanı bulmuş ve bu kapsamda kamu maliyetleri sınırlandırılarak devlet ölçeğinin küçültülmesi ile piyasanın serbest bir yapıya büründürülmesi hedeflenmiştir. Ancak bu anlamda, Tablo 11, 12 ve 13'ten de

anlaşılacağı üzere neo-liberal anlayış, beklentileri tam olarak yerine getiremediğinden sosyal fayda olarak topluma bir yansıması olmamıştır; hatta sosyal eşitsizlik, yeni sağ politikalar çerçevesinde Refah Devleti paradigmasından uzaklaşılması ile bireyin, aile ve piyasaya olan bağımlılığını en aza indirmek ve sosyal haklar aracılığıyla mümkünse bağımsız hale getirmeyi amaçlayan dekomodifikasyon anlayışından ziyade bireyi aile ve piyasa unsurlarına bağımlı hale getirme ve bu sayede kapitalist sistemin dinamiklerini canlı tutma amacı taşıyan komodifikasyon/rekomodifikasyon anlayışına önem verilmesi sebebiyle giderek daha da artmıştır (Esping-Andersen, 1990, s. 21-28,37; Ulutürk ve Dane, 2009, s. 137; Aydın ve Çakmak, 2017b, s. 3-6; Gümüş, 2018, s. 58). Başka bir ifadeyle,

uygulanan programlar yolu ile refah, özgürlük ve demokratikleşme ortamı yaratılacağı iddia edilirken; tam aksi bir durum gerçekleşmiştir. Neo-liberal küreselleşme, refahın toplumsallaştırılması konusunda ciddi bir gerilemeye yol açarken, var olan zenginliği de merkezileştirmiştir. (Kökalan Çımrın, 2009, s. 201)

Bu bakımdan diyebiliriz ki neo-liberal çerçevede 1980’li yıllar, Post-Fordist yaklaşımla devletin küçültülmesi ve piyasanın özgürleştirilmesi çabalarıyla geçmiş, buna bağlı olarak 1990’lı yıllarda devlette büyüme eğilimi kısmi olarak baskılanmış; ancak devlette beklenen ölçüde bir küçülme gerçekleşmemiştir. “Bu nedenle 1990’lı yılların temel arayışı devletin faaliyet alanına ilişkin sınırları çizip, bu kısıtlı alanda devlet mekanizmasının nasıl daha etkin ve verimli kılınabileceğidir.” (Demirel, 2006, s. 106)

2000’li yıllara gelindiğinde de bu yaklaşım devam etmiş, “uzunca bir dönem toplumsal refah düzeyini yükseltici etkilerine bakılarak olumlanan sosyal devlet pratikleri, 2000’li yılların sıkıntılı ortamında eleştirilerin odağına yerleştirilmiştir.” (Aydın ve Çakmak, 2017b, s. 10)

Buna mukabil olarak, 1970’li yıllarda konjontürel siyasal gelişmelerin etkisi ve ekonomik anlamda teknolojinin de gelişmesiyle beraber üretim ve tüketim dinamiklerinin geçmişe göre farklılaşması gibi etkenler Refah Devleti kavramını değişime ve dönüşüme zorlasa da bu durum, neo-liberal yeni sağ yaklaşımın benimsenmesi ve Refah Devleti anlayışının tamamıyla terk edilmesi noktasında tüm ülkeler için eşit bir durum yaratmamıştır. (Suluk, 2017, s. 136)

Zira, başta İskandinav ülkelerinin oluşturduğu sosyal demokrat eğilimin yüksek olduğu ülkeler geniş ölçekli sosyal hizmet politikaları izlemeye devam etmiştir. Ayrıca; Almanya, Fransa, Belçika ve Hollanda gibi Kıta Avrupası ülkeleri Refah Devleti anlayışında dönüşümü sosyal harcamaları kısmaksızın, toplumsal refah seviyesinde ani değişiklikler yapmadan gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır. (Aktan ve Özkıvrak, 2008, s. 81; Aydın ve Çakmak, 2017b, s. 7-9)

Tablo 14: Başlıca Avrupa Ülkeleri Bazında Kamu Harcamalarının GSYİH'ye Oranı

Ülkeler	Kamu Harcamaları/GSYİH (%)							
	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015
İsveç	24,8	27,0	27,2	30,6	26,8	27,4	26,3	26,7
Danimarka	20,3	19,3	22,0	25,5	23,8	25,2	28,9	28,8
Norveç	16,1	17,2	21,6	22,5	20,4	20,7	21,9	23,9
Finlandiya	17,7	21,7	23,3	28,9	22,6	23,9	27,4	30,6
Almanya	21,8	22,2	21,4	25,2	25,4	26,3	25,9	25,0
Avusturya	22,0	23,3	23,2	26,0	25,5	25,9	27,6	28,0
Belçika	23,1	25,6	24,4	25,2	23,5	25,3	28,3	29,2
Fransa	20,2	25,2	24,3	28,3	27,5	28,7	30,7	31,7
İtalya	17,4	20,1	20,7	21,0	22,6	24,1	27,6	28,9
Hollanda	23,3	23,8	24,0	22,3	18,4	20,5	22,1	22,3

Kaynak: Aydın ve Çakmak (2017b, s. 8-9).

Tablo 14, Refah Devleti anlayışı içerisinde değerlendirilen ve Anglosakson kültürden olmayan Avrupa ülkelerinin kamu harcamalarının gayri safi yurt içi hâsılaya oranı üzerinden değerlendirme yapılabilmesine olanak sağlamaktadır. Buna göre, yukarıda da

belirtildiği gibi sosyal demokrat ülkelerde kamu harcamalarının GSYİH'ye oranının zaman zaman dalgalanmalar yaşansa da ekonomik kriz tehdidine rağmen hep yüksek olduğu ve genel karakteristik hareketin bu yönde seyrettiği; Kıta Avrupası ülkelerinde ise; kamu harcamalarının kısıtlı tutulmaya gayret edilmesine rağmen nüfus artışı, nüfusun yaşlanması, sağlık alanındaki teknolojik gelişmeler ile ilgili tedavilerin pahalı olması gibi nedenlerle ekonomik büyümenin hızının yavaşlaması ya da enflasyon oranlarının yükselmesi gibi riskleri göze alarak küçük sayılabilecek artışlarla ilerlediği; ancak zaman zaman Fransa, İtalya gibi ülkelerde önemli derecede artışların görüldüğü ifade edilebilir.

Sonuç olarak, 1970'li yıllardan itibaren Refah Devleti kavramı; ekonomik, siyasal ve sosyal açılardan çok yönlü bir şekilde değişim ve dönüşüm için baskı altına alınmıştır (Pierson, 1996, s. 173). Söz konusu değişim ve dönüşüm noktasında Anglosakson kültüre sahip ülkeler ön almış ve neo-liberal politikalar temelinde kamu harcamalarının azaltılmaya çalışması ve devletin etkinlik alanının daraltılması faaliyetleri ile bu süreci işletmişlerdir. Refah Devleti kapsamı içerisinde değerlendirilebilecek diğer ülkelerde ise durum, Anglosakson örneklere nazaran daha farklı bir seyir izlemiştir.

Bu bağlamda, Refah Devleti kapsamı içerisinde “ülkelerin kendine özgü sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel koşullarına göre farklılıklar” söz konusudur ve bu nedenle ülkelerin birbirlerinden farklı refah süreçleri ve stratejileri benimsemiş olduklarından söz edilebilir. (Wilensky, 1975, s. 15; Yay, 2014, s. 150; Suluk, 2017, s. 136; Aydın ve Çakmak, 2017b, s. 10)

Bu doğrultuda, Refah Devleti kavramını daha iyi analiz edebilmek ve Refah Devleti kapsamında değerlendirilen ülkeler arasındaki karakteristik farklılıkların ayırdına varabilmek adına Refah Devleti kavramı, farklı refah rejimi türleri temelinde sınıflandırılmaya tabi tutulmuştur.

1.5. REFAH DEVLETİ REJİMLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Refah Devleti, Dedeoğlu tarafından toplumda eşitlik hissiyatını yükseltmek veya mevcut eşitsizlikleri yok etmek adına hareket eden bir devlet biçimi (Dedeoğlu, 2009, s. 42) olarak tanımlanırken; Kurşun ve Rakıcı tarafından asgari gelir garantisi sağlamakla,

sosyal güvencesizliği ortadan kaldırmakla ve herkese fırsat eşitliği sağlamakla mükellef bir devlet biçimi olarak tanımlanmaktadır (Kurşun ve Rakıcı, 2014, s. 78-79).

Refah Devleti tanımı üzerinde dahi tam ve mükemmel bir uyumla genel-geçer bir anlayış oluşturulamaması, Refah Devleti kavramının konvansiyonel olarak sadece sosyal tabakalaşmanın yarattığı sınıf çatışması ve sonuçları düzleminde değerlendirilmesinin bir ürünüdür (Rothstein ve diğerleri, 2012, s. 2). Bu durumun, Refah Devletinin ne olduğuna dair muğlak bir hava yarattığı söylenebilir. Bu nedenle, Refah Devleti kavramı yıllar içerisinde çokça incelemeye tabi tutulmuş, tartışmalara konu edilmiştir (Van Kersbergen, 2013, s. 140).

Yapılan çalışmalar ile Refah Devletinden beklentilerin temelde ne olduğuna dair kavramsal çerçevenin oluşturulduğu ifade edilebilir. Ancak, Refah Devletinin nasıl tanımlanacağı ve nasıl analiz edileceğine dair çok boyutlu ve Refah Devletini oluşturan koşullar ile Refah Devleti uygulamalarının sonuçlarının birlikte ele alınacağı ampirik bir analiz yöntemine duyulan ihtiyaç, 1990 yılında, Gøsta Esping-Andersen tarafından ortaya konan refah rejimi yaklaşımı¹⁹ ile giderilebilmiştir (Esping-Andersen, 1990, s. 32). Refah rejimi; refahın oluşturulması, toplum içerisinde refahın bölüşümü ve buna bağlı olarak sosyal tabakalaşma etkilerini yöneten kurumsal düzenlemeler bütününi işaret etmektedir (Esping-Andersen, 1990, s. 2; London, 2018, s. 138).

Refah Devleti kavramına ilişkin olarak yapılan analizlerde; toplumların refah anlayışlarına dair benzerlikler ile farklılıkların sınıflandırılması sonucunda farklı tipolojiler üzerinden karşılaştırmalı olarak kavramsallaştırma çalışmaları yapılabilmeye olanak tanınması bakımından refah rejimi yaklaşımı literatürde önemli bir yere sahiptir (Ebbinghaus, 2012, s. 2). Bu bakımdan, Esping-Andersen'in yaklaşımı literatüre yeni bir soluk getirmiş ve yeni araştırmalar için de yol gösterici olmuştur (Korpi ve Palme, 1998, s. 665).

Söz konusu yaklaşım ile birlikte, Refah Devletinin ne olduğuna dair muğlak hava ortadan kaldırılmıştır. Zira rejim yaklaşımından önce, kamu harcamalarındaki

¹⁹ Refah rejimi tabiri, refah toplumlarının sınıflandırılması adına geliştirilmiştir. Dolayısıyla refah rejimi, Refah Devleti kavramının içerisinde değerlendirilen refah toplumlarının birbirleri arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri daha net ortaya koyabilmek ve buna bağlı olarak devlet, piyasa ve aile üçgeninde ampirik analiz ve inceleme çalışmaları yapılabilmeye imkân sağlamak için kullanılan bir terimdir. (Korpi ve Palme, 1998, s. 665)

farklılaşma üzerinden de demokratikleşme kavramı üzerinden de Refah Devletini açıklamaya çalışmak çok sağlıklı sonuçlar doğurmamıştır. Örneğin; yakın derecelerde gelişmişlik ve sanayileşme gösteren toplumlarda da eşit ölçütlerde demokratik olarak değerlendirilen toplumlarda da kamu harcamaları farklılaşabilmektedir. (Van Kersbergen, 2013, s. 140; Isakjee, 2017, s. 6)

Buradan hareketle, Refah Devleti kapsamı içerisinde değerlendirilen refah toplumları “benzer politika hedeflerine sahiptirler; ancak bir bakıma öncelikleri farklıdır” çıkarımında bulunulabilir (Ülgen ve Arda Özalp, 2017, s. 221). Bu anlayış çerçevesinde; toplumların refah kavramını nasıl tanımladıkları ve refah kavramından beklentilerinin ne olduğu Refah Devletinin yetkinliğini ve sınırlılıklarını da toplumdan topluma, ülkeden ülkeye değişikliğe uğratmaktadır.

Bu sebeple, Refah Devleti kapsamı içerisinde değerlendirilen refah toplumlarının birbirlerinden ayrıştığı belirtilmelidir. Dolayısıyla, refah toplumlarında devletin yerine getirmesi gereken sorumlulukları gerçekleştirirken takındığı tavır ve uygulama biçiminin değişkenlik göstermesinin nedeni toplumların sosyo-kültürel gelişmişlik seviyeleri, tarihi geçmişleri ve ekonomik durumlarının birbirlerinden farklı oluşudur.

“Dünya üzerindeki tüm Refah Devleti uygulama ve modellerinin²⁰ aynı ve tek tip olmadığı çeşitli düşünürler tarafından da oldukça ısrarlı bir biçimde vurgulanmıştır.” (Kökalan Çımrın ve Durdu, 2014, s. 37) Örneğin; Harold L. Wilensky, Refah Devleti anlayışının kentlileşmiş ve sanayileşmiş toplumlara özgü olduğunu belirterek, söz konusu benzer yapıya rağmen; ülkelerin sahip olduğu ekonomik gelişmişlik, ideoloji, kültürel değerler, inançlar ve sosyal yapının (ekonomik ve siyasal sistemler) Refah Devleti kavramı içerisinde refah toplumlarını farklılaştırdığını söylemiştir (Wilensky, 1975, s. 15).

Refah toplumlarının devlet yapısı, mali sistemleri ve kültürel yapılanmaları açısından ortaya çıkan farklılıklar sebebiyle söz konusu toplumların birbirlerinden ayrışması sonucunda, refah toplumlarının belirli nitelik ve kriterler etrafında sınıflandırması

²⁰ Literatürde; Refah Devleti modelleri, refah toplumları, refah rejimleri gibi kavramlar birbirleriyle eş değer şekilde kullanılabilir. Çalışmamın başında da ifade ettiğim üzere, şahsi kanaatim Refah Devleti, refah toplumu (sosyal devlet) ve refah rejimi kavramlarının ayrıştırılması, açıkça tanımlanmasıdır; ancak çalışmanın gelmiş olduğu nokta itibarıyla, kavram karmaşası yaratmamak adına söz konusu kavramların birbirleri yerine kullanılabileceğini tekraren belirtmekte fayda görüyorum.

yoluyla incelenmesinin yapılacak çalışma ve analizlerde kolaylık sağlayacağı düşünülmüş ve bu hususta refah rejimleri²¹ yaklaşımı temelinde çeşitli girişimler gerçekleştirilmiştir.

1.5.1. Wilensky ve Lebeaux'un Refah Rejimi Sınıflandırması

Refah Devletinin sınıflandırılmasına ilişkin çalışmaların tam olarak ne zaman ve kim tarafından başlatıldığına dair farklı görüşler olmakla birlikte (Yay, 2014, s. 150); bu hususta başlatılan ilk çalışmaların, Harold L. Wilensky ve Charles N. Lebeaux tarafından, 1958 yılında²², gerçekleştirildiği ifade edilmektedir (Özdemir, 2005, s. 235; Van Kersbergen, 2013, s. 140; Kol, 2014, s. 16).

James Midgley, Wilensky ve Lebeaux'un çalışmalarının odağında ABD toplumunda sanayileşmeyle beraber sosyal hizmetlerin gelişimine dair incelemelerin yattığını belirtmiş ve bu noktadan hareketle, Refah Devletini kalıntı (*residual*) ve kurumsal (*institutional*) olarak iki gruba ayıran çözümlemeyi ortaya koyduklarını bildirmiştir. (Midgley, 1997, s. 93)

Kalıntı refah rejimi yaklaşımı; toplumda refah sağlamakla görevli birimler olan aile ve piyasa, görevlerini yerine getiremezse devletin refah sağlama fonksiyonunu üstleneceği; kurumsal refah rejimi yaklaşımı ise, refah sağlama görevinin devletin olağan bir fonksiyonu olarak devlet eliyle gerçekleştirileceği varsayımlarına dayanır (Midgley, 1997, s. 93; Çampınarı, 2007, s. 107; Van Kersbergen, 2013, s. 140). Bu yaklaşımda, “sanayileşme oranı arttıkça kurumsal refah rejimi baskın hale gelecektir” inancı hâkimdir (Kol, 2014, s. 17).

²¹ Refah Devleti ve refah rejimi kavramlarının birbirlerinden farklı anlamlara sahip olduğu, Refah Devletinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında benimsenen Keynesyen ekonomik politikalar etrafında inşa edilen devlet yapısı iken; refah rejiminin topluma refah getiren birimler olan aile, piyasa ve devlet arasında refahın nasıl bölüştüğüne göre şekil değiştiren yapı olduğu ifade edilmektedir. (Çampınarı, 2007, s. 107)

²² Wilensky ve Lebeaux'a ait, Refah Devletine dair sınıflandırma çalışmalarının tarihine ilişkin farklı görüşler mevcuttur. Kimi çevreler 1958 tarihini kabul ederken (Bkz. Özdemir, 2005, s. 235; Kol, 2014, s. 17), kimi çevreler 1965 tarihini kabul etmektedir (Midgley, 1997, s. 93). Bkz. Kees Van Kersbergen, her iki tarihi de belirtmiş ve bu konuda tartışmadan kaçınmıştır (Van Kersbergen, 2013, s. 140).

1.5.2. Titmuss'un Refah Rejimi Sınıflandırması

Wilensky ve Lebeaux'un çalışmasının akabinde, 1968 yılında, Richard Titmuss, benzer bir ikili sınıflandırma kullanarak Refah Devletini evrensel (*universal/universalist*) ve seçici (*selective*) tiplerinde değerlendirmiştir (Midgley, 1997, s. 93; Van Kersbergen, 2013, s. 140). Titmuss, öncüllerinden farklı olarak ise çalışmalarında sadece ABD ile sınırlı kalmamış ve değerlendirmelerini diğer ülkeleri de içerecek şekilde genişletmiştir (Midgley, 1997, s. 93).

Tablo 15: Titmuss'un Seçici ve Evrensel Refah Devleti Sınıflandırması

Kategori	Seçici	Evrensel
Kamu Sosyal Yardım Harcamalarının GSMH'ye Oranı	Düşük	Geniş
Sosyal Yardım Seviyesi	Minimal	Yeterli
Resmî Sosyal Yardım ve Hizmet Ölçeği	Sınırlı	Kapsamlı
Sosyal Yardım ve Hizmetlerin Kapsadığı Nüfus Ölçeği	Azınlık	Çoğunluk
Sosyal Yardım ve Hizmet Programlarından Faydalanma Şartı	Gelir Testi	Herkes İçin
Sosyal Yardım ve Hizmetlerin İhtiyaçların Giderilmesindeki Rolü	Yetersiz	Hayati
Sosyal Yardım ve Hizmetlerin Finansmanı	Ücret Karşılığı	Vergi
Özel Yardım Kuruluşlarının Önemi	Çok	Az
Devletin Sosyal Yardım ve Hizmetlerin Dağıtımındaki Rolü	Minimal	Yeterli

Kaynak: Sainsbury (1991, s. 4).

Tablo 15; Titmuss'un, Wilensky ve Lebeaux tarafından yapılan Refah Devleti sınıflandırma çalışmasını temel alarak geliştirdiği evrensel ve seçici refah rejimi tipolojisi arasındaki farkları içermektedir. Evrensel refah rejiminde sosyal yardım ve hizmetlerin devlet eliyle tüm vatandaşlar için fark gözetmeksizin sağlanması anlayışı öne çıkarken; seçici refah rejiminde sosyal yardım ve hizmetlerde devlete düşen sorumluluğun olabildiğince düşük tutulması, sosyal yardım ve hizmetlerden sadece ihtiyaç sahibi olanların faydalanması anlayışı hâkimdir.

1974 yılına gelindiğinde ise, Richard Titmuss “kalıntı (*residual*), endüstriyel başarı-performans (*industrial achievement-performance*) ve kurumsal-yeniden bölüşümcü (*institutional redistributive*) olmak üzere üçlü bir sınıflandırma” ile karşımıza çıkmıştır (Özdemir, 2005, s. 235; Toprak, 2015, s. 155).

Titmuss'un yaklaşımında kalıntı refah rejimi, Wilensky ve Lebeaux'un yaklaşımında olduğu gibi temel refah sağlayıcı birimler olan aile ve piyasa tarafından refah sağlama görevi yerine getirilemezse devlet refah sağlayıcı olarak sahne çıkmalıdır anlayışını içermektedir. Bu bakımdan, devletin refah sağlayıcı olarak rolü, sadece gerekli durumlarda ve sınırlı ölçekte (Kol, 2014, s. 17).

Endüstriyel başarı-performans refah rejimi ise, “sosyal devletin sağladığı faydaları istihdama ve sigorta kurumlarına aidat ödemeye ya da katkıda bulunmaya bağlı kılmaktadır.” (Toprak, 2015, s. 155) Bu bakımdan, yurttaşlar ekonomik hayatta aktif olarak var olmalıdır. Bunun yolu da çalışma hayatına katılımdan geçmektedir.

Kurumsal-yeniden bölüşümcü refah rejimi ise, Refah Devletinin yurttaşların ihtiyacı temelinde herkesçe eşit şekilde erişilebilir (evrensel) hizmetler sunmaktadır. Bunun yolu da refah sağlayıcısı olarak devletin piyasaya müdahale etmesi ve regülatör mekanizması olarak toplam refahı toplum tabanına yaymasından geçmektedir (Özdemir, 2005, s. 236).

1.5.3. Furniss ve Tilton'un Refah Rejimi Sınıflandırması

Norman Furniss ve Timothy Tilton, 1977 yılında Refah Devleti üzerine incelemelerde bulunmuş ve Refah Devletini öncülleri gibi üç kategoride değerlendirmiştir. Bunlardan

ilki, Refah Devleti (*Welfare State*); ikincisi pozitif devlet (*Positive State*); üçüncüsü de sosyal güvenlik devletidir (*Social Security State*). Pozitif devlet, ekonomik büyüme ve istikrar yaratarak aktif bir şekilde mülkiyet sahibi yurttaşların iyiliği için faaliyet gösteren devlet türünü; sosyal güvenlik devleti, yurttaşların minimum ölçekte sosyal yardım ve hizmetler bakımından desteklendiği (asgaride eşitlik) devlet türünü; Refah Devleti ise, Batılı siyasal sistemler içerisinde demokratikleşme seviyesini en tepeye çekerek siyasal, ekonomik ve sosyal kurumların asgari düzeyden çok daha ötede eşit bir yapıya kavuşturulmasını amaçlayan, en iyi devlet türünü ifade eder. Furniss ve Tilton, çalışmalarında pozitif devlet türüne örnek olarak ABD'yi, sosyal güvenlik devlet türüne örnek olarak İngiltere'yi ve Refah Devletine örnek olarak İsveç'i göstermişlerdir. (Echols, 1978, s. 1460)

1.5.4. Refah Rejimlerinin Üçlü Sınıflandırması

Refah Devletini derinlemesine analiz etmek için kullanılmış olan bir diğer ayırım ise, geleneksel bakımdan devletlerin sınıflandırılması yaklaşımıdır.

Bu yaklaşım, sosyal koruma sağlamada finansmanı kimin üstlendiğine göre devletleri üçe ayırmaktadır. Bunlar kısaca; her çalışanın sosyal refah hakkını, kendisinin ya da işverenin ödediği katkıya bağlı kılan “Bismarck Modeli” (*Bismarckian Model*); bir ülkenin tüm nüfusuna yönelik genel bir sigorta anlamına gelen “Beveridge Modeli” (*Beveridgian Model*) ile bu ikisinin karışımından oluşan “Karma Model” (*Hybrid Model*)'dir. (Özdemir, 2005, s. 236)

Bu minvalde, yıllar içerisinde; refah rejimlerinin iç dinamikleri ile temel mantığının daha kolay anlaşılır ve analiz edilebilir olması için Norman Furniss ve Timothy A. Tilton, Jane Lewis, Ann Shola Orloff, Francis G. Castles ve Deborah Mitchell gibi birçok bilim insanı tarafından değerlendirmeler yapılmış, literatüre önemli katkılar verilmiştir. Ancak, bunlardan en ünlüsü, en popüler ve bu anlamda klasik hale gelmiş olan çalışma Danimarkalı ünlü sosyolog Gøsta Esping-Andersen'in Refah Kapitalizminin Üç Dünyası (*Three Worlds of Welfare Capitalism*) adlı çalışmasıdır (Korpi ve Palme, 1998, s. 665; Arts ve Gelissen, 2002, s. 138; Çalışkan, 2012, s. 221; Van Kersbergen, 2013, s. 139; Özmen, 2017b, s. 604).

1.5.5. Esping-Andersen'in Refah Rejimi Sınıflandırması

Esping-Andersen'in çalışmaları, Refah Devleti kavramı ile ilgili olarak yapılacak karşılaştırmalı analizlerde gerçeklikten güdülenen temeller üzerinde ampirik veriler içermesi ve teorik boyutta çıkarımlardan uzak durması sebebiyle en çok başvurulan ve en çok dikkate alınan çalışmalar haline gelmiştir. Bu nedenle, literatürde karşılaştırmalı analizlere yol açması bakımından özellikle Refah Kapitalizminin Üç Dünyası adlı çalışma kaynak olarak görülmektedir. (Ebbinghaus, 2012, s. 2)

Öte yandan, Esping-Andersen'in çalışmalarında Richard Titmuss'un ortaya koyduğu üçlü sınıflandırma yaklaşımının etkisinin görüldüğünden; "Titmuss'un Refah Devletine daha dar bir bakış açısı ile yaklaştığı, Esping-Andersen'in ise, devlet-piyasa bağıni içerecek şekilde" bir yaklaşım sergilediğinden (Özdemir, 2005, s. 239), başka bir ifadeyle güç ilişkileri ve aktörler üzerinden bir tanımlama yaptığından söz edilmelidir (Häusermann, 2010, s. 16).

Esping-Andersen'e göre, Refah Devletinin temel iki fonksiyonu olan sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlerin algılanış biçimi, kapsamı ve hedefleri refah rejimleri içerisinde farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmalar, emeğin dekomodifikasyon derecesi yani niteliksel açıdan (Esping-Andersen, 1990, s. 35); sosyal hakların ihtiyaçlar, sosyal yardım ve hizmetler ile vatandaşlık²³ kavramı arasındaki ilişkisi yani toplumsal eşitlik bakımından (sosyal tabakalaşma) (Esping-Andersen, 1990, s. 55) ve sosyal yardım ile sosyal hizmetlerin karşılanması noktasında ağırlığın devlet-özel sektör arasında nerede olduğu temelinde (Esping-Andersen, 1990, s. 144) değerlendirilmiştir (Bambra, 2007, s. 1098; Van Voorhis, 2002, s. 4; Eren, 2005, s. 23; Emmenegger ve diğerleri, 2015, s. 5).

Bu bağlamda; Esping-Andersen, 18 OECD ülkesini analiz noktası olarak seçerek (Esping-Andersen, 1990, s. 2) refah rejimlerini liberal refah rejimi, muhafazakâr refah rejimi ve sosyal demokrat refah rejimi olarak üzere üç temel grupta incelemiştir. (Esping-Andersen, 1990, s. 26-27; Bambra, 2007, s. 1098)

²³ Esping-Andersen, İngiliz sosyolog Thomas Humphrey Marshall'ın sosyal vatandaşlık kavramı üzerinden çözümlerini kurgulamıştır. Yani, sosyal hakları elde etmenin ön şartı çalışma performansı değil, vatandaş olmaktır. (Akunyili, 2014, s. 19)

Tablo 16: Gøsta Esping-Andersen'in Refah Rejimi Sınıflandırması

Refah Rejimi	Örnek	Felsefi Yaklaşım	Emeğin Dekomodifikasyon Derecesi	Sosyal Hakların Temeli	Sosyal Hakların Karşılanması
Liberal	Avustralya, Kanada, ABD	Klasik Liberalizm	Ekonomik eşitsizlikleri muhafazaya yönelik	İhtiyaç	Özel Sektör Ağırlıklı, Hayır Kurumları
Muhafazakâr (Korporatist)	Avusturya, Fransa, Almanya, İtalya	Muhafazakâr Sosyal Politika	Sınıfsal ve statüye bağlı eşitsizlikleri muhafazaya yönelik	Katkı Oranı	Kamu Ağırlıklı, Sosyal Sigorta
Sosyal Demokrat	İskandinav Ülkeleri	Sosyalizm / Marksizm	Ekonomik ve toplumsal eşitsizlikleri azaltmaya yönelik	Vatandaşlık	Kamu Ağırlıklı, Evrensel

Kaynak: Van Voorhis (2002, s. 5).

Esping-Andersen, refah rejimleri sınıflandırmasında Anglosakson ülkeleri liberal refah rejimi kategorisinde değerlendirmiştir. Liberal refah rejimlerinde devlet, yukarıda da belirtilen, temel iki fonksiyonunu yani sosyal güvenlik ve sosyal hizmet sağlama görevlerini yerine getirirken son derece geri plandadır. Mümkün olduğunca, piyasanın ve buna bağlı olarak toplumun kendi dengesi içerisinde hareket etmesi kararlılığındadır. Bu nedenle, sosyal yardım kapsamında gerçekleştireceği işlemler son derece sıkı şartlar altında gerçekleştirilebilmektedir. (Esping-Andersen, 1990, s. 26)

Yani, yurttaşlar sosyal yardıma ihtiyaçları olduğunu kanıtlamak ve bu kapsamda devlet desteklerinden faydalanmak istediklerini belirtmek zorundadırlar. Başka bir ifadeyle; liberal refah rejimlerinde sosyal yardımlar, toplumda sadece en düşük ücretli ve en az gelire sahip gruplara sağlanmaktadır. Böylece, toplum içerisinde var olan ekonomik

eşitsizlik ve dengesizlikler kapitalist piyasa sistemi içerisinde kalmaya devam etmektedir. (Esping-Andersen, 1990, s. 26)

Özdemir, liberal refah rejimlerinde sosyal destek mekanizmasını “klasik yoksulluk yasalarının bir uzantısı” olarak yorumlamakta ve “piyasadan kaynaklanabilecek olumsuz etkilere tampon olmaya çalışarak” refahın özel teşebbüs elinde şekillenmesine yol açtığı değerlendirmesinde bulunmaktadır (Özdemir, 2007, s. 133).

Tam da bu nokta, liberal ekonomik anlayışın güdülendiği yerdir. Yani, ekonomik eşitsizlikler üzerinden bir tüketim kültürü yaratılmıştır. Liberal refah rejiminde sadece gerçekten ihtiyaç sahibi olanlar sosyal yardım ve hizmetlerden faydalanabildiğinden, ekonomik durumu nispeten daha iyi durumda olan, orta ve üst gelir sınıfından tabir edilen yurttaşlar piyasa içerisinde faaliyet gösteren özel kuruluşlardan ihtiyaçlarını (sağlık, eğitim vb.) temin etmektedir (Esping-Andersen, 1990, s. 26- 27).

Dolayısıyla, piyasa unsurlarının hâkimiyetinin öne çıktığı liberal refah rejimlerinde devlet, sadece aşırı yoksulluğun giderilmesi adına küçük ölçekli sosyal yardım ve hizmet sağlar. Bu nedenle, sosyal eşitsizliğe bağlı sosyal tabakalaşma oranı yüksek, dekomodifikasyon derecesi düşüktür (Ferragina ve Seeleib-Kaiser, 2011, s. 584).

Esping-Andersen tarafından muhafazakâr refah rejimleri olarak kategorize edilen Avusturya, Fransa, Almanya ve İtalya gibi ülkelerde sanayileşmenin getirmiş olduğu bir sosyal tabakalaşma bulunmaktadır. Söz konusu sosyal tabakalaşma ve neden olduğu sosyal eşitsizlikler muhafazakâr refah rejimlerinin kültürel öğeleriyle de desteklenmektedir. Özellikle dini öğeler (Kilise) bu noktada baskın bir rol oynamaktadır (Esping-Andersen, 1990, s. 27). Örneğin, geleneksel aile yapısı içerisinde annelik teşvik edilmekte ve evli kadınların işgücü piyasasına katılımı noktasında çekimser bir tutum sergilenmektedir (Esping-Andersen, 1990, s. 27; Arts ve Gelissen, 2002, s. 142).

Bununla birlikte, bu ülkelerde kökenleri Bismarck dönemine kadar uzanan oturmuş bir sosyal güvenlik ve sigorta sistemi olduğundan bahsedilmelidir (Martins, 2013, s. 3). Bu bakımdan, muhafazakâr refah rejimi içerisinde değerlendirilen ülkelerde sosyal güvenlik ve sosyal hizmet sağlama görevinde devletin etkinliği söz konusudur.

Yurttaşlar, sosyal hizmetlerden çalışma hayatları boyunca ödedikleri sigorta primleri ölçüsünde faydalanabilmektedir. İşsiz olduğu ya da çalışma şekline, çalışmasının niteliğine göre kazandığı ücret nispeten düşük kalan ve bu nedenle sigorta primlerini yatıramayan veyahut yatırmakta güçlük çeken yurttaşlar için (özellikle ev hanımları) sosyal destekler verilmektedir. Söz konusu desteklerden faydalanabilmek için ise, yine gelir testi gibi birtakım süreçlerden geçmek ve ihtiyaç sahibi olduğunu kanıtlamak gerekmektedir. Ancak, liberal refah rejimindekinin aksine; sosyal desteklerle, bireylerin çalıştıkları dönemdeki gelir düzeyini korumaları hedeflenmektedir (Eren, 2005, s. 24).

Dolayısıyla, muhafazakâr refah rejimlerinde istihdama katılım önem arz etmekte, işgücü piyasasının sürekli olarak aktif kalması ihtiyacı doğmaktadır. Bu durum; bütçe dengesi, istihdam olanakları ve sosyal eşitlik arasında dengelenmesi zor bir durum ortaya koymakta, bu nedenle toplumsal yapıda var olan eşitsizliklerin giderilmesi söz konusu olmamaktadır. (Esping-Andersen, 1990, s. 27)

Başka bir ifadeyle; muhafazakâr refah rejimlerinde, toplum içerisinde var olan eşitsizliklerin yok edilmesine ilişkin bir irade söz konusu değildir. Bilakis, var olan eşitsizliklerin korunması; fakat sosyal risklerin de hafifletilmesi noktasında bir denge kurulması amaçlanmaktadır. Yani muhafazakâr refah rejimlerinde, sosyal eşitsizliğe bağlı sosyal tabakalaşma söz konusu olup, sosyal sigorta mekanizmasının geniş hâkimiyeti söz konusudur.

Ancak; sosyal sigortanın da yeterli olmadığı durumlarda, ihtiyaç sahiplerine mevcut sosyal tabakalaşmanın daha da kötüye evrilmemesi adına ortalama konforda bir yaşam sürmeye yetecek miktarda devlet destekleri verilmesi söz konusu olmaktadır. Bu bakımdan, dekomodifikasyon derecesi liberal refah rejimine göre yüksektir (Ferragina ve Seeleib-Kaiser, 2011, s. 584).

Esping-Andersen'in refah rejimleri sınıflandırmasına ilişkin olarak ortaya koyduğu tipolojide bir diğer kategori ise sosyal demokrat refah rejimleridir. İskandinav ülkelerinin örnek olarak verildiği sosyal demokrat refah rejimi ülkeleri; sosyal destek ve hizmetlerin tüm yurttaşları kapsayacak şekilde (evrensel ölçekte), herkese eşit olarak, herhangi bir işte sigortalı olarak çalışıp çalışmadığına veya ihtiyaç sahibi olup

olmadığına bakılmaksızın, sunulduğu karakteristik özellikleriyle öne çıkmaktadır (Özdemir, 2007, s. 140).

Bu noktadan hareketle; sosyal demokrat refah rejimlerinde vatandaşlık kavramının önem arz ettiği, sosyal yardım ve hizmetlerden faydalanmak için vatandaş olmanın yeterli olduğu ifade edilmelidir. Bu bakımdan, tüm yurttaşlar temelde tek bir sosyal güvenlik ve sosyal hizmet sistemine tabidir. Böylece; yurttaşlar piyasa mekanizmasının bünyesinde barındırdığı sosyal risklerden arı tutulabilmekte, piyasanın etkisi kısıtlanmaktadır. (Esping-Andersen, 1990, s. 28)

Dolayısıyla, sosyal demokrat refah rejimlerinin kurgusu itibariyle toplum içerisinde sosyal eşitsizlik ve sosyal tabakalaşma oranı oldukça azdır (Esping-Andersen, 1990, s. 27-28). Böylece, toplum içerisinde birlik ve bütünlük anlayışı tesis edilebilmekte ve vatandaşlık kavramı çerçevesinde dayanışma ruhu yüceltilmektedir.

Öte yandan; yurttaşlar, vatandaş olmalarından ileri gelen sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlerden yararlanma hakları kapsamında devlet tarafından kendilerine tanınan iş garantisi imkânından da faydalanabilmektedir. Yani, iş arayan ve çalışmak isteyen yurttaşların mesleki eğitimleri için kurs, iş sebebiyle taşınma masrafları, çocuklar için kreş yardımı gibi geniş ölçekli birçok destek söz konusu olabilmektedir (Eren, 2005, s. 24).

Bu minvalde, sosyal demokrat refah rejimlerinde cinsiyet ayrımı söz konusu olmaksızın kadın-erkek tüm vatandaşların işgücü piyasasına katılımı teşvik edilmektedir. Böylece, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi adına sadece piyasaya karşı olan değil, aileye karşı olan bağımlılığının da mümkün olan ölçüde azaltılması amaçlanmaktadır (Esping-Andersen, 1990, s. 28-29).

Bu nedenle, sosyal demokrat refah rejimlerinde devlet müdahalesi çok yaygın ve alışlageldik bir uygulama olduğundan devletin sosyal sigorta ve hizmet kapsamında yaptığı harcamalar ile birlikte toplumda dekomodifikasyon derecesi yüksektir (Ferragina ve Seeleib-Kaiser, 2011, s. 584). Bu bakımdan, sosyal demokrat refah rejimlerinde yurttaşlara asgari düzeyde yaşam standartları sağlamak hedefinden ziyade oluşturulan eşitlikçi yapının yarattığı sosyal dayanışma ortamı ile toplumun bütününe yaşam standartlarının yükseltilmesi hedefi söz konusudur.

Ayrıca Esping-Andersen, elde edilebilen saf veriler doğrultusunda, ideal Refah Devletini tanımlayabilmek için gerekli olan temel kriterleri; sosyal hakların kalitesi, sosyal tabakalaşma seviyesi ile devlet, piyasa ve aile arasındaki ilişkilerin bütünü olarak sıralamış, devletlerin ortaya koyduğu sosyal politika ve hizmetlerin kapsam ve nitelik açısından birbirlerine göre farklılıklar gösterdiğini ve bu durumun toplumsal tabakalaşma (sosyal eşitlik) ile sosyal hizmetlerin sunumunda devlet ve özel sektör arasındaki değişime etki ettiğini ifade etmiştir (Esping-Andersen, 1990, s. 29; Eren, 2005, s.27). Bu bakımdan, Esping-Andersen için ideal refah rejimi sosyal demokrat refah rejimi olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 17: Refah Rejimlerinin Karakteristik Özellikleri

Kategori	Liberal	Muhafazakâr (Korporatist)	Sosyal Demokrat
Dekomodifikasyon	Düşük	Orta	Yüksek
Sosyal Tabakalaşma	Orta	Yüksek	Düşük
Fakirlik Oranı	Yüksek	Orta	Düşük
Kadın İstihdam Oranı	Orta	Düşük	Yüksek
Kamu İstihdam Oranı	Düşük	Orta	Yüksek
Vergi Yüğü	Düşük	Orta	Yüksek
Sosyal Yardım Oranı	Düşük	Yüksek	Düşük

Kaynak: Petring ve diğerleri (2012, s. 40).

Tablo 17, Esping-Andersen tarafından ortaya koyulan refah rejimlerinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Bu bağlamda, Esping-Andersen tarafından temel alınan kriterler bakımından refah rejimlerinin tipolojik yapıları itibariyle tabloda görülen sosyolojik çözümleme ortaya çıkmaktadır.

Tablo 18: Ülkelerin Dekomodifikasyon Dereceleri

Ülkeler	Dekomodifikasyon Derecesi
Avustralya	13,0
Amerika	13,8
Yeni Zelanda	17,1
Kanada	22,0
İrlanda	23,3
İngiltere	23,4
İtalya	24,1
Japonya	27,1
Fransa	27,5
Almanya	27,7
Finlandiya	29,2
İsviçre	29,8
Avusturya	31,1
Belçika	32,4
Hollanda	32,4
Danimarka	38,1
Norveç	38,3
İsveç	39,1

Kaynak: Esping-Andersen (1990, s. 52).

Tablo 18, Esping-Andersen tarafından çalışmaya dâhil edilen 18 OECD ülkesinin dekomodifikasyon ölçeğini içermektedir. Esping-Andersen ülkelerin dekomodifikasyon

puanını hesaplarken; ortalama kazanca sahip bir işçinin minimum net (vergilerden sonra) emekli aylığını, ortalama bir kazanca sahip işçinin ortalama net emekli aylığını, ortalama bir kazanca sahip işçinin ortalama bir emekli aylığına hak kazanmak için prim ödemesi gereken süre ve hak kazandığı zaman elde ettiği aylıktaki payını (prim ödeme miktarı bakımından) baz almış ve 18 ülke temelinde değerlendirmelerde bulunmuştur. (Esping-Andersen, 1990, s. 54) Buna göre; bireyin, aile ve piyasaya olan bağımlılığının en az düzeyde olduğu ve sosyal haklar aracılığıyla refah çıtası mümkün olan en yükseğe çıkartılmış olan devletler arasında başı İskandinavya ülkeleri İsveç, Norveç ve Danimarka çekmektedir.

Esping-Andersen'in literatürde çığır açan ve hayli ilgi çeken Refah Kapitalizminin Üç Dünyası isimli çalışmasına akademik camiada bazı eleştiriler getirilmiştir. Ancak, getirilen eleştirilerin geneli itibariyle yapıcı nitelikte olduğu ve çalışmanın sonuçlarına son derece verimli katkılarda bulunduğu ifade edilmelidir (Emmenegger ve diğerleri, 2015, s. 6).

Bu eleştiriler, üç temel noktada incelenebilir. İlk olarak, rejim sınıflandırmalarına ek tipolojiler öneren eleştiriler; ikinci olarak rejim sınıflandırmasında yanlışlıklar olduğunu ve bu nedenle bazı ülkelerin başka kategorilerde değerlendirilmesi gerektiğini belirten eleştiriler ve son olarak refah rejimi yaklaşımının aile politikası, sağlık ve eğitim politikası gibi alanlarda da dikkate alınması gerektiğini ifade eden eleştiriler Esping-Andersen'e getirilen eleştiriler olarak sayılabilir (Ferragina ve diğerleri, 2013, s. 4).

Rejim yaklaşımının içerisinde Esping-Andersen tarafından kurgulanan yapıya getirilen eleştiriler kapsamında, Stephan Leibfried; dörtlü bir refah rejimi tipolojisinden söz etmek gerektiğini belirterek bunları İskandinav Refah Devletleri, Bismarckçı ülkeler, Anglosakson ülkeler ve Latin Kuşağı/Latin Çemberi (*Latin Rim*) ülkeleri olarak saymıştır (Leibfried, 1993, s. 133). Leibfried, sınıflandırmasında Richard Titmuss'un 1974 yılında yapmış olduğu çalışmayı baz almış ve yukarıda sayılan ülkeleri, Titmuss'un ortaya koyduğu kurumsal-yeniden bölüşümcü, endüstriyel başarı-performans ve kalıntı refah rejimleri ile özdeşleştirmiştir (Gustafsson ve Stafford, 1994, s. 335; Abrahamson, 1999, s. 402-403).

Bununla birlikte, ortaya koyduğu yeni Latin Kuşağı/Latin Çemberi tipolojisini olgunlaşmamış (*rudimentary*) refah rejimi olarak nitelendirerek, dört refah rejiminin de farklı yöntemler üzerinden yoksullukla mücadele ettiğini belirtmiştir (Arts ve Gelissen, 2002, s. 145). Olgunlaşmamış refah rejiminin en önemli karakteristik özelliği sosyal güvenlik ve hizmetlerin son derece sınırlı ölçekte sunulması ve toplumsal yapıda sosyal refaha dair asgari müşterekte bir seviyenin bulunmayışıdır. Refahın bölüşümünde; aile ve piyasaya bağımlılık derecesi yüksek, klientalizm²⁴ anlayışı yaygın olup, dekomodifikasyon derecesi azdır (Isakjee, 2017, s. 6). Bu ülkelere örnek olarak İtalya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan gösterilmekle birlikte (Ferrera, 1996, s. 19) Türkiye’yi de bu grup içerisinde değerlendiren düşünürler bulunmaktadır (Buğra ve Keyder, 2006, s. 217; Taşçı, 2013, s. 6).

Leibfried’in Esping-Andersen’in rejim yaklaşımına getirdiği dördüncü tipolojiye bir katkı da Maurizio Ferrera tarafından verilmiş, Güney Avrupa/Latin/Akdeniz refah rejimi olarak tanımladığı ve Katolik etkinin baskın olduğu İtalya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan’ı olgunlaşmamış refah rejimi olarak nitelendirmenin çok doğru sonuçlar ortaya koymayacağını belirtmiştir.

Zira Ferrera’ya göre, bu ülkeler Avrupa ölçeğinde dahi cömert sayılabilecek bir derecede sosyal yardım ve hizmet (özellikle emekli aylığı olarak) sunmaktadır (Ferrera, 1996, s. 18). Ancak, Güney Avrupa refah rejimleri bünyesinde zıtlıkları barındırmaktadır. Yani; devlet olgusu son derece etkin ve yaygın olmasına rağmen; refahın bölüşümünde kurumsallıktan uzak, çarpık şekilde hizmet sunan (herkese eşit olmayan) bir sosyal yardım ve hizmet sistemleri bulunmaktadır (Abrahamson, 1999, s. 405; Taşçı, 2013, s. 11; Özmen, 2017b, s. 605).

Maurizio Ferrera, Güney Avrupa refah rejimlerini kesin olarak tanımlayabilmek için dört temel kriterden söz etmiştir. Bunlardan ilki, sosyal tabakalaşmaya bağlı olarak gelir

---

²⁴ “Hak temelli sosyal yardım anlayışının yerleşmesi ve gelişmesinin önündeki en büyük engellerden biri siyasi kayırmacılığın bir türü olan “klientalizm” olarak görülmektedir. Klientalizm kavramı, siyasal otoritenin dağıtım ölçütlerine göre sunulan birtakım hizmetler ya da mallar karşılığında, siyasal destek talebinde bulunması şeklinde tanımlanabilir. Klientalizm eksenli bir sosyal yardım anlayışı; muhtaçlık, yoksulluk, sosyal dışlanma, etnik ve dini farklılıklar gibi unsurlardan beslenirken aynı zamanda bu unsurları beslemeye ve yeniden üretmeye yatkın olduğu gibi tüm toplum için gerekli olan yardım ve hizmetlerin gerçekleşmesini sağlayacak kamu kaynaklarının tüketilmesine neden olmaktadır.” (Yuvalı, 2018, s. 383)

dağılımının ve sosyal yardım ve hizmetlerden istifade etmenin toplumsal kutuplaşmalara göre büyük farklılıklar arz etmesi; ikincisi, sağlık hizmetlerinin hak olarak değerlendirilmesi ve tüm yurttaşlar için evrensel nitelikte (herkese eşit ölçüde açık) kurgulanmış olması; üçüncüsü, devletin refah sunumunda yer yer hayli çekimser kalması ve bu rolü özel sektöre devretmesi; son olarak, klientalizm ve patronaj politikalarının kamuda etki alanı bulması, bu bağlamda devlette partizanca yaklaşımlar ve yönlendirmeler görülmesidir (Ferrera, 1996, s. 30).

Öte yandan; Francis G. Castles ve Deborah Mitchell, Esping-Andersen'in refah rejimi yaklaşımına radikal refah rejimi tipolojisi teziyle eleştiri getirmişlerdir. Castles ve Mitchell'e göre, özellikle Avustralya ve Yeni Zelanda (*Antipodean*) ile İngiltere; Esping-Andersen'in belirttiği gibi liberal refah rejiminin temsilcisi değildir. Söz konusu ülkelerde sosyal yardım ve hizmetlerin sağlanması noktasında devletin doğrudan etkisi sınırlı, piyasanın etkisi yüksektir (Castles ve Mitchell, 1993, s. 105).

Ancak, bu ülkelerde gelirin yeniden dağıtımına ilişkin olarak benimsenen politikalarla (evrensel sağlık hakkı, eşit işe eşit maaş uygulamaları vb.) sosyal tabakalaşmada eşitlikçi bir yapı oluşturulmuştur. Bu yapı, bünyesinde barındırdığı eşitlikçi öğeler sayesinde liberal kategoride değerlendirilen ABD gibi bir ülkeyle kıyaslanamayacak kadar farklıdır. Bu bakımdan, Avustralya, Yeni Zelanda ve İngiltere klasik liberal refah rejimleri olarak görülmemiş, ortaya koydukları farklılık sebebiyle radikal refah rejimleri olarak nitelendirilmiştir (Castles ve Mitchell, 1993, s. 132; Obinger ve diğerleri, 2005, s. 26).

Ayrıca, Doğu Asya ülkeleri ile Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında komünist öğelerden vazgeçen ülkelerin de refah rejimleri kategorisinde değerlendirilmesi gerektiği düşüncesi kimi çevrelerce dillendirilmiştir. Doğu Asya ülkeleri içerisinde özellikle Asya Kaplanları olarak nitelendirilen Güney Kore, Singapur, Tayvan, Hong Kong ve Malezya gibi ülkelerin önlerinde bulunan Japonya kalkınması örneğinden istifade ederek Konfüçyüsçü (*Confucian*) bir yaklaşımla; aile bağlılığının yüksek olduğu, katı bir iş disiplini ve eğitim hizmetlerine yatırım gibi unsurların öne çıktığı; ancak sosyal yardım ve hizmetlerde devletin müdahalesinin kısıtlı olduğu bir yapıyla kendilerine özgü bir refah rejimi ortaya koyduklarından söz edilmektedir. (Isakjee, 2017, s. 6).

Bununla birlikte, Sovyetler Birliği'nin dağılması akabinde komünist ideoloji ile vedalaşan, özellikle siyasal ve ekonomik bakımdan liberal yaklaşımla tanışan, demokratikleşme gayretleri gösteren Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, Estonya, Litvanya, Letonya, Ukrayna gibi Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyet döneminden kalma tam istihdam yaklaşımı gibi uygulamaları terk ederek yeni bir refah anlayışı sergilemeye başladıkları ve kendilerine özgü bir refah rejimi sınıfı teşkil ettikleri ifade edilmektedir (Abrahamson, 1999, s. 406; Ebbinghaus, 2012, s. 5).

Ek olarak, Esping-Andersen'in çalışmalarında cinsiyet ile ilgili özel bir kriter belirlememesi nedeniyle kadınlar ile ilgili sağlıklı değerlendirmelerde bulunulamadığı ve refah rejimlerinde feminist etkinin anlaşılamadığı belirtilmiştir (Kröger, 2009, s. 2-3). Bunun üzerine Esping-Andersen, 1999 yılında çıkartılan ve çalışmalarını yenilediği kitabında aileden bağımsızlık (*defamiliazition*) kriterini ortaya koymuş ve refahın bölüşümünde bireylerin aile ile aralarında olan bağımlılığı ölçmeyi başarabilmiştir (Özdemir, 2005, s. 255; Künzler ve Nollert, 2017, s. 2).

1.5.6. Merkel'in Refah Rejimi Sınıflandırması

Wolfgang Merkel, Esping-Andersen'in sınıflandırmasını temel alarak Refah Devletlerini; sosyal politikalar bağlamında Anglosakson Refah Devleti Modeli (ABD, Avustralya, Kanada, Büyük Britanya ve İrlanda vb.), Kıta Avrupası Sosyal Sigorta Devleti Modeli (Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda vb.) ve İskandinavya Evrensel Modeli (Danimarka, Finlandiya, Norveç, İsveç vb.) şeklinde kategorize etmiş, söz konusu kategoriler aracılığıyla bazı çıkarımlarda bulunmuştur. (Merkel, 2002, s. 73)

Merkel'e göre; Anglosakson Refah Devleti Modelinde sosyal politikanın karakteristik yapısal özelliği seçici refah ilkesi²⁵, Kıta Avrupası Sosyal Sigorta Devleti Modelinde sigorta mekanizması, İskandinavya Evrensel Modelinde vergi mekanizmasıdır. (Merkel, 2002, s. 73)

²⁵ Devletin ihtiyaç sahibi yurttaşa sosyal hizmet sağlarken oldukça seçici olması, son derece katı kriterlerle yaptığı elemeler sonucunda destek almaya hak kazananlara verdiği destek miktarlarının, kişinin sadece hayatını idame ettirebileceği şekilde, asgari düzeyde tutması ilkesi anlamına gelmektedir (Merkel, 2002, s. 87).

Sosyal politikalar bağlamında kategorize edilen devletlere dair yapılan çıkarımlarda fakirlik oranı, eğitim harcamalarının GSYİH'ye oranı, sosyal harcamaların GSYİH'ye oranı, gelir dağılımı eşitsizliği ve işgücü piyasasının kapsayıcılığı gibi temel sosyal veriler baz alınarak elde edilen sonuçlar; İskandinavya Evrensel Modelinin sosyal adalet kavramı üzerine bina edilmiş olduğunu ve bu bakımdan diğer modellere nazaran daha eşitlikçi, daha adil, daha yaşanabilir bir yapıda olduğuna dair emareler sunmaktadır.

Tablo 19: Refah Modellerinin Sosyal Verileri

Refah Modeli	Fakirlik Oranı (%) (1987-1992)	Eğitim Harcaması Oranı (%) (1991-1997)	Sosyal Harcamalar Oranı (%) (1990-1995)		Gelir Dağılımı Eşitsizliği (%) (1987-1992)
			Kamu Sosyal Harcamaları	Kamu Emeklilik Harcamaları	
Anglosakson Refah Devleti	13,6	5,1	18,3	4,6	31,9
Kıta Avrupası Sosyal Sigorta Devleti	7,1	5,0	26,9	9,1	25,0
İskandinavya Evrensel Modeli	7,2	6,6	31,2	7,3	22,7

Kaynak: Merkel, 2002 (s. 74,80).

Tablo 20: 1990-1999 Yılları Arasında Refah Modelleri İş Gücü Piyasası Verileri

Refah Modeli	İstihdam Oranı (%)	Kadın İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	Uzun Dönem İşsizlik ²⁶ Oranı (%)
Anglosakson Refah Devleti	73,4	63,2	8,9	29,4
Kıta Avrupası Sosyal Sigorta Devleti	66,2	56,5	7,9	46,5
İskandinavya Evrensel Modeli	77,9	74,1	7,8	22,8

Kaynak: Merkel (2002, s. 76).

Tablo 19 ve 20, refah modellerinin sosyal verilerine yoğunlaşmaktadır. Sosyal adaletin beş boyutu olarak ifade edilen fakirlik, eğitim, işgücü piyasası, refah sunumu (sosyal hizmetlerin devlet eliyle karşılanması) ve gelir dağılımı adaleti temelinde yapılan değerlendirmelerde; İskandinavya Evrensel Modeli kategorisindeki devletlerin diğer refah modelleri içerisinde sınıflandırılan devletlere oranla çok daha başarılı sonuçlar ortaya koydukları sonucuna ulaşılmaktadır.

Tüm göstergeler içerisinde sadece sosyal harcamaların emeklilik ile ilgili olan göstergesinde Kıta Avrupası Sosyal Sigorta Devleti kategorisindeki devletlerin İskandinavya Evrensel Modeli kategorisindeki devletleri geçebildiği, fakirlik göstergesinde de hemen hemen eşit durumda oldukları görülmektedir. Eğitim harcamaları, sosyal harcamalar bütünü, işgücü piyasasının kapsayıcılığı ve gelir dağılımında adalet gibi diğer göstergelere de dikkat edildiğinde sosyal riskler karşısında aktif bir tutum benimseyerek vatandaşlarını koruma altına alan ve bu bakımdan sosyal

²⁶ Kesintisiz 12 ay ve daha uzun süreli olarak işsiz kalma durumunu ifade etmektedir (Merkel, 2002, s. 76).

adalet kavramının en kapsayıcı şekilde yaşatılabildiği refah modelinin İskandinavya Evrensel Modeli olduğu ifade edilmelidir.

Bu bakımdan, Anglosakson Refah Devleti modeli ve Kıta Avrupası Sosyal Sigorta Devleti modelinin ise sosyal risklere karşı İskandinavya Evrensel Modeline nazaran daha pasif nitelikte tedbirler sunduğu çıkarımı da yapılabilir. Bununla birlikte, Anglosakson Refah Devleti modelinde kamu harcamalarının Kıta Avrupası Sosyal Sigorta Devleti modeline göre daha kısıtlı ölçüde kaldığı, eğitim harcamalarının hemen hemen aynı oranda olduğu, işgücü piyasasının daha kapsayıcı bir yapıya sahip olduğu, fakirlik ve gelir dağılımında eşitsizliğin ise Kıta Avrupası Sosyal Sigorta Devleti modeli verilerinin çok üstünde olduğu anlaşılmaktadır.

Böylece, çalışmanın Refah Devleti temasıyla oluşturulmuş olan birinci bölümünün sonuna gelinmiştir. Bundan sonraki bölümde; sürdürülebilir kalkınma teması işlenmiş olup, küreselleşme ve Refah Devleti arasındaki ilişki ile Refah Devleti ve sürdürülebilirlik arasındaki bağlantı analiz edilmiştir.

2. BÖLÜM: SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Bu bölümde; sürdürülebilir kalkınma kavramı açıklanmış, küreselleşme ile beraber Refah Devleti anlayışında gözlemlenen değişim ve dönüşüm süreçleri incelenmiştir. Bununla birlikte; sürdürülebilirlik ve Refah Devleti anlayışı arasındaki ilişki tartışılmış olup, küreselleşme sürecinde kalkınma çalışmalarının hem sürdürülebilir hem de Refah Devleti anlayışıyla uyumlu bir yapıda olması için gerekli görülen süreçlerin analizini gerçekleştirilmiştir.

2.1. KÜRESELLEŞME VE REFAH DEVLETİ

1929 yılında yaşanan Büyük Ekonomik Buhran ile oluşmaya başlayan ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurumsallaşmasını tamamlayarak hâkim paradigma haline gelen Keynesyen ekonomik yaklaşım ile, Refah Devleti anlayışı altın çağını (1950-1973)²⁷ yaşamıştır.

Bu dönemde; Büyük Buhran, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın geride kalması ile yaşanan sosyal rahatlamaya ek olarak Keynesyen mantık çerçevesinde talebin yönlendirilmesi sonucunda da yarı-vasıflı emeğe dayanan seri üretim ve kitlesel tüketim birbirini beslemiş, daha önce eşine rastlanmamış ekonomik büyüme rakamları elde edilmiştir. (Pierson, 2011, s. 103)

Büyük Buhran sonucunda ortaya çıkan işsizliğe bağlı olarak yaşanan ekonomik ve sosyal güvensizlik ile ekonomik krize bağlı olarak yaşanan devalüasyon nedeniyle maaşların/ücretlerin/paranın değersizleşmesi ve alım gücünün zayıflaması gibi sorunlara çözümler sunan Refah Devleti anlayışı; aktif ve planlı bir ekonomik kurgunun yanı sıra bütüncül bir sosyal politikaya işaret etmektedir. (Rieger ve Leibfried, 1998, s. 365)

Bu bakımdan, Keynesyen ekonomik yaklaşımı sayesinde, piyasa mekanizmasının düzensizlikleri karşısında sektörler arası (işçi-işveren) koordinasyon görevi devlete verilmiş ve böylece vatandaşlar için asgari gelir yaklaşımı ortaya konularak Refah Devleti anlayışı kurumsallaştırılmış; talep sürdürülebilir kılınarak tam istihdam

---

²⁷ Lütfen bakınız sayfa 31.

politikasıyla ekonomik büyüme verileri yakalanmış; toplum içerisindeki kesimlerin farklı çıkarları meşru bir şekilde uzlaştırılabilmektedir. (Pierson, 2011, s. 104)

Ancak, üretime dayalı Keynesyen ekonomik yaklaşımın oluşturduğu Refah Devleti anlayışı içerisinde zamanla iç pazarların doygunluğa erişmesi, dış pazarlarda üretim ve tüketim dengesinin sağlanamaması (Clayton ve Pontusson, 1998, s. 67; Ryner, 1999, s. 42; Barbaros ve Karatepe, 2009, s. 267), teknolojik gelişmelerle birlikte yarı-vasıflı işgücüne duyulan ihtiyacın azalması ile işgücü maliyetlerinin yükselmesi ve sosyal hizmetlerin yaygınlaşması ile bireyler üzerinde oluşan atalet (kimi çevrelere göre bağımlılık kültürü) (Greve, 2003, s. 613); Refah Devleti bütçesi üzerine büyük bir yük yüklemiştir. Bu durum, özellikle 1960'lı yılların sonunda refahın maliyeti olarak tartışılmaya başlanmıştır (McNicoll ve Esping-Andersen, 1997, s. 912; Lindbom ve Rothstein, 2004, s. 3).

1970'li yıllara gelindiğinde ise, ekonomik ve siyasal anlamda yaşanan krizler karşısında küresel ekonomide yaşanan dalgalanmalar neticesinde Keynesyen ekonomik yapıda da değişim çanları çalmaya başlamıştır (Keating, 2015, s. 6). Zira; krizlerin yaratmış olduğu durgunluğun aşılabilmesi için sermayenin kısa sürelerde ve hızla hareket edebilir (mobilize/esnek) hale getirilmesi ihtiyacı karşısında küreselleşme, ön şart olarak görülmüştür; çünkü "küreselleşme, kapitalist dünyanın çeşitli krizlerin kaynağı olan 'sermayenin işsizliği'ne çare olarak sermayeyi küresel anlamda dolaştırarak iş sahibi yapma çabalarının sonucudur." (Leblebici ve Kurban, 2012, s. 3).

Bu bakımdan, küreselleşme ile beraber sermaye piyasalarının uluslararasılaşmasına bağlı olarak ekonomide devlet müdahalesi sınırlanmış, ekonomi politikalarında uluslararası yatırımcıların beklentileri itici güç haline gelmiştir. Tüm bunlara ek olarak, uluslararası piyasalarda özellikle gelişmekte olan ülkelerin etkisiyle ortaya çıkan vasıfsız/yarı vasıflı işgücü rekabeti ile işgücü maliyetinin ucuz olduğu pazarların üretim ve yatırım için tercih edilmesi karşısında Refah Devleti yapısı, esneklikten uzak oluşu sebebiyle değişen ve dönüşen koşullara hızla reaksiyon vererek uyum sağlayamamıştır. (Iversen ve Wren, 1998, s. 507; Pierson, 2011, s. 104)

1980'li yılların başından itibaren (Reagan ve Thatcher dönemi), küreselleşmenin etkisinin her geçen gün daha derinden hissedilmesi ile birlikte, Keynesyen ekonomik

yaklaşımında değişimler baş göstermiş ve neo-liberal politikalar, hâkim paradigma olmayı başarmıştır (Clayton ve Pontusson, 1998, s. 67; Bölükbaşı, 2009, s. 529; Hettne, 2009, s. 85; Thorhallsson, 2010, s. 382). Bu dönemde, neo-liberal politikaların etkisiyle Refah Devleti yapısında da köklü değişiklikler meydana gelmiştir (Abrahamson, 2010, s. 63).

Refah Devleti kavramının hâkim ekonomik paradigma çerçevesinde değişime uğraması şaşırılacak bir durum değildir. Zira; yaşam döngüsünde değişen şartlara karşı uyum sağlama ve yenilenme hissi, her canlının içerisinde içgüdüsel olarak mevcuttur. Aksi takdirde, değişen koşullara uyum sağlamayı başaramayan canlılar yaşamlarını devam ettiremezler. Tıpkı Büyük Buhran zamanında da olduğu gibi krizler karşısında aksiyon olarak içinde bulunulan durumun elverdiği şekilde, en iyi standardı sağlamak hissi; yaşamın sürdürülebilir kılınması içindir.

Bir toplumun sahip olduğu sermaye birikimi, doğal kaynaklar, yetişmiş insan kaynağı, bilgi birikimi gibi varlıkların toplamı olarak tanımlanmakta olan refah (Hamilton ve Atkinson, 2006, s. 2), “sürdürülebilirliğin ekonomik yorumlanmasında merkezi bir noktadır.”²⁸ (Bilgili, 2017, s. 563). Bu bakımdan, “sürdürülebilir kalkınmanın hedefi, toplumların ekonomik refah üretme kapasitesini sürdürme ve gelecek kuşaklara mevcut nesillerle eş değer refah seviyesini sağlamaktır.” (Bilgili, 2017, s. 564) Bununla birlikte, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı; ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan bütün politika ve stratejilerin bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır (TÜBİTAK, 2003, s. 3).

Böylesi bir içgüdüyle beraber, Refah Devleti neo-liberal yaklaşım çerçevesinde değişim ve dönüşüme uğramıştır. Neo-liberal politikaların temel felsefesini özelleştirme, ekonomiklik, verimlilik, deregülasyon²⁹ gibi kavramlar oluşturduğundan (Huijbens ve Porsteinsson, 2017, s. 113), bu dönemde, devletin küçülmesi anlayışı benimsenmiş ve tasarruflar ön plana çıkartılmıştır (Anderson, 2001, s. 1064; Van Kersbergen, 2003, s.

²⁸ “Ekonomik sürdürülebilirlik, sosyal piyasa ekonomisini koruyabilmek amacıyla, refah üretmenin gelecek kuşaklar için de mümkün olabilmesi anlamına gelir. Bu amaçla, özellikle sosyal devlet tarafından yapılan kamusal harcamaların sağlam ve kesintisiz bir finansmana kavuşturulması ve uzun vadeli olarak eğitime, araştırmaya ve altyapıya yatırım yapılması gerekir.” (Vaut ve diğerleri, 2014, s. 67-68).

²⁹ Çevreyi ve sosyal güvenlik prensiplerini korumak dâhil olmak üzere, kârı azaltabilecek her türlü hükümet düzenlemesinin ortadan kaldırılması.

561; Lindbom ve Rothstein, 2004, s. 3; Hamilton ve Atkinson, 2006, s. 2; Abrahamson, 2010, s. 63).

Neo-liberal yaklaşım uyarınca, devletin ekonomik hayata müdahalesi sınırlandırılarak piyasa serbestleştirilmiş ve kendi dinamikleri üzerinden işletilmesi amaçlanmıştır (Thorsen, 2009, s. 196; Branon, 2012, s. 403). Küreselleşmenin de yarattığı ivmeyle beraber piyasa üzerinden güdülenen ve konumlanan sınırsız bir dünya (küresel köy) anlayışı önem kazanmış; bu anlayış, farklı devletleri (refah rejimlerini) benzer karakterlere sahip olmaya zorlamıştır (Greve, 2003, s. 611). Yani, piyasa önceliği ile işletilen neo-liberal politikalar neticesinde rekabet unsuru öne çıkmış; devletler kârlarını maksimize etmek, uluslararası ölçekli yeni yatırımları çekebilmek ve bu anlamda güvenilir (her türlü riskten uzak) bir profil sunabilmek adına bazı karakteristik özellikler benimsemişlerdir (Bulut, 2003, s. 189); çünkü sermayenin yeni bir yere yatırım olarak harcanması noktasında maaş seviyeleri, işgücü kalitesi, piyasalara giriş kolaylığı, altyapı kalitesi, siyasal istikrar gibi bir çok faktör devreye girmektedir (Steinmo, 2002, s. 857).

Bu bakımdan, neo-liberal eğilim ile refah rejimlerinin bir ölçekte benzer karakteristik özelliklere bürünerek sosyal, ekonomik ve siyasal yapılar temelinde birbirlerine yaklaştığı ve aralarındaki farkların ortadan kaybolmaya başladığı ifade edilebilir (Lindbom ve Rothstein, 2004, s. 3). Zira, küreselleşme ile birlikte uluslararası ticaretin artışına bağlı olarak ekonomiler daha açık bir yapıya bürünmüş ve geçmişe göre daha entegre bir yapıda faaliyet göstermeye başlamıştır (Tanzi, 2008, s. 3).

Buna bağlı olarak; sermayenin serbest dolaşımını artmış, sermayenin yapısal gücüne yön veren finans ve iş dünyası, hükümetlere doğrudan baskı yapmaksızın, sosyal politikalar da dâhil olmak üzere hükümet politikalarına tesir edebilir hale gelmiştir. Başka bir ifadeyle, deregülasyon uygulamaları kapsamında güç kazanan finans ve iş dünyası, devlet etkinliğini sınırlandırma noktasında muktedir hale gelmiştir (Gough, 2016, s. 31).

Ancak, geleneksel yapıya köklü değişiklikler getiren yeni neo-liberal yaklaşım ile beklenen etki yakalanamamış, 1990'lı yıllardan itibaren, tam tersine sosyal eşitsizlikler artış göstermiştir (Harris, 2000, s. 3; Hettne, 2009, s. 85). Büyük çapta işsizlik, reel ücretlerde azalma ve durgunluk, ücretler arasındaki farkın çok açılması, geleneksel

sanayi ilişkilerinde zayıflama, artan vergi yüküne karşılık sosyal yardım ve hizmetlere yönelik harcamalarda kesintilere gidilmesi yurttaşların ihtiyaçlarına piyasa mekanizması içerisinde cevap verilemediğini ortaya koymuştur. Hal böyle olunca; toplumsal yapı içerisinde de gerilimler baş göstermiş, sosyal uyum tehlikeye girmiştir (Rieger ve Leibfried, 1998, s. 364).

Keynesyen ekonomik yaklaşım sonrasında; oyunun kuralları yeniden tanımlanıp, piyasa ekonomisine ait sosyal ve siyasal tüm değerler dizisi yenilendiği için üretimde ve operasyonel süreçlerde kâr maksimizasyonu karşısında işgücünden feragat edildiğine dair şikâyetler artmaya başlamıştır (Clayton ve Pontusson, 1998, s. 69). Bu hususta, dayanışma çağruları yapılmış ve ortak akıl ile uzlaşmaya dayalı çözümlere ihtiyaç olduğu dile getirilmiştir (Rieger ve Leibfried, 1998, s. 364). Başka bir ifadeyle, piyasa dinamikleri yeni konjonktürde tek hâkim unsur haline geldiğinden geleneksel anlamda sürecin tüm taraflarının (piramidin üç köşesi: işçi-işveren-devlet) temsil edildiği ve kararın alınmasında ortak çıkarların gözetildiği, yurttaşların sosyo-ekonomik açıdan kendilerini güvende hissettikleri, eşitlik duygusunu öne çıkaran ve bu anlamda siyasal katılım ve meşruiyeti arttıran konvansiyonel yaklaşım terk edilmiş, özellikle işçi sınıfının geleceğe dair endişeleri artmıştır (Clayton ve Pontusson, 1998, s. 71; Van Kersbergen, 2003, s. 560-562; Abrahamson, 2010, s. 66).

Bu noktada; Branon, dünya genelinde yönetim anlamında talebin hesap verebilen, sorumluluk alan, meşru ve demokratik hükümetlere yönelik olduğunu ifade ederek hükümetlerin ne amaçla olursa olsun (koruyucu veya reaksiyoner) ekonomiye müdahale etmesinin kaçınılmaz olduğunu belirtmiş ve hiçbir demokratik hükümetin vatandaşlarının piyasanın zorlu şartları altında ezilmesine göz yumamayacağını söylemiştir. (Branon, 2012, s. 403)

Vito Tanzi ise, hükümetlerin piyasaya müdahale edip etmemesinin tartışılmasından ziyade yapılan müdahalelerin ne amaçla gerçekleştirildiğinin ve sonucunun sorgulanması gerektiğini belirtmiştir. Tanzi'ye göre; demokratik anlayış içerisinde, meşru her müdahale; şayet verimliliği arttırıyorsa, ekonomik büyüme ile sosyal refahı arttırıcı bir faktör olarak görülmelidir. Zira, başarısız olan bir piyasa mekanizmasının sorumlusu ilahi güç değil, bizatihi insanlardır. Dolayısıyla, piyasa düzeninin korunması

adına demokratik anlayış çerçevesinde siyasi destek gereklidir. (Tanzi, 2011, s. 316-317)

Bu düşünce yapısı etrafında; Richard Edward Wagner de Tanzi'nin yaklaşımını devletin yönlendirici ve yönetici rolü ile özdeşleştirerek ekonominin fabrikanın üretim motoru, devletin ise motoru çalıştıran tamirci olduğu metaforunu ortaya koymuştur. (Wagner, 2013, s. 95)

Dolayısıyla; küreselleşme tecrübesi, devletin piyasaya müdahalesini sınırlandırmaktan ziyade; devlet müdahalesinin talep edilir hale gelmesine yol açmıştır şeklinde bir yorum yapılabilir (Abrahamson, 2010, s. 65; Pierson, 2011, s. 107).

Diğer taraftan; küreselleşmenin yarattığı sınırların bir önem arz etmediği, bütünleşik, esnek ve piyasa dinamiklerinin belirleyici, neo-liberal sosyo-ekonomik yaklaşımın hâkim olduğu yapının sunduğu şartlar karşısında devlet müdahalesinin söz konusu olması gerektiğine yönelik talep sonucunda farklı refah rejimlerinin farklı uygulamalar ve araçlar yoluyla piyasaya müdahalede bulunduğu ve bu noktada kendilerine özgü karakteristik özelliklerini ortaya koydukları ifade edilebilir. (Greve, 2003, s. 617)

Yani; her ne kadar neo-liberal paradigma içerisinde, küreselleşmenin dayattığı şartlar altında benzeşirlerse benzeşsinler kurumsal yapıların işlevselliği, ekonomik yönetim anlayışları, toplumsal refah düzeyi, mutlak kamusal harcama düzeyi, yeniden dağıtım derecesi ile sosyal yardım ve hizmetlerin doğrudan devlet tarafından sunulması karşılığında nakit harcamaların ölçeği gibi refah rejimi türlerine göre uygulamada farklılaşan parametreler üzerinden refah rejimlerinin neo-liberal paradigma ile ne düzeyde örtüştüğü, ne düzeyde ayrıştığı ve bu noktadan hareketle eşitlik, sosyal adalet ve hakkaniyet temelinde yükselen Refah Devleti anlayışı içerisinde refahı sürdürülebilir kılıp kılamadığı değişkenlik göstermektedir. (Greve, 2003, s. 620)

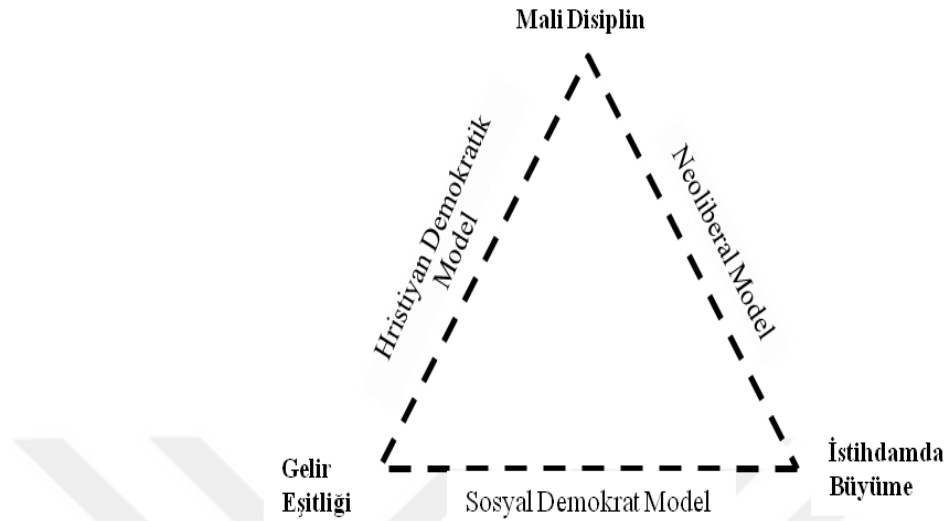
Küreselleşme sonucunda; üretime dayalı Keynesyen ekonomik yaklaşımdan hizmet sektörüne dayalı neo-liberal ekonomik yaklaşıma geçiş ile beraber devletler konjonktürle özdeş politikalar izlemeye mecbur kalmıştır. Bu durum, devletleri; bütçe kısıntısı, gelir dağılımında eşitlik ve istihdam artışı arasında tercihler yapmaya itmiştir. Zira, ekonomik anlamda söz konusu üç faktörü aynı anda doğru orantılı bir şekilde yürütmek mümkün olmamakla birlikte; aynı anda, anılan seçeneklerden iki tanesini

birbirleriyle uyumlu olarak yürütmek mümkündür. Buna neo-liberalizmin üçlü açmazı (*trilemma*) denilmektedir. Örneğin; şahsi teşebbüsler (özel sektör) üzerinden istihdam politikası yürütülmek istendiğinde gelir dağılımında adaletli bir düzen oluşması imkânlar dahilinde değildir. Ya da gelir dağılımında adalet beklentisi daha öncelikli bir politika olarak ele alınıyorsa, özellikle kamu istihdamı yoluyla istihdam artışı sağlanabilir; fakat bu durum bütçe üzerinde önemli bir külfet oluşturacaktır. (Iversen ve Wren, 1998, s. 508)

Devletler, her ne kadar politikalarını hâkim paradigma üzerinden kurguluyor olurlarsa olsun; toplumsal kültür ve beklentilerin politikaların oluşturulmasında yadsınamaz bir ağırlığı vardır; çünkü politikacılar kendilerini halk nezdinde kabul ettirmekle mükelleftirler. Yani, günün sonunda seçmen politikacıya notunu verecektir. Politikacı da ister istemez kendisini bu sınavı geçmek adına faaliyetler yürütürken bulacaktır. Hatta, son derece popülist söylemler üzerinden politika yürütmenin kısa vadede politikacıya kazandıracığı dahi ifade edilebilir. Bunun örnekleri, günümüzde de mevcuttur.

Iversen ve Wren, devletlerin politika kurgusunda yukarıda bahsedilen durumun; yani toplumsal kültür, beklenti ve ihtiyaçların geçerli olduğunu belirterek bunun, rejim türleri tipolojilerinin analizinde kullanılabileceğini ifade etmiş ve bu tipolojileri üç farklı kategori üzerinden bir çözümleme ile sunmuştur. (Iversen ve Wren, 1998, s. 513)

Şekil 1: Neo-Liberalizmin Üçlü Açmazı (*Trilemma*)

Kaynak: Iversen ve Wren (1998, s. 514).

Şekil 1, neo-liberal ekonomik yaklaşım kuralları çerçevesinde; devletlerin bütçe kısıntısı, gelir dağılımında eşitlik ve istihdam artışı arasında yaptıkları politika tercihlerinin rejimlerin hangi tipolojik özellikte olacağını göstermektedir.

Yapılan çalışmalarda ortaya konan ilk rejim türü, neoliberal rejim türü olarak adlandırılmıştır. Neoliberal model olarak da ifade edilen bu rejim türünde mali disiplin öne çıkmakta, istihdam özel sektör eliyle yürütülmektedir (Iversen ve Wren, 1998, s. 514). Dolayısıyla, piyasa dinamikleri içerisinde yer alan eşitsizlikler gelir dağılımına da sirayet etmektedir. Bu rejim türünde; üretim maliyetleri asgari seviyede tutulmaya çalışılır, profesyonel ve nitelikli çalışan öne çıkartılırken gerek işgücü piyasası gerekse de ücretler esneklik arz eder. Yani, çalışanlar istedikleri an başka piyasalarda iş bulabilir ve istedikleri an geri dönebilir. Ek olarak, piyasalar vergi indirimi gibi bazı teşviklerle canlandırılmaya çalışılmakta; böylece, istihdamda artış sağlanması hedeflenmektedir. Ancak, neoliberal rejim türünde piyasa dinamiklerinin ağırlığı ve yönlendirmesi söz konusu olduğundan gelir dağılımında eşitlik yoktur. Dolayısıyla, sosyal anlamda da ciddi oranda eşitsizlik görülebilmektedir (Keating, 2015, s. 9). Bu nedenle, bireyler üzerine mali anlamda çok yük binmekte ve toplumda sınıfsal ayrışmalar ile çıkar çatışmaları söz konusu olmaktadır (Iversen ve Wren, 1998, s. 516).

İkinci rejim türü; mali disiplini ve bu kapsamda bütçe kısıntılarını vurgularken, gelir dağılımında eşitliği de sağlamaya çalışır. Bu rejim türünde, kuvvetli korporatist Hristiyan demokrat geleneği hâkim olduğundan toplumda sınıfsal eşitsizlikler yaygındır ve işgücü piyasasının piyasa kaynaklı eşitsizliklerden etkilenerek toplumda zaten var olan eşitsizlikleri daha da körüklemesi arzu edilmemektedir. Bu nedenle ihtiyaç sahiplerine, toplumsal eşitsizliklerin artmaması adına sosyal yardım imkanları söz konusu olabilmektedir. İstihdamda artış politikası çok fazla uygulanabilir değildir; çünkü dini ve geleneksel kuralların hâkim olduğu bu rejimde kadının iş hayatına katılımı çok teşvik ve tercih edilen bir durum olmayıp, kadına ailede çeşitli görevler biçilmiştir. Bu rejim türü, genellikle Almanya ve Avusturya, Hollanda gibi Kıta Avrupası ülkeler ile özdeşleştirilmektedir. (Iversen ve Wren, 1998, s. 515-516)

Üçüncü rejim türü ise, gelir dağılımında eşitliği ve istihdam artışını öne çıkartmaktadır. Ancak bu nedenle, mali disiplin geri planda kalmaktadır. Sosyal demokrat ideoloji ile özdeşleştirilen bu rejim türü, eşitlikçi yapı temelinde tüm yurttaşların çalışma hayatına katılabilmesine olanak tanıyan kolektif ve bütüncül bir anlayış çerçevesinde oluşturulan sinerji ve ortak kimlik üzerinden tanımlanmaktadır. Sosyal demokrat rejim türü, piyasa dinamiklerinin getirdiği eşitsizliklerin bertaraf edilmesinde ve tam istihdam politikalarının yürütülebilmesi noktasında devlete önemli bir misyon yüklemektedir. Öte yandan, devlete yüklenen bu önemli misyon aynı zamanda devlete yüklenen büyük bir mali külfet anlamına gelmektedir ve bu sebeple, sosyal demokrat modelin bünyesinde iktisadi anlamda verimsizlikler barındırdığı ifade edilip neo-liberal politikalara uyum göstererek özelleştirme ve tasarruf faaliyetlerine girişmesi gerektiği belirtilmektedir. Aksi takdirde, her geçen gün büyüyen sosyal yardım ve hizmet ödemelerinin vergilendirme ile sürdürülebilir şekilde finanse edilemeyeceği, bunun da son derece olumsuz sonuçlar olacağı doğurabileceği ifade edilmektedir. (Iversen ve Wren, 1998, s. 515-517)

2.2. REFAH DEVLETİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Neo-liberal politikaların kâra dönük baskın karakteristik yapısı ve piyasa aklının bir ürünü olması itibariyle, ekonomik açıdan kârlı olduğu ifade edilmesi mümkün olmayan ve nüfusun yaşlanması, uzun vadeli işsizlik, değişen aile yapıları, işgücü piyasalarının

sanayileşme sonrası yeniden yapılanması, küreselleşme gibi birçok problemle boğuşan Refah Devleti kavramının sonunu getirdiği düşünülmüştür. (Steinmo, 2002, s. 841; Van Kersbergen, 2003, s. 559)

Nitekim refah rejimleri, işçi ve işveren arasındaki sosyal uzlaşma temeline bina edilmiş olduklarından; neo-liberal yaklaşım ve küreselleşmenin beraberinde getirdiği geleneksel anlamdaki sosyal ilişkileri değişime zorlayan ve bu anlamda tehdit eden yapının dayattığı kurallar karşısında çeşitli zorluklar yaşamışlardır. (Keating, 2015, s. 6)

Neo-liberal yaklaşım ve küreselleşme ile birlikte devlet ve piyasa arasında değişen sınırlar ile yurttaşların giderek artan refah (sosyal yardım ve hizmet) beklentileri arasında sıkışan refah rejimleri; hayatın dinamizmine yenilmemek ve uyum sağlayabilmek adına politikalarında değişiklikler yapmak zorunda kalmış, refaha dayalı yapılarını sürdürebilmek içgüdüleriyle kendilerini yeni düzen içerisinde var etmeye çalışmışlardır (Steinmo, 2002, s. 841). Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak; refah için yapılan harcamalar oldukça kısıtlanmış, bu durum; sosyal yardım ve hizmetlere erişememe veya erişmekte zorluk yaşama halini aldığından yurttaşlar üzerinde sosyal eşitsizlik duygusu hâkim olmuş, toplumsal güven duygusu ile sosyal uyum anlayışı zedelenmiş ve buna bağlı olarak toplumsal huzursuzluklar baş göstermiştir (Clayton ve Pontusson, 1998, s. 69-70).

Tablo 21: Bazı OECD Üyesi Ülkelerde Toplam Sağlık Harcamasında Devlet Katkısı

	Devlet Katkısı (%)			Ortalama Yıllık Değişim Oranı (%)	
	1960	1980	1993	1960-80	1980-93
Avustralya	48	63	68	0,75	0,38
Avusturya	69	69	66	0	-0,23
Belçika	62	83	89	1,62	0,46
Kanada	43	75	72	1,60	-0,23
Danimarka	89	85	83	-0,20	-0,15

Finlandiya	54	79	79	1,25	0
Fransa	58	79	75	1,05	-0,29
Almanya	66	75	70	0,45	-0,38
İtalya	83	81	73	-0,10	-0,62
Japonya	60	71	72	0,55	0,08
Hollanda	33	75	78	2,10	0,25
Yeni Zelanda	81	84	77	0,15	-0,54
Norveç	78	98	93	1,00	-0,38
İsveç	73	93	87	1,00	-0,43
İsviçre	61	68	69	0,35	0,08
İngiltere	85	89	83	0,20	-0,46
ABD	25	42	47	0,85	0,36

Kaynak: Clayton ve Pontusson (1998, s. 81).

Tablo 21; 1960-1993 yılları arasında, temel hak ve hürriyetlerden birisi olan sağlık hakkının refah rejimleri içerisinde nasıl kompanse edildiğini ve neo-liberal yaklaşım ile beraber sağlık harcamalarında yaşanan değişimlere odaklanmaktadır. Buna göre, tabloda konu edilen 17 ülkeden 10 tanesinin harcamalarında kısıntılara gidildiği, 2 tanesinde harcamaların eşit kaldığı (ne artma ne de azalma görüldüğü) ve 5 tanesinde de cüzi artışlar görüldüğü ifade edilebilir.

Bu bakımdan, refah rejimlerinin sürdürülebilirlik sağlayabilmek adına değişen ve dönüşen koşullar karşısında yeni paradigmanın sunduğu anlayışa uyumlu adımlar atması, Refah Devleti anlayışından ne ölçüde uzaklaşıldığının da bir göstergesi olarak kabul edilebilir. (Van Kersbergen, 2003, s. 564)

Kees Van Kersbergen, neo-liberal politikalar çerçevesinde oluşan yeni devlet anlayışı içerisinde görülen değişimler kapsamında refah rejimi anlayışında da değişimler yaşanıp

yaşanmadığına dair değerlendirmeler yapılabilmesi için neo-liberal yaklaşım temelinde dizayn edilmiş üç temel boyutun göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir. Bunlardan ilki rekomodifikasyon (*recommodification*), yani işgücü piyasasına katılımı zorlaştırarak birey karşısında piyasanın elini kuvvetlendirmek; ikincisi maliyet sınırlaması (*cost containment*), yani tasarruf politikalarıyla bütçeyi dengede tutmak ve bütçe açıklarını vergi politikaları yoluyla kapatmak; üçüncüsü ise rekabibrasyon/yeniden yapılanma (*recalibration/restructuring*), yani neo-liberal yaklaşım temelinde refah rejimlerini çağdaş hedefler ve sosyal hizmet talepleri ile daha tutarlı bir hale getirmek için yapılan reform girişimidir. (Van Kersbergen, 2003, s. 564-565)

Yeni konjunktürde; her ne kadar kısıtlanmış, yapısı değiştirilmiş ve hedefleri başkalaştırılmış olursa olsun piyasanın başarısızlığı ihtimaline karşı bir emniyet supabı olarak ve yurttaşların geleneksel refah anlayışından doğan beklentilerinin neo-liberal çerçevede karşılanması noktasında Refah Devletine olan ihtiyaç ortadan kalkmamıştır. (Greve, 2003, s. 626)

Bu bakımdan, refah rejimlerinin son bulunduğunu söylemek zor olmakla birlikte neo-liberal politikaların kısıt altında, gerçek anlamda; kâr amacı gütmeksizin (Clayton ve Pontusson, 1998, s. 70-71) eşitlik, sosyal adalet ve hakkaniyet temelinde yükselerek demokratik hukuk devleti çerçevesinde şeffaflık ve hesap verebilirlik yaklaşımıyla katılımcılığı arttırarak sosyal vatandaşlık kavramını yaşatmayı başaran, toplumsal dayanışma ortamını koruyabilen ve bu bakımdan Refah Devleti kavramının içini doldurabilen bir refah rejiminin günümüzde varlığını hâlâ sürdürüp sürdüremediği ise tartışmaya açık bir konudur.

Ancak, neo-liberal politikalar temelinde kapitalizm ile uyumlu olmanın ötesinde vahşi kapitalizme tamamen teslim olmuş (rekomodifikasyon derecesi yüksek); vatandaşlarının sosyal ihtiyaçlarını minimum ölçekte, gerçekten ihtiyaç olduğuna kanaat getirdiği takdirde karşılayan ve tamamen piyasanın insafına terk etmiş bir refah rejimini Refah Devleti kapsamı içerisinde değerlendirmek doğru olmayacaktır. Bununla birlikte; refah, sosyal adalet ve sürdürülebilirliği odak noktasına almış bir refah rejiminin sahip olması gereken temel ilkeler Avrupa Birliği tarafından şöyle sıralanmıştır (Konrad-Adenauer-Stiftung, 2009, s. 3-4):

- Hukuk devleti ilkesine göre temel düzen
- Mülkiyet sistemi ve istihdam
- Dayanak olarak rekabet
- Sorumluluk prensibinin uygulanması
- Ekonomik çerçeve koşulların istikrarı
- Kamu mallarının devlet tarafından hazır bulundurulması
- Dayanışma ve sosyal güvence
- Teşvik uyumluluğu
- Sürdürülebilirlik
- Açık piyasalar politikası

Başka bir ifadeyle; demokratik çerçevede meşru ve güvenilir bir hukuk sistemi, verimli bir ekonomi ile sürdürülebilir refah anlayışı açısından oldukça önemlidir. Güvenilir bir sistem sunan yapılarda risk unsuru, refahın paydaşları (işçi-işveren-devlet) tarafından en aza indirgenmiş olur ve böylece iyi yönetim ilkeleriyle uyum içerisinde sosyal dayanışma yüceltilir ve sosyal uyum arttırılır.

Sürdürülebilirlik anlayışı ile bezenmiş, verimli bir ekonomik yapının kapitalizm ile uyumlu olması beklenir. Bu doğrultuda, özel mülkiyet kavramı önem kazanmaktadır; çünkü özel mülkiyet, bireylere çalışma ve karşılığında gelir/kazanç elde etme motivasyonu sağlar. Böylece, çalışma arzusu teşvik edilerek rekabet temelinde girişimcilik, yenilikçilik ve sorumluluk gibi unsurlar öne çıkartılmış; bireysel başlayan eylemler ortak yarar anlayışı ile sonuçlandırılmış olur. Böylesi bir döngü de sistemi sürdürülebilir kılar.

Küreselleşme ile öne çıkmaya başlayan rekabet unsuru, kıt kaynakların optimal bir şekilde kullanılması noktasında öne çıkmaktadır. Bu bakımdan rekabet, sürdürülebilirlik için vazgeçilmez bir noktadadır. Ayrıca rekabet, piyasada tekelleşmeyi engelleyerek ekonomik sistemi etkinlik ve verimlilik bakımından güçlendirir. Rekabete dayalı, uluslararası piyasa mekanizmalarıyla entegre ve açık bir ekonomik sistemin amacına uygun şekilde işleyip işlemediği noktasında sorumluluk devlete ait olmalıdır.

Açık ve uluslararası piyasalara entegre bir piyasa sisteminde hâkim öge olan rekabet serbestisi, kâr motivasyonu aracılığıyla güdülenirken; şeffaf ve hesap verebilir olması bakımından da sorumluluk kavramını öne çıkartmaktadır. Böylece, günün sonunda kazanan sadece bireyler değil, toplum da olmaktadır.

Sürdürülebilir bir sistem için uzun vadeli planlamalar gerekmektedir. Bu planlara sadık kalarak istikrarı sağlamak, riski minimuma indirgeyerek ekonomik sistemi canlı ve çekici kılmak devlet tarafından yapılması gereken işlerin başında gelmektedir. Böylece, istikrarlı ve güvenilir bir ekonominin ana hatları oluşturulmuş olur.

Piyasa sistemi içerisinde devlet düzenleyici ve denetleyici olma görevini sürdürmeli, sistemin aksayan herhangi bir yönü olduğunu tespit ettiği anda da müdahalesini gerçekleştirmelidir. Bu durum, özel teşebbüsün kâr marjını yeterli görmeyip girmeyi veya faaliyet yürütmeyi reddettiği sektörlerde de meydana gelebileceği gibi rekabetin yeterli olgunluğa ulaşmadığı ve bu bakımdan adaletli bir işleyişin olmadığı sektörlerde de söz konusu olabilir. Aksaklık her nerede ve ne şekilde olursa olsun, devlet; yurttaşların temel hak ve hürriyetlerini (sağlık, eğitim vb.) korumalı, toplumda dezavantajlı bireylerin (yoksul, yaşlı, engelli vb.) de ortak refaktan pay almalarını sağlamalı, bu konuda güvence vermelidir.

Ekonomik büyüme, yoksullukla mücadelede kullanılacak en önemli araçtır. Ancak ekonomik büyüme, toplumda gelir dağılımının adil bir şekilde gerçekleştirildiğinin bir göstergesi de değildir. Bu nedenle, toplum içerisinde sosyal uyumun korunması ve katılımcı bir şekilde artırılması düsturıyla; kapsayıcı ve etkili bir sosyal güvenlik sistemi ile gelir/kazanç temelinde oransal olarak kurgulanan bir vergi sistemi toplum tabanı nezdinde refahın adil bölüşülmesine yardımcı olur. Böylece, sosyal danışma ruhu canlandırılarak birlik ve beraberlik anlayışıyla sosyo- ekonomik büyüme sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulabilir.

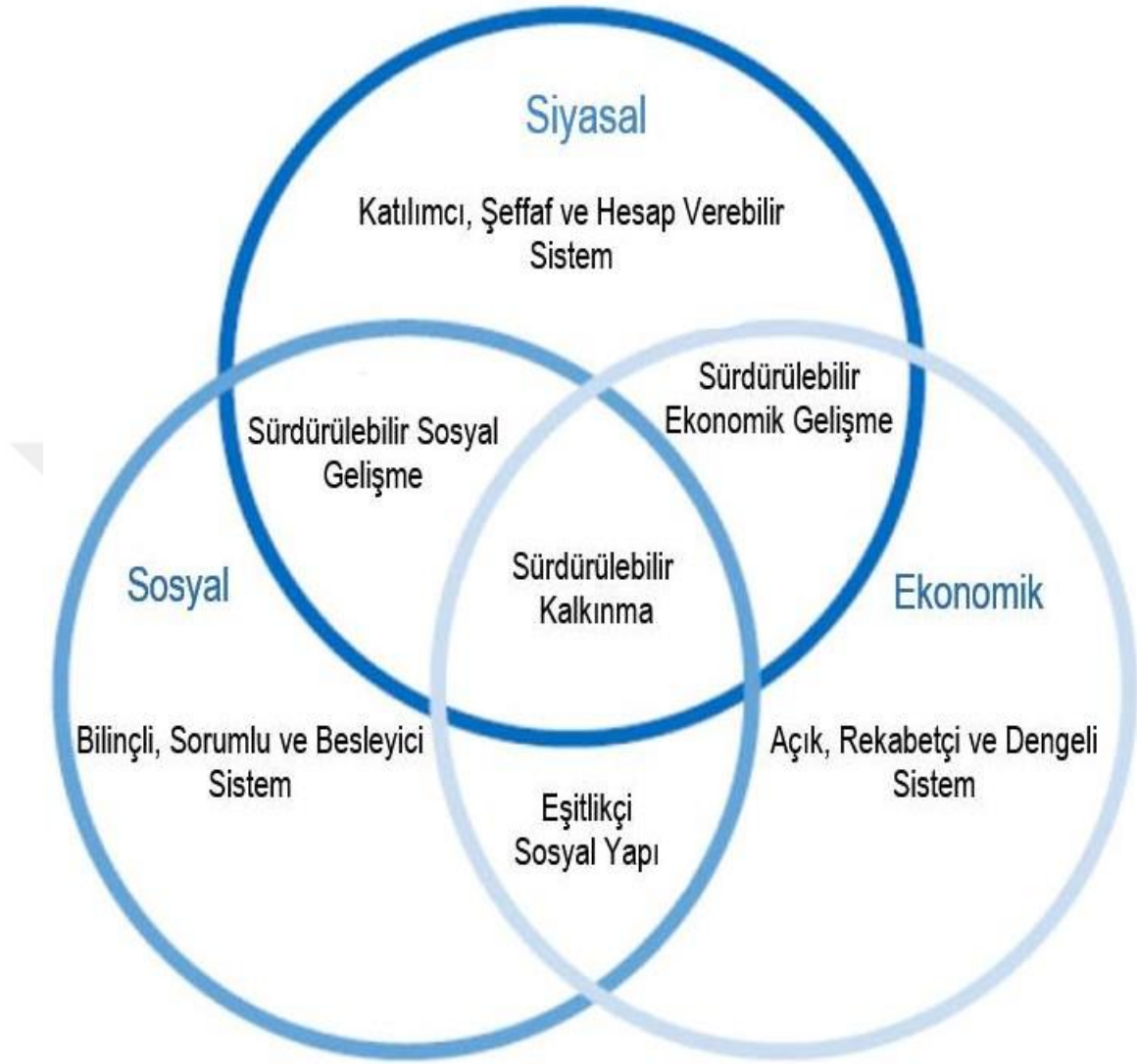
Ekonomik büyümenin canlı tutulması ve bu bağlamda refahın sürdürülebilir kılınması adına devlet tarafından çeşitli teşvikler sağlanması olumlu bir etkidir. Ancak, sağlanan teşviklerin sosyal barışı ve uyumu sekteye uğratmayacak şekilde kurgulanması son derece elzemdir. Bir taraftan gelir dağılımında adaleti sağlarken, diğer taraftan girişimcilik kültürüne zarar verilmemelidir.

Refahın sürdürülebilir kılınması bakımından kısa vadeli planlamalar ve ani kararlarla eyleme geçilmemelidir. Ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan tüm paydaşların çıkarlarının asgari müşterekte uzlaştırılması ve sağlam bir dengeye oturtulması ile yapılacak uzun vadeli planlamalar ile hareket edilmeli, bunun için de refahın tüm paydaşları arasında karşılıklı bağımlılığı arttırmaya yönelik işbirliği platformları oluşturularak sosyal diyalog canlı tutulmalıdır. Böylece; ekonomik, sosyal ve siyasal politikalar bütüncül bir yapıyla istikrara kavuşturulup sürdürülebilir kalkınma anlayışı tesis edilmiş olacak ve refah pastası toplumun tüm kesimleri tarafından hakkaniyetli bir şekilde bölüşülecektir.

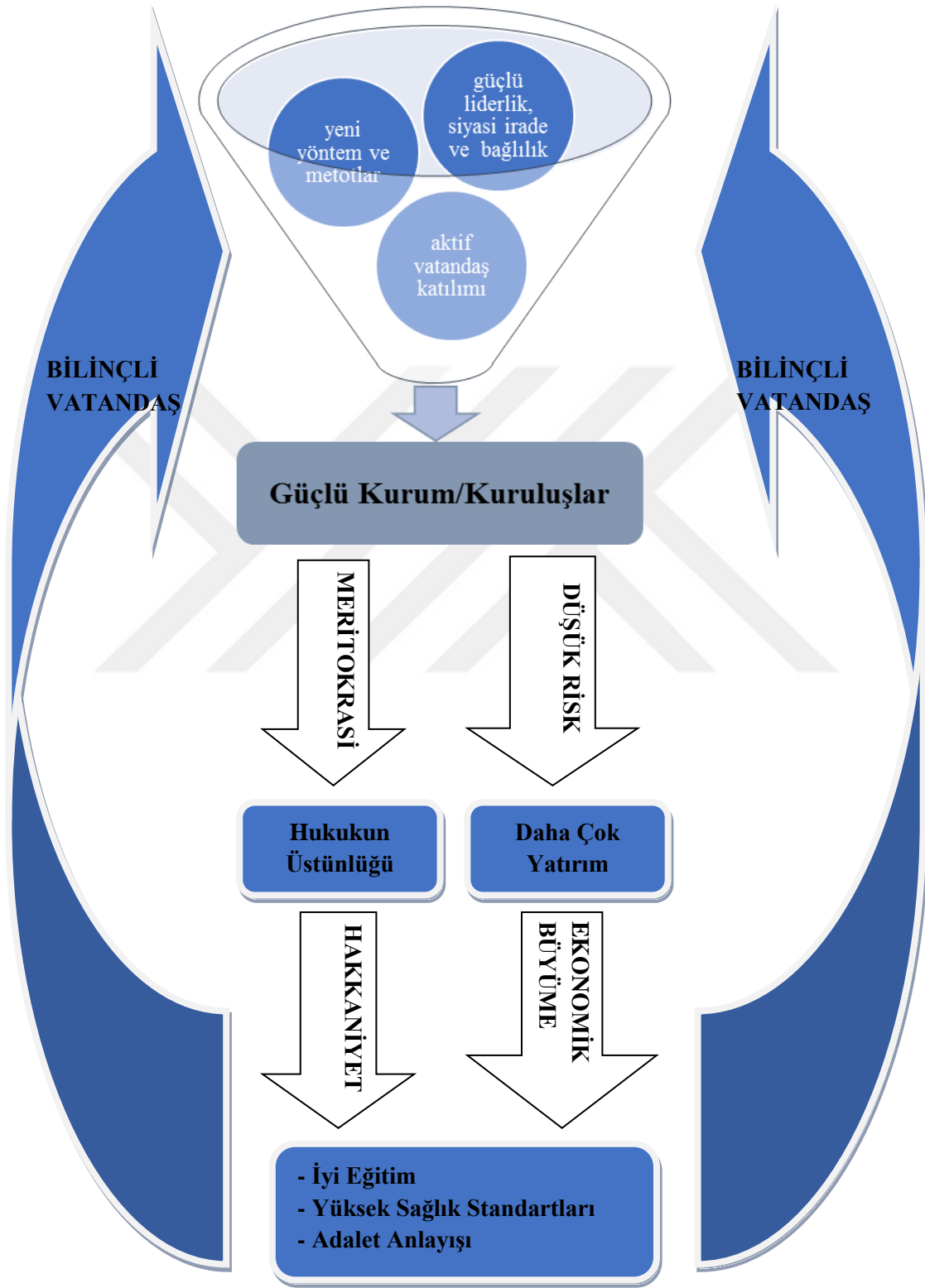
Sürdürülebilirliğin sağlanması için çok boyutlu ve çok yönlü bir ekonomik yapı benimsenmelidir. Bunun için evrensel ölçekli düşünce şarttır. Bugün, uluslararası piyasalardan bağımsız ve izole bir ekonomik sistemin hayatta kalması mümkün değildir. Şayet; hayatta kalmayı başarmış olsa bile, o sistemde (sadece iç ve bu bakımdan kısıtlı kaynaklar nedeniyle) yeterli düzeyde verim söz konusu olmayacağından krizler karşısında savunmasız kalacaktır. Bu durum, sürdürülebilirliğin önünde engel teşkil edecektir.

Bu nedenle Refah Devleti kavramının içi, sosyal barış ve uyuma; toplumsal ihtiyaçları kapsamlı bir şekilde karşılamak, birleştirici bir yapı temelinde farklı çıkarları uzlaştırmak, hukukun üstünlüğünü kabul ederek demokrasiyi etkin ve etkili bir şekilde işleterek katılımcılığı, şeffaflığı, hesap verebilirliği arttırmak suretiyle yatırım yapan ve bunu uzun vadeli eylem planlarıyla gerçekleştirmek adına istikrar ile tutarlı bir şekilde sürdüren refah rejimi tarafından doldurulabilir.

Şekil 2: Sürdürülebilir Kalkınmanın Bileşenleri

Şekil 3: Sürdürülebilir Bir Yönetim İçin Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Dönüşüm Süreçleri

Kaynak: Hergüner (2012, s. 116).

Yukarıda yer alan Şekil 2; sürdürülebilir kalkınmanın bileşenlerini ortaya koymaktayken, Şekil 3; siyasal, sosyal ve ekonomik süreçlerin birbirleri ile etkileşimini sürdürülebilir kalkınma perspektifinde yansıtmakta; tüm yurttaşların dâhil ve bir parçası olduğu, bireysel yaratıcılık ve sosyal güvenlik temeline dayanan, açık bir toplumda refahın uzun vadeli kullanımını ortaya koymaktadır (Svansson ve Kalmansson, 2015, s. 246). Böylesi bir toplumsal yapıda; ekonomik, sosyal ve siyasal unsurlar kombine olarak birbirlerini tamamlamakta ve böylece sürdürülebilir kalkınma döngüsünden bahsedilebilmektedir.

Diğer taraftan, neo-liberal konjonktür içerisinde Refah Devleti mantığına yer bulmak ve Refah Devletini sürdürülebilir kılmak oldukça zordur. Bununla birlikte, Refah Devletine olan ihtiyacın da ortadan kalkmadığı belirtilmektedir. Zira, bireyler her zaman için kendilerini güvenli ve huzurlu hissetmek isterler. Bunun için de bireyler, Refah Devleti anlayışı içerisinde görülmeye alışılmış olan sosyal sigorta, eğitim, sağlık hakkı; emekli, engelli ve yoksul destekleri gibi birçok uygulamanın devletlerce uygulamaya sokulmasını talep etmektedir. Bu noktada, Refah Devletine mi; yani eşitlik, sosyal adalet ve hakkaniyet gibi ilkeler ışığında refahın halk nezdinde bölüşülmesine mi bir talep olduğu yoksa refah uygulamalarına, yani; bir toplum içerisinde en yüksek standartların mevcut olması; fakat yurttaşların bu uygulamalardan yararlanmak için ücret ödemesi ya da gerçekten ihtiyaç sahibi olması gereken refah toplumuna mı bir talep olduğunun ayırımını yapmak gerektiğine inanıyorum.

1960'lı yıllarda başlayan tıkanıklıklar, 1970'li yıllarda oluşan ekonomik ve siyasal krizler, 1980 ve 1990'lı yıllarda gerek neo-liberal yapının benimsenmesi gerekse de küreselleşmenin getirmiş olduğu rüzgâr, Refah Devleti yapısını dönüştürmüştür. Başka bir ifadeyle, günümüzde refah uygulamaları (eğitim, sağlık vb.) ücreti karşılığında yurttaşlara temin edilir hale gelmiştir. Yani, karşılığı ödendiği müddetçe refah uygulamalarını sunabilen ve gerektiği anda en yüksek standartlarına dahi eriştirebilen bir toplumsal yapı kurgulanmış ve işletilmeye başlanmıştır.

Ancak; gerek Esping-Andersen'in gerekse de Iversen ve Wren'in de belirttiği, Afonso ve diğerlerinin istatistiki çalışmalarıyla ortaya koyduğu gibi Nordik ülkeleri, kökenleri 1930'lu yıllara kadar uzanan ve o zamandan beri uygulamaya koydukları ve kurumsallaştırdıkları Refah Devleti yaklaşımından (Sørensen, 2016, s. 50)

vazgeçmemiştir. Yani, diğer refah rejimleri gibi neo-liberal dönüşümü tepeden tırnağa yaşayarak temel Refah Devleti mantığından kopmamıştır (Tepe, 2005, s. 269; Veggeland, 2016, parag. 10) ve sürdürülebilir olduğunu kanıtlamıştır.

Nordik Model içerisinde de yeni ekonomik düzene göre değişiklikler yaşanmış, bazı uygulama değişiklikleri görülmüştür; fakat Tablo 22 ve Tablo 23'te de görülebileceği gibi kamunun sosyal harcamaları toplamında da büyüme, işsizlik ve enflasyon rakamlarında da temel Refah Devleti mantığından kopmadığını kanıtlamıştır (Lindbom ve Rothstein, 2004, s. 7). Bu bakımdan, diğer refah rejimlerini birer refah toplumu olarak değerlendirdiğimi ifade ederek sosyal demokrat refah rejimini Refah Devleti kavramının içini dolduran bir öge olarak gördüğümü ve Refah Devleti kavramının karşılığını sosyal demokrat refah rejimi ya da kurumsallaşmış ve tüm dünyada tanınan ismiyle Nordik Model olarak nitelendirdiğimi belirtmek isterim.

Tablo 22: 1980-1990 Yılları Arasında Bazı Ülkelerde Toplam ve Sektörel Bazda Kamu Harcamaları

	Toplam Harcama (%)		Sosyal Hizmet		Eğitim		Sağlık		Sosyal Yardım	
	1980	1990	1980	1990	1980	1990	1980	1990	1980	1990
Avustralya	37,4	36,7	19,1	18,6	5,1	5,1	5,0	5,6	7,2	8,6
Avusturya	49,7	53,8	19,4	19,9	5,6	5,6	5,1	5,8	19,6	19,6
Belçika	57,9	52,5	22,6	21,2	5,5	4,6	6,1	6,6	24,6	19,3
Kanada	45,1	45,9	21,7	21,2	6,6	6,7	6,2	6,7	9,8	12,0
Danimarka	56,3	58,3	26,6	25,9	7,1	7,8	7,5	6,9	16,9	19,2
Finlandiya	43,4	56,3	20,3	23,0	5,2	7,1	5,6	6,1	14,7	20,8
Fransa	50,3	53,6	23,0	23,6	5,5	5,8	6,4	7,3	21,0	20,0
Almanya	47,1	48,2	19,8	19,5	4,7	4,7	6,1	7,7	17,0	18,4
Yunanistan	40,5	47,3	15,0	14,7	2,2	2,7	4,9	4,7	13,8	15,4

İzlanda	41,2	41,7	18,8	22,0	4,6	5,5	6,8	-	7,0	7,5
İrlanda	46,1	37,7	18,9	16,0	5,5	5,1	5,6	5,2	14,6	11,8
İtalya	50,6	52,2	18,9	18,8	4,5	4,4	5,6	5,9	17,3	17,9
Japonya	31,9	36,2	13,7	15,0	5,1	3,6	4,7	5,3	11,2	10,0
Lüksemburg	46,6	44,0	18,8	17,7	4,8	3,5	5,4	5,7	20,5	15,4
Hollanda	56,3	50,1	25,5	23,5	6,4	5,1	5,7	6,3	26,7	18,7
Yeni Zelanda	46,4	41,7	19,2	18,5	5,3	6,9	5,8	6,1	13,4	13,6
Norveç	46,8	49,3	20,1	21,5	6,4	7,7	6,3	6,8	13,1	15,3
Portekiz	39,5	43,7	14,5	18,9	3,8	5,2	3,4	4,7	10,7	12,7
İspanya	39,0	43,4	15,6	17,9	3,5	4,5	4,6	5,5	13,6	14,1
İsveç	60,8	63,5	28,0	27,8	7,4	7,6	8,0	7,1	18,5	20,4
İsviçre	34,1	38,2	13,9	15,1	5,0	5,6	5,3	7,0	8,4	11,2
İngiltere	42,3	40,9	20,9	19,5	5,0	5,2	5,0	5,7	12,0	13,7
ABD	35,3	34,5	17,4	15,4	5,7	5,1	4,4	6,0	9,9	11,3
Ortalama	45,4	46,5	19,6	19,8	5,2	5,4	5,6	6,2	14,8	15,1

Kaynak: Afonso ve diğerleri (2005, s. 344).

Tablo 23: 1980-1990 Yılları Arasında Bazı Ülkelerde Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon Verileri

	Ortalama Ekonomik Büyüme (%)		Ortalama İşsizlik (%)		Ortalama Enflasyon (%)	
	1980	1990	1980	1990	1980	1990
Avustralya	3,1	3,6	7,5	8,9	8,4	2,5
Avusturya	2,4	2,4	3,3	5,2	3,8	2,4

Belçika	2,0	2,2	9,5	8,7	4,9	2,1
Kanada	2,9	2,9	9,4	9,5	6,5	2,2
Danimarka	1,6	2,3	7,1	7,4	6,9	2,1
Finlandiya	3,1	2,1	4,9	11,9	7,2	2,2
Fransa	2,5	1,9	9,0	11,2	7,4	1,9
Almanya	2,2	1,9	6,8	7,7	2,9	2,6
Yunanistan	0,7	2,3	6,6	9,5	1,5	11,1
İzlanda	2,8	2,7	0,8	3,3	3,2	4,3
İrlanda	3,6	7,3	14,2	12,0	9,3	2,3
İtalya	2,3	1,6	8,4	10,7	11,2	4,2
Japonya	4,1	1,5	2,5	3,0	2,5	1,2
Lüksemburg	5,0	5,4	1,4	2,5	4,8	2,2
Hollanda	2,3	2,9	8,0	5,8	2,9	2,4
Yeni Zelanda	1,9	2,8	4,3	7,9	11,9	2,1
Norveç	2,4	3,6	2,8	4,8	8,3	2,4
Portekiz	3,3	2,8	7,7	5,6	17,6	6,0
İspanya	2,9	2,7	17,5	19,6	10,2	4,2
İsveç	2,2	2,3	2,5	6,2	8,0	3,5
İsviçre	2,1	0,9	0,7	3,4	3,3	2,3
İngiltere	2,7	2,3	9,6	7,9	7,4	3,7
ABD	3,2	3,2	7,3	5,8	5,6	3,0
Ortalama	2,7	2,8	6,6	7,8	9,1	3,2

Kaynak: Afonso ve diğerleri (2005, s. 343).

Tablo 22, neo-liberal politikaların hâkim paradigma olmayı başardığı ve küreselleşmenin tüm dünyada etkin bir olgu haline geldiği 1980 ve 1990 yılları arasında çeşitli ülkelerin sosyal yardım ve hizmetler adına yapmış olduğu kamu harcamalarına gerek toplam gerekse farklı mali kırılımlar üzerinden odaklanırken; Tablo 23, yine 1980-1990 yılları arasında aynı ülkelerin ortalama ekonomik büyüme, ortalama işsizlik ve ortalama enflasyon rakamlarına yoğunlaşmaktadır.

Tablo 24: 1980-1990 Yılları Arasında Nordik Ülkelerine Ait Çeşitli Ortalama Verilerin Gelişmiş Ülkeler Ortalamasına Göre Durumu

	Ortalama Ekonomik Büyüme (%)		Ortalama İşsizlik (%)		Ortalama Enflasyon (%)		Toplam Harcama (%)	
	1980	1990	1980	1990	1980	1990	1980	1990
Danimarka	1,6	2,3	7,1	7,4	6,9	2,1	56,3	58,3
Finlandiya	3,1	2,1	4,9	11,9	7,2	2,2	43,4	56,3
İzlanda	2,8	2,7	0,8	3,3	3,2	4,3	41,2	41,7
Norveç	2,4	3,6	2,8	4,8	8,3	2,4	46,8	49,3
İsveç	2,2	2,3	2,5	6,2	8,0	3,5	60,8	63,5
Nordik Ortalaması	2,4	2,6	3,6	6,7	6,7	2,9	49,7	53,8
Gelişmiş Ülkeler Genel Ortalaması	2,7	2,8	6,6	7,8	9,1	3,2	45,4	46,5

Tablo 24, 1980-1990 yılları arasında; Nordik ülkelerin ortalama ekonomik büyüme, ortalama işsizlik ve ortalama enflasyon rakamları ile toplam kamu harcamaları ortalamalarının dünyada gelişmiş ülkeler olarak nitelendirilen çeşitli ülkelerin ortalama verileri arasındaki farkı gözler önüne sermektedir.

Söz konusu tablolarda, Nordik ülkelerin (tablolarda İzlanda, İsveç, Norveç, Danimarka ve Finlandiya) genel olarak en yüksek kamu harcamalarına sahip olduğu görülürken; tam istihdam kapsamında uyguladıkları politikalar sayesinde ortalama işsizlik ve

ortalama enflasyon rakamlarının düşük, ortalama ekonomik büyüme rakamlarının da genel ortalama seviyelere yakın olduğu ifade edilebilir.

Bu durum, neo-liberal paradigmada dahi Refah Devleti yaklaşımından vazgeçilmediği ve Nordik Modelin diğer refah rejimlerinin aksine sürdürülebilir kılındığının bir göstergesidir. (Lindbom ve Rothstein, 2004, s. 4; Askeland ve Strauss, 2014, s. 241; Veggeland, 2016, parag. 10)

Böylece, çalışmanın sürdürülebilir kalkınma temasıyla oluşturulmuş olan ikinci bölümünün sonuna gelinmiştir. Bundan sonraki bölümde; Nordik Model kavramı ele alınmış olup, Nordik Modelin gelişim süreci, kavramsal çerçevesi ile Refah Devleti anlayışının sürdürülebilir kılınması noktasındaki başarısı incelenmiştir.

3. BÖLÜM: NORDİK MODEL

Bu bölümde, Refah Devleti ve sürdürülebilir kalkınma anlayışı ile birlikte ve uyumlu bir şekilde işletilebilen Nordik Model kavramı incelenmiştir. Nordik Modelin; gelişim süreci, temel mantığı ve sürdürülebilirlik anlayışı ile Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için başarılı bir örnek oluşturup oluşturamayacağı, bu konudaki tartışmaların ve çeşitli uluslararası refah analizlerinin değerlendirilmesi yoluyla tartışılmıştır.

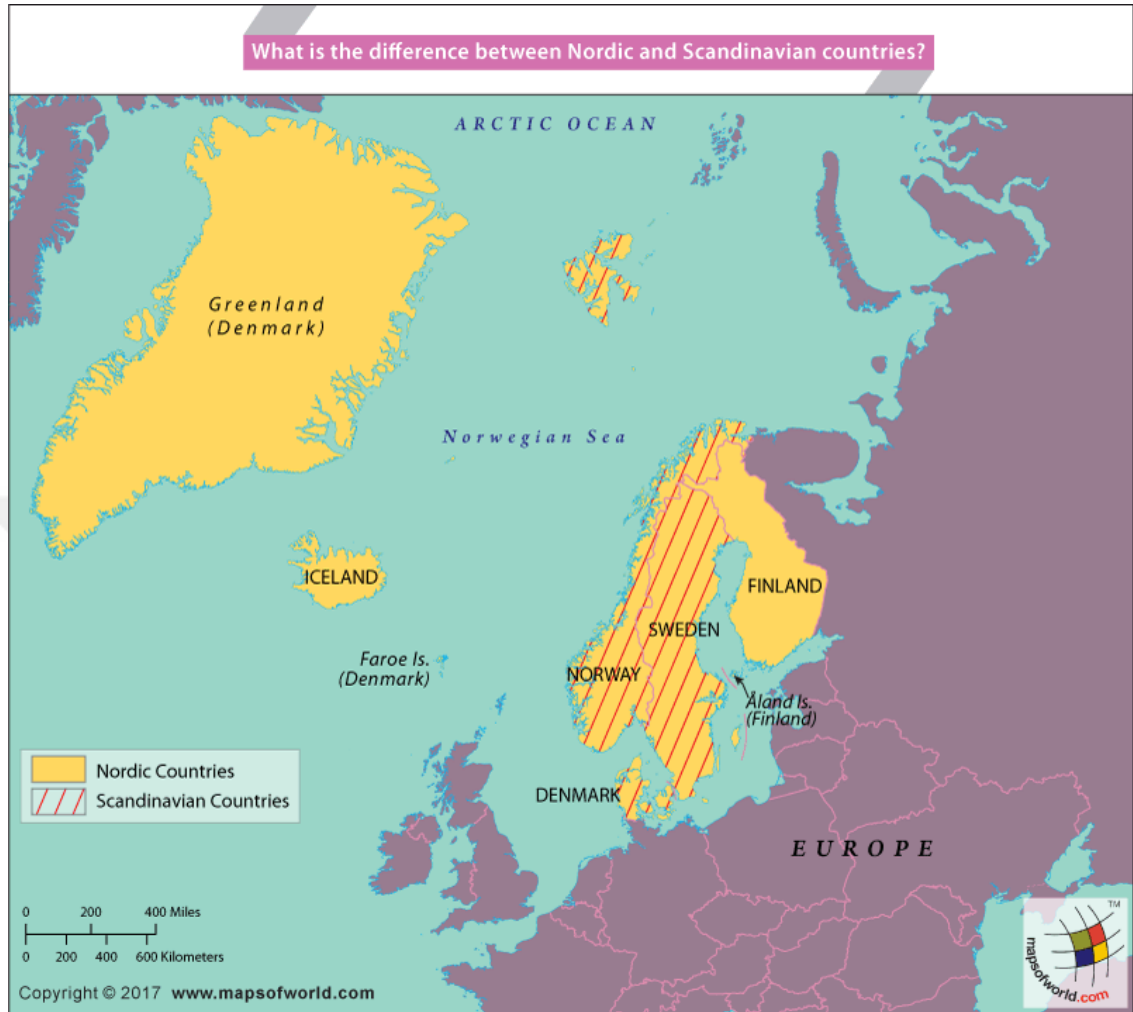
3.1. NORDİK MODELİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Nordik ülkeleri,³⁰ sadece Avrupa'da değil; tüm dünyada istikrar, huzur ve sosyal barışın öne çıktığı bölgeler olarak göze çarpmaktadır (Pamment, 2016, s. 91).

Aşağıda yer alan Şekil 4, Nordik ülkeleri ve İskandinav ülkeleri arasındaki ayrımı harita üzerinde göstermektedir. Haritada sarı renkli olan bölge Nordik ülkelerin tümünü, sarı zemin üzerinde çizgili olan bölge ise Nordik ülkeler içerisinde bir alt küme olarak ifade edilebilecek İskandinav ülkeleri göstermektedir.

³⁰ Bahsi geçen bölgenin tam ve net olarak anlaşılabilmesi açısından tekrar etmekte fayda görülmektedir. Nordik ülkeleri tabiri ile İskandinav ülkeleri tabiri zaman zaman birlikte kullanılıyor olsa da İskandinav ülkeleri, İskandinav Yarımadası'nda yer alan Norveç, İsveç ve Danimarka'ya işaret eder. Yer yer Finlandiya'nın da bu gruba dâhil edildiği olmaktadır. Ancak, Nordik ülkeleri benzer tarihsel ve sosyal kökenden gelen 5 bağımsız (İzlanda, İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya) ve 3 özerk (Faroe Adaları, Grönland ve Åland) ülkeye atıfta bulunmaktadır. Fakat; İsveç Modeli, İskandinav Modeli ve Nordik Modeli tabirleri farklı anlamlara gelmemekte ve genelde etkin bir vergi politikası ile kapsamlı, evrensel (tüm vatandaşlar için eşit) sosyal güvenlik sistemlerine sahip sosyal demokrat anlayışı ifade etmektedir (Einhorn ve Logue, 2007, s. 2; Alestalo ve diğerleri, 2009, s. 2; Larsson ve diğerleri, 2012, s. 6). Ancak, Hannes Hólmsteinn Gissurarson gibi, az sayıdaki, bazı akademisyenler ise, tek bir Nordik Model kavramının söz konusu olmadığını, zaman içerisinde İsveç'te üç farklı yaklaşımın modelleştirildiğini ifade etmiştir. Gissurarson'a göre; 1850-1970 yılları arasında serbest ticaret, düşük vergiler, ekonomide tekeli yapının kaldırıldığı ekonomik liberalizm yaklaşımı; 1970-1990 yılları arasında yüksek vergiler ve istihdamın yoğunlukla kamu sektöründe yaratılmasıyla gelirin yeniden dağıtım anlayışı temelinde sosyal demokrasi yaklaşımı ve hâlihazırda ise bireysel tercihlerin öne çıkarıldığı, daha düşük vergi oranları ve daha basit vergi sistemi yapısı itibarıyla liberal yaklaşım ile klasik Refah Devleti anlayışının bir ürünü olan kapsamlı sosyal güvenlik sistemi temelinde karma bir yapı (kısıtlanmış Refah Devleti anlayışı) Nordik Modelin temel felsefesini oluşturmuştur. Ayrıca Gissurarson; Nordik ülkelerin başarısını, salt sosyal demokrasiye değil; hukukun üstünlüğü, mülkiyetin korunması, açık ekonomi anlayışı, serbest ticaret, rekabetçi ihracat yaklaşımı, sosyal uyum, köklü devlet geleneği (teamüller) ile homojen nüfus, şeffaflık, çalışmanın yüceltildiği bir kültür yapısı, özgürlükçü ve bireysel özgüven temelindeki anlayış neticesinde oluşturulan yüksek düzeyde sosyal güven yapısına bağlamaktadır (Gissurarson, 2019, s. 6).

Şekil 4: Nordik ve İskandinav Ülkeleri Haritası

Kaynak: Maps of World (2017, <https://www.mapsofworld.com/answers/regions/difference-between-nordic-scandinavian-countries/attachment/map-of-nordic-and-scandinavian-countries/>).

İzlanda, İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya, Faroe Adaları, Grönland ve Åland'ın oluşturduğu Nordik grubunun temelde birbirinden farklı kültürel öğeler içerdiği bilinmesine rağmen (Kangas ve Kvist, 2013, s. 149), hepsinin kendi içlerinde ortak değerlerle bezendiği ve bunların oluşturduğu, sonu sosyal barış ve refaha çıkan; siyasal, ekonomik ve sosyal boyutları içeren bir sistemden söz etmek mümkündür (Alestalo ve diğerleri, 2009, s. 2; Ólafsson ve Ólafsdóttir, 2014, s. 98; Magnus, 2016, s. 197).

Bu sistemin temeli, Nordik ülkeleri arasında 1952 yılında başlatılan resmî işbirliği ile atılmıştır (Mjøset, 1992, s. 665). Nordik Birliği (*The Nordic Council*) dünyada en eski

ve en kapsamlı bölgesel işbirliği türlerinden biridir. Dünyanın en büyük 12. ekonomisini oluşturan 25 milyonluk nüfusuyla Nordik Birliği'nin temel amacı sadece bölgesel değil, küresel anlamda da toplumlar ve bireyler açısından sorunları bir sinerji etrafında çözümlenebilmektir (Magnus, 2016, s, 195).

Nordiklerin oluşturduğu sistemin temel felsefesi, devletçi bir yapıya sahip Nordik yönetim geleneği ile bağdaştırılmaktadır. Tarihsel açıdan, kökenleri 17. yüzyıla kadar götürülebilen Nordik yönetim geleneği iki gruba ayrılmaktadır. Bunlardan ilki; Danimarka, Norveç ve İzlanda'da görülen kuvvetli bir merkezi idare ve bu anlamda güçlü bir idarecinin (kral/kraliçe) yönetimini ifade eden Batı Nordik Yönetim Geleneği'dir. İkincisi ise, İsveç ve Finlandiya'da görülen; yönetimin, mutlak bir güç tarafından değil; çalışmalarında özerk olarak ifade edilebilecek, görece küçük ölçekli güce sahip bürokratların da katılımı ile günümüzdeki bakanlar kurulu yapısına benzer bir şekilde gerçekleştirildiği Doğu Nordik Yönetim Geleneği'dir. Doğu Nordik Yönetim Geleneği'nde devletçi yapı, Batı Nordik Yönetim Geleneği'ne nazaran daha zayıftır. Ancak, Doğu'daki yönetim geleneğinin Batı'ya nazaran daha özgürlükçü bir yapıda olduğunu da belirtmek gerekir (Veggeland, 2016, parag. 8,9,10).

Günümüz Nordik yönetim anlayışının, yukarıda bahsedilen iki farklı bölgesel yönetim geleneğinden beslenerek oluşturulduğu ve bu açıdan biri daha devletçi bir yapıda olan, diğeri ise daha özgürlükçü olarak ifade edilebilecek farklı iki yönetim geleneğinin sentezlenerek yeni ve daha dengeli bir yapıda kurgulanmış olduğuna dikkat çekmek yerinde olacaktır.

Nordik ülkelerinin ekonomik verimlilik ile büyüme, uyumlu ve dengeli bir işgücü piyasası, adil gelir dağılımı ve sosyal birlikteliği başarılı bir şekilde harmanlayarak kurguladığı söz konusu sistem (Kuisma ve Nygård, 2015, s. 159-160), sosyal ve ekonomik olarak daha iyi standartlara sahip olmak isteyen ve bu anlamda yeni arayışlar içerisinde olan diğer ülkeler için bir örnek teşkil eder hale gelmiştir (Andersen ve diğerleri, 2007, s, 11).

Bugün ekonomik, sosyal başarı ve insani gelişmişlik denildiğinde ilk sıralarda akıllara hemen İskandinav ülkeleri gelmektedir. Herhangi bir kişinin bir fikri olmasa bile gelişmiş ülkeler hangileridir sorusu sorulduğunda mutlaka İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya veya İzlanda'dan en az ikisinin adı telaffuz edilir. Uluslararası arenadaki

saygınlıklarıyla bu ülkeler geliştirmekte olan ülkeler için birer örneklem olarak gösterilebilirler. (Alkan, 2014, s. 75)

Tablo 25: 2018 Yılı Dünya Refah Sıralaması

#	Ülkeler	Ekonomi	Girişimcilik	Yönetim	Eğitim	Sağlık	Güvenlik	Özgürlük	Beşerî Sermaye	Çevre
1	Norveç	7	11	3	4	8	1	9	3	8
2	Yeni Zelanda	14	2	2	18	17	24	2	1	4
3	Finlandiya	12	6	1	1	25	11	11	14	3
4	İsviçre	4	10	4	2	4	13	21	13	10
5	Danimarka	8	8	9	10	18	9	16	5	11
6	İsveç	5	13	6	16	7	12	10	22	12
7	İngiltere	16	4	11	12	26	14	18	8	2
8	Kanada	21	3	8	15	21	17	1	11	19
9	Hollanda	6	14	5	5	11	7	7	9	49
10	İrlanda	10	16	14	6	27	5	5	7	14
11	İzlanda	1	15	13	31	14	10	3	4	27
12	Lüksemburg	3	37	7	37	2	15	4	18	5
13	Avustralya	28	9	12	8	12	22	14	2	17
14	Almanya	11	12	10	20	24	16	19	16	13
15	Avusturya	17	21	15	19	6	8	25	17	9
93	Türkiye	55	96	93	83	50	110	113	100	75

Kaynak: Legatum Institute (2018, <https://www.prosperity.com/rankings>).

Tablo 25, 2018 yılına ait dünya refah sıralamasını göstermektedir. 149 ülkenin ekonomik kalite, girişimcilik kültürü, yönetim (yönetişim), eğitim kalitesi, sağlık kalitesi, güvenlik düzeyi, kişisel özgürlük, beşerî sermaye ve çevrenin korunması gibi birçok kategoride değerlendirildiği dünya refah endeksinde Nordik ülkelerinin tamamı ilk 11 sıradaki ülkeler arasında yer almaktadır. Söz konusu sıralamada, Türkiye kendisine 93. sırada yer bulabilmiştir.

Tablo 26: Birleşmiş Milletler İnsani Gelişmişlik Endeksi 2018 Yılı Sıralaması

#	Ülkeler	İnsani Gelişmişlik Puanı	Ortalama Ömür Süresi (Yıl)	Beklenen Eğitim Süresi (Yıl)	Ortalama Eğitim Süresi (Yıl)	Kişi Başına Düşen GSMH (\$)
1	Norveç	0,953	82,3	17,9	12,6	68,012
2	İsviçre	0,944	83,5	16,2	13,4	57,625
3	Avustralya	0,939	83,1	22,9	12,9	43,560
4	İrlanda	0,938	81,6	19,6	12,5	53,754
5	Almanya	0,936	81,2	17,0	14,1	46,136
6	İzlanda	0,935	82,9	19,3	12,4	45,810
7	İsveç	0,933	82,6	17,6	12,4	47,766
7	Hong Kong	0,933	84,1	16,3	12,0	58,420
9	Singapur	0,932	83,2	16,2	11,5	82,503
10	Hollanda	0,931	82,0	18,0	12,2	47,900
11	Danimarka	0,929	80,9	19,1	12,6	47,918
12	Kanada	0,926	82,5	16,4	13,3	43,433
13	ABD	0,924	79,5	16,5	13,4	54,941
14	İngiltere	0,922	81,7	17,4	12,9	39,116
15	Finlandiya	0,920	81,5	17,6	12,4	41,002

64	Türkiye	0,791	76,0	15,2	8,0	24,804
----	---------	-------	------	------	-----	--------

Kaynak: United Nations Development Programme (2018, <http://hdr.undp.org/en/2018-update>).

Tablo 26; ülkelerin gelişmişlik düzeylerini gelir faktörünün yanında ortalama yaşam süresi (sağlık), beklenen eğitim süresi ve gerçekleşen ortalama eğitim süresi gibi parametreler etrafında değerlendiren 2018 yılı Birleşmiş Milletler İnsani Gelişmişlik Endeksi verilerini içermektedir. Söz konusu tabloda, 189 ülke içerisinde ilk sırayı tıpkı 2018 yılı Dünya Refah Sıralamasını içeren Tablo 25’te olduğu gibi Norveç almış olup, Nordik ülkelerinin tamamı ilk 15 sırada konumlanmıştır. Türkiye ise, 64. sırada bulunmaktadır.

Nordiklerin bu durumu, uzlaşmacı karakterde kurgulanarak kurumsallaştırılmış ve yüksek meşruiyet zeminine oturtulmuş demokrasi anlayışlarına borçlu oldukları ifade edilmektedir (Ervik ve Kuhnle, 1996, s. 89; Jonsson, 2014, s. 510; Askeland ve Strauss, 2014, s. 243). Başka bir söylem ile eşitlik, özgürlük, güvenlik (ekonomik anlamda), sosyal adalet ve dayanışma ilkelerinin ışığında oluşturulmuş bir sosyal demokrasi kurgusu (Larsson ve diğerleri, 2012, s. 6; Kastning, 2013, s. 7; Veggeland, 2016, parag. 22) Nordiklerin başarısının temel anahtarıdır (Schall, 2016, s. 15; Pedersen ve Kuhnle, 2017, s. 222).

Sosyal demokrasi temelinde sosyal adalet düsturuyla işleyen Nordik sistemi, toplumun bütün kesimlerini yasalar ve teamüller yoluyla mümkün olan her düzeyde diyaloga yönlendirmekte ve böylece siyasal katılımı artırarak farklı toplumsal çıkarları uzlaştırma yolunda sosyal barış unsurunu ortaya koymaktadır (Cem, 1984, s. 142, 147; Grímsson ve Reid, 2014, s. 142). Dolayısıyla, kriz ve çatışma yönetiminde uzlaşma yolunu teşvik eden Nordik mentalitesi; düzenleyici ve denetleyici unsur olarak (koordine eden, eş güdüm yürüten) devletin hakemliğinde (Ervik ve Kuhnle, 1996, s. 89; Schall, 2016, s. 1) işçi, işveren, tarım sendikaları; üretim ve tüketim kooperatifleri; gençlik ve kültür örgütleri gibi toplumun bütün kesimlerini temsil eden sivil toplum örgütleri aracılığıyla demokratik kurumsallaşmaya yol açarak etkili bir yönetim yaklaşımını doğurmuştur (Cem, 1984, s. 149-150; Brandal ve diğerleri, 2013, s. 77;

Veggeland, 2016, parag. 6; Pedersen ve Kuhnle, 2017, s. 222). Söz konusu yönetim yaklaşımı ile de bürokratik anlamda yozlaşma seviyesinin düşük; verimliliğin ise, yüksek olduğu bir yapıdan söz etmek mümkündür (Knudsen ve Rothstein, 1994, s. 218; Lykketoft, 2009, s. 31).

Bu anlayış doğrultusunda, zaman zaman İsveç Modeli ya da İskandinav Modeli olarak ifade ediliyor olsa da genel kabul gördüğü haliyle Nordik Model (Nordik Refah Modeli) olarak adlandırılan ve Nordik ülkelerinin ortaya koymuş olduğu refah anlayışının bir tezahürü olan söz konusu yaklaşım (Knudsen ve Rothstein, 1994, s. 217; Ervik ve Kuhnle, 1996, s. 88; Bergh, 2010, s. 109; Ólafsson, 2013, s. 346; Pedersen ve Kuhnle, 2017, s. 219); Esping-Andersen'in sosyal demokrat refah rejimi olarak adlandırdığı refah rejimi türü ile özdeşleştirilmektedir (Larsson ve diğerleri, 2012, s. 7; Kangas ve Kvist, 2013, s. 148).

“Refah Devleti anlayışı içerisinde zenginliğin toplumun bütün katmanlarına anlamlı ve adil bir şekilde dağıtılmasının hedeflendiği” (Alkan, 2014, s. 76) Nordik Modelin en önemli özelliği; eğitim, sağlık, diğer sosyal yardım ve hizmetlerin finanse edildiği adil; fakat yüksek gelir vergilendirmesine dayanan etkin bir vergi sistemi temelinde, bütün yurttaşların; “vatandaş” olmalarından sebep, eşit olarak faydalandıkları kapsamlı (beşikten mezara) bir sosyal güvenlik sistemidir (Cem, 1987, s. 211; Ervik ve Kuhnle, 1996, s. 89; Jonsson, 2001, s. 265; Bergh, 2010, s. 110).

Yani; kamusal harcamalar imece ruhuyla, toplam refahı arttırmak için gerçekleştirilmektedir. “Burada amaç; çalışanların yarattığı toplumsal ürünün sadece belli sınıflar içerisinde birikmesinin önlenmesidir.” (Alkan, 2014, s. 76) Refah Devleti kavramı da tam olarak bu noktada anlamlandırılmaktadır. Zira, “toplumun yarattığı emeğin karşılığının bir kısmı bu anlayışla birlikte çalışmayanlara, çocuklara, köylülere ve yaşlılara ayrılmakta” kalan kısmı ile de ortak gelecek planlanması yapılmaktadır (Alkan, 2014, s. 76). Böylece; “hakça bölüşen, herkesin zenginleştiği ve refaha kavuştuğu bir toplum” yapısından söz edilebilmekte (Alkan, 2014, s. 92), asgari düzey sürekli yukarı çekilerek bütünleşik (kapsayıcı ve uyumlu) bir Refah Devleti yapısı oluşturulabilmektedir (Cem, 1984, s. 151; Ervik ve Kuhnle, 1996, s. 89).

Bu bakımdan Nordik ülkeleri, adaletsizliği ve eşitsizliği en aza indirgeyen kapsamlı refah uygulamalarıyla öne çıkmaktadır.

Tablo 27: Birleşmiş Milletler İnsani Gelişmişlik Endeksi Verilerine Göre İlk 15 Sıradaki Ülkenin Gelir Dağılımında Eşitsizlik Oranı

#	Ülkeler	Gelir Dağılımındaki Eşitsizlik (%) (2010-2017) (Gini Katsayısı Üzerinden) ³¹
1	Norveç	27,5
2	İsviçre	32,5
3	Avustralya	34,7
4	İrlanda	31,9
5	Almanya	31,7
6	İzlanda	25,6
7	İsveç	29,2
7	Hong Kong	-
9	Singapur	-
10	Hollanda	29,3
11	Danimarka	28,2
12	Kanada	34,0
13	ABD	41,5
14	İngiltere	33,2
15	Finlandiya	27,1

³¹ “Gini katsayısı, bir ülkede millî gelirin ülke vatandaşları arasındaki dağılımını ölçen istatistiksel bir hesaplama. Gini katsayısı, ‘sıfır’ ile ‘bir’ arasında değer alır. Gini katsayısının sıfır olduğu durumda ülkede millî gelir her bir birey tarafından eşit olarak paylaşılıyor, bir olduğunda ise ülkedeki tüm millî geliri sadece bir kişi kazanıyor anlamına gelir.” (Ayvalı, M. (2017). *Gini Katsayısı Nedir?*. Erişim: 06 Mart 2019, <http://www.bireyselyatirimci.com/gini-katsayisi-nedir/>)

64	Türkiye	41,9
----	---------	------

Kaynak: United Nations Development Programme (2018, <http://hdr.undp.org/en/composite/IHDI>).

Tablo 27, 2018 yılı Birleşmiş Milletler İnsanı Gelişmişlik endeksi verilerine göre en üst sırada yer alan 15 ülkenin 2010-2017 yılları arasında gelir dağılımındaki eşitsizlik oranlarını göstermektedir. Söz konusu tablodan, Nordik ülkelerinin tamamının adil gelir dağılımı ile olarak ilgili diğer ülkelerin önünde olduğu anlaşılmaktadır. Aynı tabloda Türkiye verilerine bakılacak olduğunda ise, gelir dağılımının %41,9 oranında eşitsizliğe sahip olduğu görülmektedir.

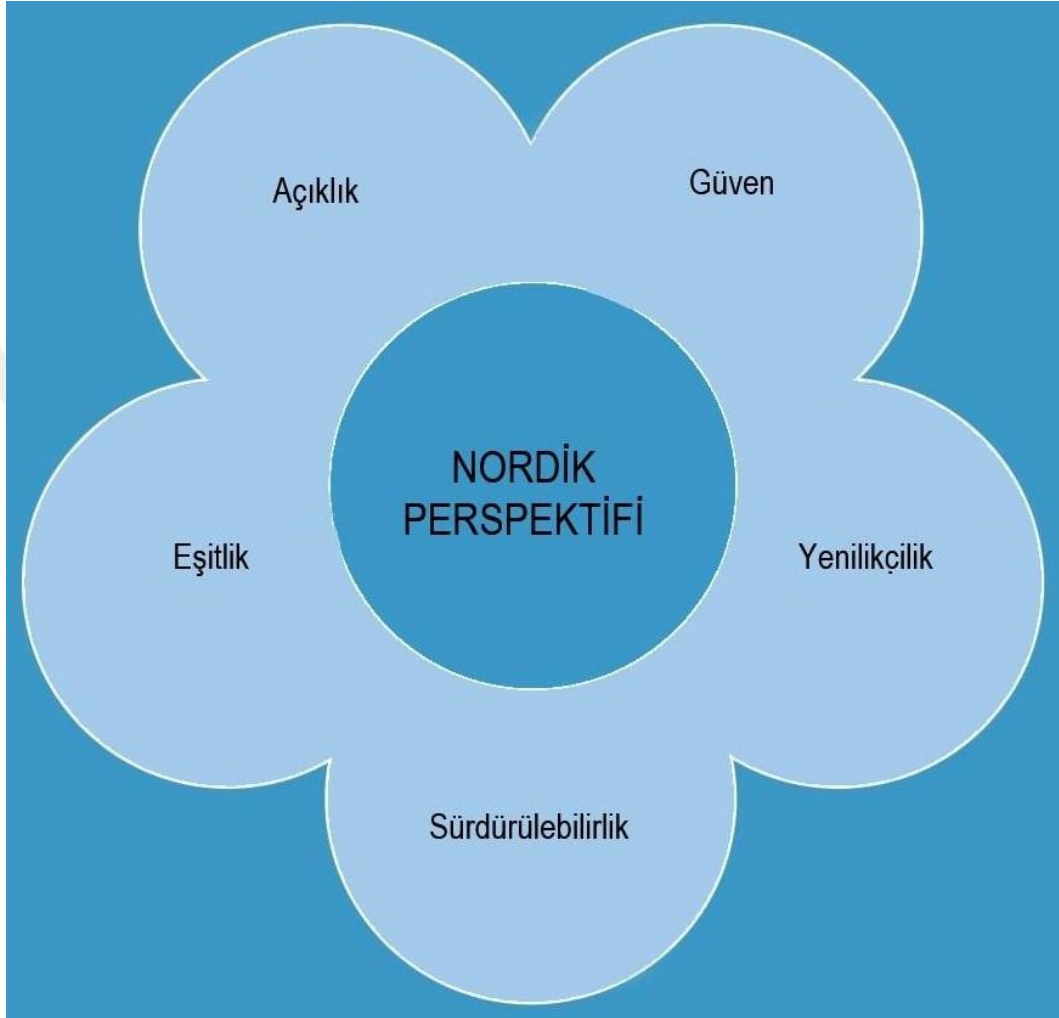
Ancak; toplumsal eşitliği sadece gelirin adil dağılımı, hakkaniyet ile tesis etmek mümkün değildir. Toplum nezdinde, hak kavramının algılanışının her türlü eşitsizlikten (cinsiyet, etnik ve dini köken, ırk, toplumsal sınıf vb.) arındırılması eşitliğin hüküm sürdüğü bir toplum yapısının gereğidir. (Grímsson ve Reid, 2014, s. 149)

Bu nedenle, Nordik Modelin odağında; sağlık, istihdam, eğitim, sosyal bütünleşme gibi vatandaşların refahını yakından ilgilendiren konular bulunduğu ifade edilmekte olup, üç temel özellik üzerinden Nordik Model tanımlaması gerçekleştirilmektedir (Askeland ve Strauss, 2014, s, 242). Bunlardan ilki evrenseldir, yani tüm vatandaşlar hiçbir ayrıma gidilmeksizin vatandaş olmalarından sebep tüm sosyal haklardan yararlanma şansına sahiptir. İkinci olarak kapsayıcılık gelmektedir; eğitim, sağlık, konut yardımı, sosyal güvenlik hizmetleri gibi çok sayıda hizmet cömertçe vatandaşlara sunulmaktadır. Son olarak, eşitlik kavramı öne çıkmaktadır. Yani, tüm yurttaşlar devlet tarafından sunulan hizmetlerden eşit ölçüde yararlanabilir, devlet tarafından kendilerine eşit şekilde muamele edilir. Bu da toplumsal yapıda eşitsizlikleri ortadan kaldırır. (Arter, 2008, s, 178)

Bu bağlamda; aşağıda yer alan Şekil 5, Nordik Modelin arka planında yer alan felsefenin temel yapı taşlarını ortaya koymaktadır. Nordik toplumları her alanda (sosyal güvenlik, sağlık, eğitim, işgücü piyasası gibi) eşitlik unsurunun öne çıktığı ve bu nedenle ortak “vatandaşlık” kavramı üzerinde yükselen, buna bağlı olarak da dayanışma

temelinde, sosyal barış ve güven ile bireysel özgürlüğe dayanan bir yapının timsalidir. (Askeland ve Strauss, 2014, s, 242-243; Schall, 2016, s. 15)

Şekil 5: Nordik Perspektifinin Bileşenleri

Kaynak: Magnus (2016, s. 199).

Şekil 5, Nordik Model yaklaşımının üzerinde oturduğu temel ilkeleri göstermektedir. Buna göre; açıklık (şeffaflık), eşitlik, sürdürülebilirlik, yenilikçilik ve güven Nordik Modelin temel felsefesini oluşturmaktadır.

Bu bakımdan; Refah Devleti mantığı çerçevesinde gelir dağılımının adil olması, yoksulluğun en aza indirgenmesi, sosyal yaşam standartlarının yükseltilerek sosyal bağlılığın artırılması ve ekonomik büyümeyle beraber refah seviyesinin yükseltilmesi

düşüncesi ile katılımcı, kapsayıcı ve uzlaştırmacı demokratik yaklaşım uyarınca sosyal güven ortamının tesis edilebilmesi Nordik Modelin karakteristik özellikleri olarak ifade edilebilir.

Öte yandan, Nordik Model yapısı itibariyle çeşitli eleştirilere tabi tutulmuştur. Eleştirilerin odağında geniş ve kapsamlı, tüm vatandaşlar için sosyal güvenlik hizmeti sunan kimliğinin yanında sosyal yardım ve hizmetlerin finanse edilmesi için bir araç olarak kullanılan, yüksek vergilendirmeye dayanan politikalar yer almıştır (Rothstein, 2010, 447-449). Zira Nordik Modelde öngörülen bürokratik, düzenleyici ve denetleyici devlet yapısı; tercih edilen cömert ve yüksek sosyal harcamalar ile kamu yatırımlarına yönelik politikaların niteliği sebebiyle genişlemeye müsait hale gelmiş ve devlet bütçesi üzerinde büyük bir mali yük oluşturmaya başlamıştır (Özdoğanlar, 1995, s. 79; Askeland ve Strauss, 2014, s, 250).

Hatta Nordik Modelin öngördüğü geniş devlet yapılanması ve buna bağlı olarak bütçe üzerinde oluşan mali yük sebebiyle Model'e, fizik kuralları gereği uçması hayli zor olan "yaban arısı" (*bumble bee*) benzetmesi yapılmış ve yapısı itibariyle verimsizliklere açık olduğu ifade edilmiştir (Andersen ve diğerleri, 2007, s. 31). Nitekim Nordik ülkelerde, cömert sosyal yardım ve hizmetler sayesinde yurttaşların adeta devlete tamamen bağımlı bir hale geldikleri ve çalışmaya dahi ihtiyaç duymayan pasif bir düşünce ile yapısal atalete kapıldıkları belirtilmektedir (Askeland ve Strauss, 2014, s, 250). Özellikle Nordik ülkelerde sıklıkla görülen alkolizm ve yüksek intihar oranlarının, devlet tarafından sorunları çözülegelen bireylerin kendi başlarına sorunlarını çözemediği ve en ufak bir problemde bunalıma girdiklerinin kanıtı olarak sunulmuştur (Cem, 1984, s. 230).

Zaman zaman, Nordik Model sosyalist öğelerle uyumlu olduğu yönünde de eleştirilere maruz kalmıştır (Grímsson ve Reid, 2014, s. 149). Her ne kadar Nordik Modelin karakteristik yapısında üretimin tamamen ulusallaştırılması ve tüketimin kollektifleştirilmesi olmasa da devletin piyasaya müdahalesi sonucunda gelirin adil dağıtımı ile bireysel hak ve hürriyetlerin sınırlarının kesin ve net bir şekilde çizilmesine bağlı olarak esnekliğe sahip olmaması nedeniyle piyasa mekanizmasının gerektiği ölçüde serbestiyete sahip olmadığı ve bunun Nordik Modelin iddiasının aksine liberal

kapitalist ekonomi değerleriyle uyumlu olmadığını gösterdiği ifade edilmiştir. (Ervik ve Kuhnle, 1996, s. 90)

Bununla birlikte, 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren yaşanan ve 1980’li yıllarda da etkisini sürdüren küresel çaptaki ekonomik ve siyasal dalgalanmalar neticesinde neo-liberal paradigmaya kayan uluslararası konjonktürün ve küreselleşmenin oluşturduğu baskıyla Nordik Modelin temel yapısı değişime zorlanmıştır (Ervik ve Kuhnle, 1996, s. 105; Tepe, 2005, s. 269; Veggeland, 2016, parag. 10); çünkü artan talep de göz önünde bulundurulduğunda tam istihdam hedefini, yaşam standartlarını, sosyal yardım ve hizmetleri ekonomik büyümeye bağlı olarak desteklemek neredeyse imknsz hale gelmiştir. Bu durum, Model’in sürdürülebilirliği ile ilgili olarak şüpheleri de beraberinde getirmiştir (Einhorn ve Logue, 2007, s. 6; Larsson ve diğerleri, 2012, s. 3,7).

Ancak, Nordik Model kendisini değişen koşullara adapte edebilmek ve sürdürülebilir kılabilmek adına bir dizi değişim ve dönüşüm sürecinden geçerek özgül ağırlığından ödün vermeksizin kendisini tekrar ispat etmiştir (Tepe, 2005, s. 269; Veggeland, 2016, parag. 10). Hatta 1980’li yılların ortasından itibaren değişen politikalar ve küreselleşme olgusunun getirmiş olduğu değişim rüzgârıyla beraber yok olmaya yüz tuttuğunu söyleyebileceğimiz geleneksel anlamdaki Refah Devleti kavramının tam manasını yaşaratarak, Refah Devleti mantığını sürdürülebilir kılmıştır.

3.2. NORDİK MODELİN REFAH DEVLETİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KILINMASINDAKİ BAşARISI

1970’li yıllarda baş gösteren ekonomik krizlerle birlikte dünya genelinde yaşanan stagflasyona (enflasyon ve durgunluk) ek olarak küreselleşme olgusu ortaya çıkmış ve bu durum Nordik lkeleri de 1980’li yılların sonundan itibaren etkisi altına almaya başlamıştır (Andersen ve diğerleri, 2007, s. 15; Veggeland, 2016, parag. 42). Bu dönemde; ekonomik büyüme oranları düşmüş, üretim kapasiteleri son derece azalmış ve buna bağlı olarak Nordik karakteristiğine özgü ürünler olarak tabir edebileceğimiz cömert refah uygulamaları da tehlikeye girmiştir. Zira; işsizlik artmış, sosyal yardım ve hizmetlerin bte üzerinde açtığı gedik sürdürülmesi imknsz bir hale gelmiştir (zerkan, 1995, s. 92-93).

Ancak Nordik ülkeleri, bu durum karşısında temel ilkelerinden ödün vermeksizin pragmatik bir yaklaşım sergilemiş, rasyonel çözümler temelinde teknokrat yönetimler aracılığıyla değişim rüzgârlarının yarattığı sancılı sürece başarılı bir reaksiyon göstererek pozisyonlarını sürdürülebilir kılmayı başarmışlardır (Tepe, 2005, s. 269; Bergh, 2010, s. 117). Bu nedenle Nordik Model, kendine özgü bir yaklaşım geliştirmiş ve diğer refah rejimlerinin aksine hâkim paradigmaya yenik düşmeyerek markalaşmayı başarmıştır.

Bu başarının arka planında, Nordik Modelin sosyalizm ve kapitalizm arasında hibrit bir yaklaşım geliştirerek her iki sistemin de başarılı yönlerini bünyesinde harmanlayabilmesi olduğu ifade edilebilir. Bu bakımdan Nordik Model, söz konusu iki sisteme de alternatif olarak sosyal demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi temelinde işleyen bir Refah Devleti yaklaşımı olarak Üçüncü Bir Yol (*The Third Way*) şeklinde lanse edilmeye başlanmıştır (Tepe, 2005, s. 262; Iqbal ve Todt, 2015, s. 341).

Tablo 28: Kapitalizm, Sosyalizm ve Nordik Model Ayrımı

Kategori	Kapitalizm	Sosyalizm	Nordik Model
Serbest Piyasa Mekanizması	Evet	Hayır	Evet
Küreselleşme	Evet	Hayır	Evet
Vergilendirme	Düşük	Çok Yüksek	Yüksek
Özel Mülkiyet Hakkı	Mevcut	Yok	Mevcut
Gelir Eşitliği	Düşük	Çok Yüksek	Yüksek
Siyasal Sistem	Demokrasi	Komünizm	Demokrasi
Ekonomik Kurumların Önemi	Çok Yüksek	Düşük	Yüksek
Sendikal Örgütlenme	Düşük	Çok Yüksek	Yüksek
Emeklilik ve İşsizlik Destekleri	Ortalama	Çok Yüksek	Yüksek
Eğitim ve Sağlık Harcamaları	Ortalama	Çok Yüksek	Yüksek

Kamuda Özel Şirketlerin Varlığı	Çok Yüksek	Düşük	Yüksek
--	------------	-------	--------

Kaynak: Iqbal ve Todi (2015, s. 342).

Tablo 28, Nordik Modelin kapitalizm ve sosyalizm arasında üçüncü bir alternatif olarak değerlendirilmesi mantığı çerçevesinde söz konusu sistemlerin temel yaklaşımlarına odaklanmaktadır. Buradan hareketle; Nordik Modelin serbest piyasa mantığı içerisinde işleyen ve piyasanın eşitsizliklerini en aza indirgeyen; buna mukabil olarak bireysel özgürlüklerden vazgeçmeyen bir sistem olduğu söylenebilir.

Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren başlayarak, geleneksel Refah Devleti mentalitesini sürdürülebilir nitelikte kılması da Nordik Modelin fark yaratan, ayırt edici özellikleri arasında sayılmalıdır. Ekonomik büyüme, refah ve sosyal eşitlik kavramları üzerinden hayata geçirilen Nordik Model; yüksek yaşam standartları, gelir dağılımında adalet ve yoksulluğun ortadan kaldırılması ile başarısını kanıtlamıştır.

Bununla birlikte; 1970'li yıllardan itibaren etkisini evrensel ölçekte hissettiren küreselleşme, bilgi toplumu yapısına geçiş ve dijitalleşme, yaşam standartlarında artış beklentisi gibi zorlayıcı ve baskıcı unsurlar (Nordic Council of Ministers, 2014, s. 10-11) neticesinde tüm dünyanın 1970-1980 yılları arasında etkisini derinden hissettiği ekonomik darboğaz, 1980'li yılların sonundan itibaren Nordik ülkelerini de zorlar hale gelmiştir (Tepe, 2005, s. 269; Veggeland, 2016, parag. 10); çünkü bu dönemde ulusal sınırların bir önemi kalmamış, işgücü piyasası ve sermaye mobilleşmeye başlayarak ucuz pazarlar üzerinden işletilmeye başlanmıştır.

Bu durum, yüksek gelir vergilendirmesi ile refah uygulamalarını finanse eden Nordik ülkeleri için sürdürülemez bir hal almıştır. Küreselleşme olgusunun beraberinde getirdiği ülkeler arası ticari rekabet, Nordik Modelin kalifiye işgücünü hem elinde tutabilmesi hem de yenileri için bir çekim yaratabilmesi açısından bir dizi eylemi hayata geçirmesini gerekli kılmıştır. (Nordic Council of Ministers, 2014, s. 10)

Geleneksel Nordik Model yapısı, sosyal demokrasi değerleri üzerinden kurgulandığı için uluslararası sermaye piyasasının aradığı güvenli ve istikrarlı yapıyı eşitlik, özgürlük, güvenlik (ekonomik anlamda), sosyal adalet ve dayanışma gibi değerleriyle

bünyesinde zaten barındırmaktaydı; fakat, mobilize hale gelmiş işgücü piyasasında cazibe merkezi olabilmek ve ekonomik canlılığı sürdürebilmek adına esneklik ve sosyal güvenlik kavramlarını içeren yeni bir anlayış, güvenceli esneklik (*flexicurity*) fikri ortaya atılmıştır (Lykketoft, 2009, s. 4). Güvenlik ve esneklik unsurlarını içeren güvenceli esneklik kavramı, işgücünün mobilize hale getirilmesi ve çalışanlara iş güvencesi sağlanması mantığının bir eseri olarak değerlendirilebilir (Knudsen ve Rothstein, 1994, s. 217; Veggeland, 2016, parag. 17). Yani, küreselleşen dünyada mobilize olan işgücünün devridaim hızı ne olursa olsun çalışanların aklından işsiz kalma ve işsizlik durumunda yeni iş bulabilme korkusu giderilmiştir. Güvenceli esneklik ile devlet; işsiz kalanlara gerekli işbaşı eğitimi, staj, mesleki sertifikasyona dair çeşitli destekler ile iş değiştirme durumunda taşınma masrafları, kira yardımları gibi yardımlar sunmaya başlamıştır. Böylece; küreselleşmenin getirmiş olduğu risk, kolektif bir şekilde bölüşülmüş ve yurttaşların küreselleşmeye karşı değişen koşullara uyumu kolaylaştırılarak ekonominin değişen dinamiklerinden istifade edilmesi yoluyla üretkenliğin artırılması sağlanmıştır (Andersen ve diğerleri, 2007, s. 14).

Bu durum, sosyal barış ve güvene ilişkin yaptığı katkı bir yana geleneksel Nordik Model yapısında var olan tam istihdam hedefinin sürdürülebilir kılınmasını da sağlamıştır. Bu nedenle, işsizlik minimum düzeyde tutulabildiğinden Nordik Modelin refah sunumunda sırtını yasladığı en temel özelliği olan yüksek gelir vergisi politikasından vazgeçme söz konusu olmamıştır. (Lykketoft, 2009, s. 31)

Ayrıca, güvenceli esneklik ile beşerî sermayeye yapılan yatırım (eğitim, Ar-Ge, fiziki imkânlarla kapasite artırımı vb.) da ister istemez artmıştır (Knudsen ve Rothstein, 1994, s. 217). Hal böyle olunca, küreselleşmenin en temel şartı olan rekabet unsuru da devreye girmiş, serbest piyasa ekonomisi devletin düzenleyici ve denetleyiciliğinde eşitsizliklerinden olabildiğince arındırılarak sürdürülebilir kılınmıştır (Andersen ve diğerleri, 2007, s. 14; Veggeland, 2016, parag. 18).

Bunun yanı sıra, bilgi toplumu yapısına geçiş ve dijitalleşme ile birlikte teknolojik gelişmelerin de etkisiyle genekselleşen anlamda bazı iş kollarında değişimler (tabiatı itibarıyla işin sona ermesi veya yeni iş kollarının oluşması gibi) söz konusu olmuştur. Bu durum, işgücü piyasasına gerek işsizlik olarak gerekse de yeni oluşan iş kollarının piyasa şartlarına adapte olarak tam randımanlı çalışması noktasında bir süre aldığından

ücret skalalarının piyasa ortalamasına göre düşük oluşu sebebiyle dengesizlik olarak addedilmiştir (Nordic Council of Ministers, 2014, s. 10). Ancak Nordik ülkeleri, makroekonomik dengelenmeyi başardıkları güvenli, rekabete dayalı ve açık piyasa sistemleriyle yeni oluşan bilgi ve iletişim teknolojileri alanında büyük yatırımlar çekmeyi başaramış, değişen koşullar karşısında gerekli yapısal değişikliklere de kısa sürede cevap vermeyi başararak esneklik ve sürdürülebilirlik noktasında kapasitelerini ispat etmişlerdir (Andersen ve diğerleri, 2007, s. 14).

Diğer bir taraftan, yaşam standartlarında kalitenin her geçen gün yukarıya çekilmesine dair beklentiler ile yaşam standartlarının sürekli olarak iyileştirilmesi mantığı çerçevesinde uygulanan politikalar sonucunda standartlarda kalitenin yükseltilmesine bağlı olarak yaşanan demografik değişimler (nüfus artış hızının düşmesi, ortalama yaşam süresinin artması, göç alımı vb.), ortak “vatandaşlık” kavramı üzerinden herkese eşit şekilde cömert sosyal yardım ve hizmetler sunan (Rothstein, 2003, s. 66) Nordik Modele büyük bir mali yük yüklemiştir. Bu nedenle, müreffeh bir toplum yapısına ulaşmayı başaran Nordik ülkeleri; sahip oldukları yaşam standartlarını yukarı çekmek bir yana dursun, aynı ölçüde sürdürebilmek için dahi ekonomik büyümenin sürdürülebilir kılınmasına dair çözümler bulmak zorunda kalmışlardır.

Bu ihtiyaca binaen, 2007 yılında Nordik Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi ortaya konulmuş ve bu strateji; 2016 ve 2030 yılları arasında uygulanması öngörülen sürdürülebilir kalkınma planlarına dair 2015 yılında Birleşmiş Milletler Genel Merkezi’nde düzenlenen Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde kabul edilen “2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi” (Kroll, 2015, s. 4) ile de uyumlu kılınmıştır. (Nordic Council of Ministers, 2019, s. 5)

“2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi”, insanlığın küresel sorunlarına karşı bütün ülkelerin (zengin ülkeleri de kapsayacak şekilde) işbirliğini vurgulamaktadır. Bu işbirliği; 17 başlıkta ele alınmakta olup, 2030 hedeflerine ulaşmak için her bir ülkenin önemli ölçüde çaba sarf etmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bunun için; ülkelerin sosyal yaşam biçimlerini, ekonomik yapılarını, üretim ve tüketim usullerini sürdürülebilir kılacak şekilde gözden geçirmeleri elzemdir; çünkü temel yapısal politikalarda değişim ve reform yapılabilmesi için öncelikle hem yönetim kademesinde hem de kamuoyunda farkındalık oluşturulması gerekmektedir. (Kroll, 2015, s. 4)

BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri aşağıda sıralanmıştır (Kroll, 2015, s. 5):

- Yoksulluğu sona erdirmek
- Açlığı sıfıra indirmek
- Sağlıklı ve gönence bir yaşama erişmek
- Kaliteli eğitimi temin etmek
- Cinsiyet eşitliğini sağlamak
- Temiz ve sağlıklı suya erişimi sağlamak
- Sürdürülebilir ve temiz enerji sağlamak
- Ekonomik büyümeyi insan onuruna yakışır işler üzerinden gerçekleştirmek
- Sağlam bir altyapı ve sürdürülebilir sanayileşme ile yeni buluşları teşvik etmek
- Eşitsizlikleri ortadan kaldırmak
- Şehirleri ve yerleşim birimlerini sürdürülebilir, güvenli ve güçlü kılmak
- Tüketim ve üretimi sürdürülebilir hale getirmek
- İklim değişikliği ile ivedilikle mücadele etmek
- Su kaynaklarını ve içlerindeki ekolojik yaşamı sürdürülebilir kılmak
- Karasal ekosistemleri sürdürülebilir kılmak ve orman kaynaklarını korumak
- Sürdürülebilir barış için etkin, şeffaf, kapsayıcı ve kuvvetli kurumlar oluşturmak
- Sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklıklar inşa etmek

Öte yandan, Nordik sürdürülebilir kalkınma stratejisini açacak olduğumuzda; bu stratejinin ekonomik, sosyal ve ekolojik üç temel boyuta sahip olduğu görülmektedir. Bu boyutların; birlikte, uyumlu şekilde idare edilebilmesi önemlidir. Yani bu boyutlardan hiçbiri, bir diğeri ile çelişmemelidir; çünkü ekonomik büyüme, gönence bir toplum, güvenli ve sağlıklı bir çevre sürdürülebilir kalkınmada birbirlerine bağlı faktörlerdir ve sürdürülebilirliğin olmazsa olmazlarıdır. (Nordic Council of Ministers, 2009, s. 7)

Ekonomik büyüme, sürdürülebilir kalkınmada ön plana çıkmaktadır; çünkü büyümenin yarattığı artı değerler ile sosyal gelişme ve çevrenin sağlıklılaştırılması için daha fazla kaynak ayrılabilir. Bu bağlamda; ekonomik büyüme dengeli olmalı, çevreyi ve tabii

kaynakları tahrip ve harap edecek nitelikte olmamalı, dolayısıyla da insan sağlığına zarar vermemelidir. (Nordic Council of Ministers, 2009, s, 7)

Ayrıca, kültür de sürdürülebilirlik değerlerinin tesisi hususunda çok önemlidir. Başka bir ifadeyle kültür; yaşam biçimlerini, tüketim alışkanlıklarını, çevre ile ilişkileri belirleyen bir faktör olduğu için kültürel değerlerin sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu olması ehemmiyet arz etmektedir (Nordic Council of Ministers, 2013, s, 3). Bu bağlamda, Nordik sürdürülebilir kalkınma stratejisinin; eşitlik, insan haklarına saygı, adalet, cinsiyet eşitliği, demokrasi, sağlık ve gönence, açıklık gibi temel değerler ile hukuk devleti ilkesi, siyasal istikrar, bölge ülkeleri ile yakın iş birlikleri ve iyi eğitimli vatandaşlar kavramları üzerine bina edilmiş olduğunu söylemek mümkündür (Nordic Council of Ministers, 2009, s, 7; Grímsson ve Reid, 2014, s. 142). Bununla birlikte; iyi yönetim, yozlaşma seviyesinin düşük oluşu ve adanmışlık (idari mekanizmaların verdikleri sözlere bağlılığı) da Nordik sürdürülebilir kalkınma stratejisinin sosyal yapısının diğer parçalarını oluşturur (Nordic Council of Ministers, 2013, s, 5).

Nordikler; ekolojik meselelere büyük önem atfetmekte olup, Nordik karakteristiği ile özellikle planlı ve hedef odaklı olarak yapılan çalışmalar; ekolojik dengenin korunmasında ve çevrenin sağlıklılaştırılmasında bölgesel bazda da olsa olumlu sonuçlar doğurmuştur. Ancak hızla küreselleşen ve kitlesel, kontrolsüz tüketim stratejisi pompalanan dünyada; ciddi tehditler içeren sorunların çözüme kavuşturulması için hâlâ, çok büyük oranda işbirliğine ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir (Nordic Council of Ministers, 2009, s, 7). Bu durumun farkında olan Nordikler, çevre konusunda çok hassas davranmakta ve çevrenin kullanımı hususunda katı kurallar koymaktadırlar. Bahsi geçen bu hassasiyet ve katılık ise, Nordik ülkelerde çevre teknolojileri konusunda önemli teknik ilerlemelere yol açmış ve bu konuda bilgi birikimini artırmıştır. Bu duruma paralel olarak da çevresel teknolojinin ihracatı teşvik edilmiş, elde edilen başarının uluslararasılaştırılarak yaygınlaştırılması ve sürdürülebilir kılınması hedeflenmiştir (Nordic Council of Ministers, 2013, s, 5).

Tablo 29: 2018 Yılı Sürdürülebilir Kalkınma Endeksi Sıralaması

#	Ülkeler	Puan

1	İsveç	85,0
2	Danimarka	84,6
3	Finlandiya	83,0
4	Almanya	82,3
5	Fransa	81,2
6	Norveç	81,2
7	İsviçre	80,1
8	Slovenya	80,0
9	Avusturya	80,0
10	İzlanda	79,7
11	Hollanda	79,5
12	Belçika	79,0
13	Çekya	78,7
14	İngiltere	78,7
15	Japonya	78,5
79	Türkiye	66,0

Kaynak: Bertelsmann Stiftung ve Sustainable Development Solutions Network (2018, s. 16-17).

Tablo 29; 2018 yılına ait, Sürdürülebilir Kalkınma Endeksi sonuçları ile ilgili olarak 156 ülke arasından en başarılı ilk 15 ülkeyi içermektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde, ilk 3 sırada Nordik ülkelerinin yer aldığı ve tüm Nordik ülkelerinin ilk 10'da sıralandığı göze çarpmaktadır. Bu durum, Nordik sürdürülebilir kalkınma stratejisinin başarılı sonuçlar doğurduğunu ve Nordiklerin sürdürülebilirlik ile ilgili önemli, fark yaratan adımlar atmış olduğunu kanıtlar niteliktedir. Türkiye ise; Sürdürülebilir Kalkınma

Endeksi'nde 79. sırada konumlanmış olup, öncelikle 2030 hedefleri; fakat genel anlamda sürdürülebilir kalkınma ile ilgili olarak acil ve kapsamlı bir plana ihtiyaç duyduğu çıkarımı yapılabilir.

İzlanda Üniversitesi'nde (*University of Iceland*) sosyoloji profesörü olan Stefán Ólafsson, küreselleşme olgusu ile birlikte rekabetin artması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yeni sınamalar (demografik değişimler, gelir dağılımında eşitsizlik vb.) karşısında Nordik Modelin nasıl bir tavır takındığını, refah ile ilgili girdilerden (cömert sosyal harcamalar, kurumsal yapı vb.) ziyade refah çıktılarına odaklanarak analiz etmiştir. Ólafsson'un 29 modern ülkeyi referans alarak 2013 yılında yaptığı karşılaştırmalı çalışmada; ekonomik güç ve rekabet, sağlık koşulları, istihdam olanakları, eğitim kalitesi, adil gelir dağılımı, sosyal yaşam standartları, sosyal bağlılık ve katılım (sosyal barış) gibi refah boyutları üzerinden bir refah analizi gerçekleştirilmiştir. (Ólafsson, 2013, s. 348-349; Ólafsson ve Ólafsdóttir, 2014, s. 98)

Tablo 30: Stefán Ólafsson'un Karşılaştırmalı Refah Analizi

#	Ülkeler	Ekonomik Güç	Sağlık Koşulları	İstihdam Seviyesi	Eğitim Kalitesi	Gelir Eşitliği	Yoksullukla Mücadele	Yaşam Şartları	Sosyal Barış
1	Danimarka	12	12	2	11	2	1	1	1
2	İsveç	7	1	6	8	1	2	2	3
3	Norveç	4	2	5	12	3	3	4	9
4	Finlandiya	10	16	9	3	8	4	5	2
5	Hollanda	9	4	4	9	10	11	8	5
6	İzlanda	8	6	1	21	5	8	3	6
7	İsviçre	3	8	3	6	11	14	16	8
8	Lüksemburg	1	10	17	22	6	13	7	4
9	Avusturya	14	13	10	20	7	5	14	7
10	Avustralya	11	7	15	10	16	19	10	10

11	Kanada	6	11	12	1	18	20	21	13
12	Yeni Zelanda	20	18	7	5	19	16	12	11
13	Belçika	17	20	22	13	14	10	13	14
14	İngiltere	13	9	16	17	17	9	9	15
15	Fransa	19	17	20	14	13	6	6	16
16	Almanya	16	5	21	16	15	18	11	12
17	İrlanda	5	15	13	15	22	24	15	17
18	Çekya	22	21	23	19	4	7	20	24
19	Japonya	18	14	8	2	24	26	19	18
20	İspanya	21	19	18	25	23	23	17	22
21	ABD	2	28	11	7	28	28	27	19
22	Güney Kore	15	24	19	4	25	25	23	25
23	İtalya	24	3	24	27	21	21	26	23
24	Yunanistan	23	22	25	26	20	17	28	20
25	Slovakya	25	25	27	24	9	15	25	28
26	Macaristan	26	29	26	23	12	12	18	27
27	Portekiz	29	23	14	28	27	22	22	21
28	Polonya	28	27	29	18	26	27	24	26
29	Türkiye	27	26	28	29	29	29	29	29

Kaynak: Ólafsson (2013, s. 353).

Tablo 30, Ólafsson'un karşılaştırmalı refah analizini içermektedir. Söz konusu analiz sonucunda, Nordik ülkeleri ve Hollanda en yüksek standartlarda refah sunan ülkeler olarak en üst sıraları almış; onları İsviçre, Lüksemburg ve Avusturya takip etmiştir

(Ólafsson ve Ólafsdóttir, 2014, s. 98). Bu başarı, Nordik ülkeleri arasında var olan işbirliğinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Nitekim Nordikler, kamu politikalarının kurgusu ve toplumlarının yapısal özellikleri (güçlü ve etkili bir sendikal anlayışa sahip olmak, uzun vadeli ve istikrar temelli sosyal demokratik politikalar, eşitlikçi ve katılımcı kültür vb.) gibi birçok ortak değer üzerinde inşa ettikleri Nordik sürdürülebilir kalkınma stratejisi üzerinde yaşamlarını sürdürmektedirler.

Ayrıca, Hollanda'nın başarısı da tesadüf olarak değerlendirilemez; çünkü Hollanda, takip ettiği refah yaklaşımı temelinde Nordik ülkeleriyle benzer politika kurguları gütmektedir (Ólafsson ve Ólafsdóttir, 2014, s. 98). Bu nedenle, aslında Hollanda'nın başarısı Nordik Modelin başarısının bir ispatı ya da sağlaması olarak görülebilir.

Bu minvalde, Nordik Modelin; küresel rekabet, ekolojik problemler gibi dışsal ve demografik değişimler, artan refah talebine bağlı mali külfet gibi içsel sınamalar karşısında kamu politikalarının kurgusu ile kurumsal yapısını yenilikçi ve sürdürülebilir kılabilmiş olduğu, bu nedenle; gelirin adil dağıtımı, dengeli büyüme, tam istihdam ve uzlaşmacı demokratik yönetim gibi temel ilkelerini bahsi geçen zorluklara rağmen korumayı başarabildiği sonucuna varılabilir. (Ólafsson ve Ólafsdóttir, 2014, s. 98)

Bu noktada, Birleşmiş Milletler tarafından United Nations Sustainable Development Solutions Network ve Ernesto Illy Foundation işbirliğiyle her yıl bağımsız uzmanlara hazırlatılan Dünya Mutluluk Raporu'nun Stefán Ólafsson'un çalışmasındaki vargıları doğrular nitelikte olduğu belirtilmelidir. Nitekim Ólafsson'un, refah çıktılarını dünya genelinde karşılaştırmalı olarak incelediği refah analizi çalışmasında olduğu gibi Dünya Mutluluk Raporu'nda da Nordik ülkelerinin zirveyi paylaştığı görülmekte olup, onlara en yakın sonuç Hollanda'ya aittir.

Tablo 31: 2019 Dünya Mutluluk Raporu Sıralaması

#	Ülkeler	Puan
1	Finlandiya	7,769
2	Danimarka	7,600
3	Norveç	7,554

4	İzlanda	7,494
5	Hollanda	7.488
6	İsviçre	7,480
7	İsveç	7,343
8	Yeni Zelanda	7,307
9	Kanada	7,278
10	Avusturya	7,246
11	Avustralya	7,228
12	Kosta Rika	7,167
13	İsrail	7,139
14	Lüksemburg	7,090
15	İngiltere	7,054
79	Türkiye	5,373

Kaynak: Helliwell ve diğerleri (2019, s. 20-22).

Tablo 31; 2019 yılı Dünya Mutluluk Raporu sonuçlarına göre, 156 ülke arasından en mutlu 15 ülkeyi göstermektedir. Kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsıla, sosyal yardımlar, sağlıklı yaşam beklentisi, hayat tercihlerinde özgürlük, cömertlik, yolsuzluk algısı ve otoriterlik (distopi) olarak 7 başlık temelinde ele alınan Dünya Mutluluk Raporu; toplumsal açıdan sosyal memnuniyet ve doyumunu göstermektedir.

Bu açıdan bir değerlendirmede bulunulacak olursa, Nordik Modelin halk nezdinde de meşruiyetini sağlayabildiği ve toplumda genelinde; fakat özellikle yasal sisteme ve politikacılara karşı bir güven ortamının varlığından söz edilebilir. Bu güven ortamı sayesinde, hayatın dinamik akışı içerisinde karşılaşılabilecek muhtemel zorluklara yönelik olarak karar almak daha kolay bir hale gelmekte ve şartlar karşısında esnek bir tavır takınılarak, gerekli reformlar Nordik Model (Refah Devleti) mantığı çerçevesinde

sürdürülebilirlik temelinde gerçekleştirilebilmektedir. (Nordic Council of Ministers, 2016, s. 14)

Böylece, çalışmanın Nordik Model temasıyla oluşturulmuş olan üçüncü ve son bölümü tamamlamıştır. Bundan sonra, sonuç ve değerlendirme kısmı bulunmaktadır. Bu kısımda, çalışmaya dair bütüncül bir yaklaşımla oluşturulmuş genel bir değerlendirme ve bu çalışmadan çıkarılabilecek dersler yer almaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsanlık tarihinde emek ve iş bölümü kavramlarının ortaya çıktığı andan itibaren gündeme gelen refah anlayışı çerçevesinde tarih boyunca pek çok tartışma yaşanmış ve bu tartışmalar “toplum sözleşmesi” mantığı etrafında şekillenen devlet kavramına, devlete yüklenen misyon uyarınca sirayet etmiştir.

Bu anlayış temelinde oluşmaya başlayan Refah Devleti yaklaşımı, Sanayi Devrimi'nin üretim ve tüketim dinamiklerine getirmiş olduğu yeni soluk ile birlikte sosyal yaşam ve uyumu derinden etkiler hale geldiğinden gündemin en öncelikli konusu olmayı başarmıştır.

Geleneksel anlamda işçi-işveren sınıf çatışması etrafında güdülenen Refah Devleti yaklaşımı; özellikle Birinci Dünya Savaşı, 1929 yılında yaşanan Büyük Ekonomik Buhran ve İkinci Dünya Savaşı gibi küresel ölçekte yıkıcı sonuçlar doğuran olgulardan da etkilenerek söz konusu yıkıcı etkilerin giderilmesi ve toplumların müreffeh bir yaşam sürmesi ideali çerçevesinde kurumsallaşmasını tamamlamıştır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte; toplumların sosyal, siyasal ve ekonomik açılardan toparlanma ve rehabilitasyona olan ihtiyaçları ile de doğru orantılı olarak Refah Devleti yaklaşımı, tarihin en parlak dönemini yaşamıştır. Ancak 1970'li yıllara gelindiğinde Keynesyen ekonomik anlayış temelinde hareket eden Fordist üretim biçiminin pazarlardaki doygunluğu aşamaması ve yeni pazarlar bulmakta zorlanması, konjonktürel anlamda yaşanan ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar ile krizler neticesinde hâkim paradigma neo-liberal politikalar eksenine kaymıştır.

1980'li yıllarda, başta ABD'de Reagan ve İngiltere'de Thatcher hükümetlerinin lokomotifliğini yaptığı Anglosakson ülkelerinde görülen; ancak ilerleyen süreçte giderek popülerleşen bir şekilde diğer ülkeler tarafından da rağbet gösterilen kamu harcamalarında tasarruf, devletin küçültülmesi, özelleştirme ve piyasa mantığı gibi ilkeler ile şekillenen neo-liberal politikalar Refah Devleti yaklaşımına tezat teşkil ettiğinden Refah Devleti yaklaşımında gerilemeler ve değişimler yaşanmıştır denilebilir.

Başka bir ifadeyle; küreselleşmenin getirmiş olduğu malların, hizmetlerin ve sermayenin hızlı ve serbest dolaşımı anlayışı ile ivmelenen rekabet sonucunda yaşanan sosyal, ekonomik ve siyasal değişimler neticesinde ülkelerin izlediği refah politikalarında Refah Devleti mantığından uzaklaşmalar görülmeye başlanmıştır. Bu sebeple; Refah Devleti anlayışından küresel ölçekte bir kopuş yaşanmış ve eşitlik, sosyal adalet ve hakkaniyet gibi kavramların refahın halk nezdinde paylaşılmasında birebir karşılık bulamadığı; ancak sahip olduğu standartlar ve olanaklar sebebiyle bir ölçüde refah sunabilen, toplumda refahın (devlet, aile ve piyasa arasında) nasıl bölüştüğüne göre karakterize edilen refah rejimleri anlayışı öne çıkmıştır.

Ancak Nordik ülkeler de neo-liberal paradigma ve küreselleşme karşısında zorlanmış, bir dizi değişim ve dönüşüm sürecinden geçmiş olmalarına rağmen; Refah Devleti anlayışından ödün vermemiş, klasik anlamda Refah Devleti yaklaşımını sürdürülebilir kılmayı başarmıştır. Bu nedenle, Nordik Model ve sürdürülebilir kalkınma el ele yürüyen iki kavram olarak tabir edilebilir. Bu yönüyle Nordik yaklaşımında, Refah Devleti hakiki anlamını yaşatmakta ve diğer refah rejimlerinden ayrılmaktadır. Yani Nordik halkları, özellikle liberal kapitalist sistemin piyasa mantığı üzerinden yarattığı eşitsizlikler karşısında ya batarsın ya yüzersin, ya inersin ya da çıkarsın anlayışına teslim edilmemiştir.

Bu bağlamda, Nordik ülkeler tarafından ortak kültür ve tarih etrafında dizayn edilen; temel hedefi başta Nordik bölgesi, sonrasında da küresel anlamda sorunların çözümü olan ve bu amaçla işbirliği ve dayanışma mantığı temelinde ortak, sürdürülebilir ekonomik ve siyasal politikalar üretmek yüksek gelir seviyesi; yeşil (ekolojik dengenin de gözetildiği) ekonomik büyüme; istikrarlı, uyumlu ve dengeli bir işgücü piyasası; adil gelir dağılımı ve sosyal uyum çıktılarını sahip olmayı başarmış olan Nordik Model kavramına ayrı bir parantez açılmalıdır.

Kaliteli bir yaşam çevresinin halkın sağlığı ve refahı üzerinde büyük etkisi olduğundan hareketle sosyal uyum, toplum sağlığı, iyi işleyen bir sosyal güvenlik sistemi ve çevrenin korunması Nordik Model için itici güç unsurlarıdır. Bu nedenle Nordik ülkeleri, sosyal refah modellerini kuvvetli toplumsal uyum neticesinde ortaya konulan ortak siyasi irade üzerine inşa etmişlerdir. Bu bağlamda Nordik Model, refah politikaları ve işgücü piyasası arasındaki güçlü ilişki neticesinde şekillenmiştir.

Nordik Model, temel değerleri; fırsat eşitliği, sosyal dayanışma ve dini, dili, ırkı, yaşı, cinsel tercihi ve sosyal statüsü fark etmeksizin herkese sosyal güvenlik sağlamak olan evrensel bir refah sistemi olarak bilinmektedir. Bu doğrultuda, her yurttaşın sadece vatandaş olmasından kaynaklanan sosyal hakları ile ilgili rahatça tasarrufta bulunması; herkese eşit olarak sağlanan sağlık, eğitim gibi sosyal hizmetlerden ücretsiz olarak faydalanması mümkündür. Ayrıca, toplum içerisinde dezavantajlı veya özel ilgiye muhtaç grupların da bahsi geçen bu haklardan hiçbir ayırım gözetilmeksizin faydalanması söz konusudur. Farklı bir ifadeyle Nordik Model, toplumdaki çeşitli grupların ortak değerler aracılığıyla birbirlerine entegre edilebilmesi fikrine dayanmaktadır denilebilir.

Bu açıdan farklılıklar (eşitlilikler) konusu, Nordik sürdürülebilir kalkınma stratejisinin birçok noktasında ne çıkmaktadır. Toplumsal yapı içerisine ve karar verme süreçlerine ayırım gözetmeksizin herkesin katılabilmesi Nordik Modelin kilit noktasıdır; çünkü eşitlikçi bir toplumda, toplumdaki tüm değerlerden faydalanılması vasıtasıyla sürekli olarak daha iyi bir refah seviyesine ulaşmak için çalışmak gerekmektedir.

Eşitlikçi bir toplum ngren Nordik Model, kuşaklar arasında güven merkezine oturan ve bu bakımdan iyi yönetilen bir sosyal yapıya sahiptir. Başka bir deyişle, kuşaklar arasında bir çeşit “sosyal sözleşme” vardır. Örneğin; toplumda aktif olarak çalışan kesim, gönüllü olarak vergi vermeye razıdır; çünkü gelecekte aktif olacak nesillerin de aynı şekilde davranacaklarından emin bir düşünce yapısındadırlar.

Bu bakımdan Nordik Model, refah ve ekonomik büyümeyi bir araya getirmeyi başarabilmiştir. Yani Nordikler; makul ekonomik büyüme trendleri ve istikrarlı makroekonomik verilerle yüksek gelir seviyesini destekleyerek sosyal refah elde etmişlerdir. Böylece; müreffeh bir nüfus yapısı ve eşitlikçi bir toplum içerisinde, yurttaşların ortak değerlere katkı vermesi noktasında potansiyellerinden sonuna kadar yararlanılması için son derece uygun fırsat ve koşullar yaratılmış olduğunu da söylemek mümkündür.

Kısacası Nordikler, Nordik bölgesinde nüfusun refahı; toplum sağlığının iyileştirilmesi, sosyal uyum ve bağlılık; nüfusun her kesimi için erişilebilir siyasal, sosyal ve ekonomik

mekanizmalar; istihdam fırsatları ve işgücü piyasasının geliştirilmesi gibi konuları temel olarak sürdürülebilir kalkınma perspektifinde hareket etmektedir.

Bu nedenle Nordik Model, başta Türkiye olmak üzere gelişmekte olan ülkeler için yeni bir politika penceresi açabilir. Gelişmekte olan ülkeler; odağını sürdürülebilir kalkınma temelinde istikrarlı politikalara çevirir, bunu eşitlikçi ve adil bir kurumsallaşma ile taçlandırabilirse rüzgârı doğru şekilde kullanabilirler. Zira bu sayede, gelişmekte olan ülkeler için doğabilecek olası sınamalar karşısında esnek davranabilme özgürlüğü sağlanabilir, uzlaşî kültürüne dayalı demokratik anlayış kazandırılabilir, sosyal güven temelinde akılcı reform yaklaşımı benimsetilebilir ve böylece topyekûn bir refah kültürü oluşturulabilir.

Ayrıca, bu hususta bir noktanın daha altını çizmek gerekir. Nordik ülkelerin 1970'li yılların ortasına gelindiğinde artarak devam eden göç dalgası karşısında Nordik Modele özgü karakteristik özellikler çerçevesinde, Refah Devleti temelinde, sosyal bütünleşme noktasında ortaya koyduğu performans; dünyadaki örneklere nazaran çok daha başarılıdır. Bu durum, özellikle Türkiye gibi düzensiz göç ile mücadele eden ülkeler için de başarılı sosyal uyum programları neticesinde sosyal refahın korunması ve artırılabilmesi açısından başlı başına bir örnek teşkil edebilir.

Öte yandan, Nordik Model ile sunulan refah anlayışını Nordik ülkelerin temel karakteristik özelliklerinden bağımsız düşünmemek gerekmektedir. Nordik ülkeler genellikle homojen bir nüfus yapısına sahiptirler. Bu nedenle, toplumda çatışma ortamına yatkınlık Türkiye gibi heterojen nüfus yapısına sahip ülkelere nazaran daha olanaksızdır.

Bununla birlikte, nüfus kalabalıklığı olarak da Nordik ülkelerin toplam nüfusunun Türkiye nüfusunun ancak kabaca $\frac{1}{4}$ 'üne tekabül ettiği göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla, hükümetlerin politikaları uygulaması bakımından da uygulamaya konulan politikaların çıktılarının kontrol edilebilir olması bakımından da gerekli hallerde reform çalışmalarının nispeten daha kolay yapılabilir olması açısından da Türkiye gibi ülkeler karşısında Nordik ülkeler çok daha avantajlı bir konumdadır.

Ayrıca; devlet, toplum ve vatandaş kavramına kültürün etkisi olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Nordik ülkelerde, kurumsallaşmasını tamamlayarak kökleşmiş; uzlaşî

kültüründen türetilen eşitlik, özgürlük, sosyal adalet ve dayanışma ilkeleri temelinde çevrelenen sosyal demokratik bir anlayış söz konusudur. Buna bağlı olarak; alınan kararlarda müzakere anlayışının ve karşılıklı farkındalığın getirdiği verimliliğin sosyal hayattaki yansımalarının uyum ve huzur olarak öne çıktığı ifade edilebilir. Bu durum, toplumda hissedilen güven duygusunun da temel kaynağıdır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise, böylesi bir uzlaşma ve müzakere kültüründen söz edebilmek mümkün değildir.

Ek olarak, Nordik coğrafyasının dünya üzerindeki en barışçıl bölgelerden biri olduğu, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana sistematik terör faaliyetlerinin ya da herhangi bir organize silahlı çatışmanın yaşanmadığı ve bu yönüyle adeta dünya üzerinde bir istikrar abidesi olarak öne çıktığı ifade edilebilir. Oysa Türkiye'nin bulunduğu coğrafya, yüzyıllardır savaş ve çatışmalara sahne olmakta ve maalesef bu durum bugün dahi geçerliliğini korumaktadır. Türkiye'nin komşuları arasında olan Irak, Suriye, Ermenistan ve Azerbaycan'da (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti) aktif savaş, İran'da organize terör, Gürcistan'da siyasal istikrarsızlığa ve etnik anlaşmazlıklara bağlı olarak (yer yer savaşa varan şekilde) silahlı çatışmalar görülmektedir. Yunanistan'da ise, büyük ekonomik problemler sonrasında hâlâ iyileşme adımları atılmaya çalışılmaktadır. Türkiye'nin geriye kalan tek komşu ülkesi Bulgaristan, diğer komşu ülkelere oranla en istikrarlı ülke olarak göze çarpmakta; fakat Bulgaristan'da da zaman zaman yaşanan ekonomik ve siyasal krizler herkesin malumudur. Bu durum sebebiyle, Nordiklerin bulunduğu coğrafyanın gelişme ve kalkınmaya çok daha uygun bir yapıda olduğu açıktır.

Türkiye olarak, içinde bulunduğumuz şartlar çerçevesinde Nordik Model standartlarında bir refah anlayışını kısa ve orta vadede yakalayamayacağımız açıktır. Ancak, şartlar Türkiye açısından ne kadar olumsuz gözükürse gözüksün Türkiye'nin gelişmeye; eşitlik, sosyal adalet ve hakkaniyet temelinde kurumsallaştırılmış çoğulcu, kapsayıcı ve katılımcı demokratik bir yaklaşımla kalkınma hamlesi belirlemeye ihtiyacı vardır.

Bu nedenle, mevcut şartlar altında elverişsiz gözükken koşulların kendiliğinden değişmesini beklemektense; proaktif bir tavır takınarak sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun şekilde bir çıkış noktası belirleyerek zincirleme reaksiyonlar

yaratılması ve oluşturulacak ivmeyle ulusal çapta, bütüncül bir kalkınma hamlesi başlatmak zaruri bir ihtiyaçtır.

Başka bir deyişle, ilk olarak vatandaşlık kavramının yurttaşların tüm beklentilerini karşılaması noktasında yeterli bir unsur haline getirilmesi gerekmekte ve böylece yurttaşların ihtiyaçlarını herhangi bir alt grup kimliği ile karşılamaya çalışmasının önü kesilmelidir. Ayrıca, tam istihdam yaklaşımı temelinde; çalışma hakkı bir vatandaşlık hakkı olarak değerlendirilmeli, böylece her yurttaş piyasaya ve ailesine olan ekonomik bağımlılığından arındırılmalıdır. Dolayısıyla, bu noktada toplumda tesis edilen özgürlük ve eşitlik duygusu üzerinden hareket edilerek sosyal adalet ve hakkaniyet ilkelerinin ışığında sosyal dayanışma anlayışı hâkim kılınmalıdır. Özellikle, Refah Devleti mantığı ile devlet düzenleyici ve denetleyici unsur olarak görevini etkili, etkin ve verimli bir kamu yönetimi anlayışıyla ifa etmeli ve ortak çıkarların vurgulanması suretiyle toplumdaki farklı çıkar grupları her seviyede diyaloga yönlendirilmelidir. Böylece toplumsal barış ve uzlaşma çerçevesinde sürdürülebilir bir ilerleme kaydedilebilir. Aksi takdirde, ilerleme gösterememe ve sahip olduğumuz kuvvetli potansiyeli açığa çıkartmadan zayi etme riski söz konusu olacaktır.

Bu hususta, özellikle Türkiye'deki literatürün Nordik Model temelinde yeni çalışmalara açık ve müsait bir yapıda olduğunu da belirtmek gerekir. Zira, bu konuda çok fazla çalışmanın gerçekleştirilmediği gözlemlenmiştir. Bu konunun literatürde çokça kaleme alınmaması nedeniyle, önemli bir boşluğun; Nordik Modelin, arka planında barındırdığı felsefi yaklaşım sayesinde Refah Devleti anlayışı çerçevesinde sürdürülebilirlik ve kalkınma anlamında gelişmekte olan ülkeler bakımından dikkate değer bir örnek oluşturduğu temasıyla işlenmiş bu çalışma ile giderildiği düşünülmektedir. Ancak, Nordik Modelin ülkeler özelinde nasıl bir rol model oluşturabileceğine dair analizlerin, araştırmaya konu ülkenin kendi iç dinamiklerinin de göz önüne alındığı bir çalışma özelinde belirlenecek alanlarda içselleştirme yapılması suretiyle gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir. Bundan sonraki süreçte, konuyla ilgili olarak yapılacak tartışmalar bu noktadan güdülenebilir.

KAYNAKÇA

- About the OECD. (ty). Erişim: 08 Mart 2019, <https://www.oecd.org/about/>
- Abrahamson, P. (2010). European Welfare States Beyond Neoliberalism: Toward the Social Investment State. *Development And Society*, 39(1), 61-95.
- Abrahamson, P. (1999). The Welfare Modelling Business. *Social Policy & Administration*, 33(4), 394-415.
- Acar, E. (2017). Neoliberalizm ve Sosyal Refah Devleti Ekseninde Üçüncü Yol Yaklaşımı. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 248-263.
- Acemoğlu, D., ve Robinson, J. A. (2006). *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Afonso, A., Schuknecht, L., ve Tanzi, V. (2005). Public Sector Efficiency: An International Comparison. *Public Choice*, 123(3-4), 321-347.
- Aktan, C. C. (1995). Klasik Liberalizm, Neo-Liberalizm ve Libertarianizm. *Amme İdaresi Dergisi*, 28(1), 3-32.
- Aktan, C. C. (1994a). *21. Yüzyıl İçin Yeni Toplumsal Sözleşme*. İzmir: T Yayınları.
- Aktan, C. C. (1994b). *Çağdaş Liberal Düşünce ve Politik İktisat*. Ankara: TAPAV Matbaası.
- Aktan, C. C., ve Özkıvrak, Ö. (2008). *Sosyal Refah Devleti*. Ankara: Okutan Yayınları.
- Akunyili, T. O. (2014). Towards A Sustainable Development: The Need for a Comprehensive Social Policy in African States. *African Journal of Social Sciences*, 4(1), 17-25.
- Alestalo, M., Hort, S. E. O., ve Kuhnle, S. (2009). The Nordic Model: Conditions, Origins, Outcomes, Lessons. *Hertie School of Governance - Working Papers*, No. 41, 1-58.

- Alkan, Ş. O. (2014). Sosyal Demokrasinin İskandinavya'daki İzdüşümü: Akıncı Vikinglerden Uzlaş Kültürüne Geçiş. *Çankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*, 11(1), 75-99.
- Alp, S. (2009). Refah Devleti Düşüncesinin Gelişimi ve Bir Liberal Alternatif Olarak Üçüncü Sektör. *Maliye Dergisi*, 156, 265-279.
- Andersen, T. M., Holmström, B., Honkapohja, S., Korkman, S., Söderström, H. T., ve Vartiainen J. (2007). *The Nordic Model: Embracing Globalization and Sharing Risks*. Helsinki: The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA).
- Anderson, K. M. (2001). The Politics of Retrenchment in A Social Democratic Welfare State: Reform of Swedish Pensions and Unemployment Insurance. *Comparative Political Studies*, 34(9), 1063-1091.
- Arter, D. (2008). *Scandinavian Politics Today* (2.bs.). Manchester: Manchester University Press.
- Arts, W., ve Gelissen, J. (2002). Three Worlds of Welfare Capitalism or More? A State-Oo-The-Art Report. *Journal of European Social Policy*, 12(2), 137-158.
- Askeland, G. A., ve Strauss, H. (2014). The Nordic Welfare Model, Civil Society and Social Work. C. Noble, H. Strauss, B. Littlechild (Ed.). *Global Social Work: Crossing Borders, Blurring Boundaries* (s. 241-254). Sidney: Sydney University Press.
- Atasü Topçuoğlu, R. (2019). Avrupa'da Refah Devleti Çözünürken Uluslararası Göç ve Yeni Sağın Yükselişi: İsveç ve Almanya Örnekleri. *Çalışma ve Toplum*, 2019/2(61), 943-976.
- Aydın, K., ve Çatuk, C. (2019). Sosyal Devletin Tarihi Süreci ile Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'nin Kıyaslanması. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(30), 580-594.
- Aydın, M. K., ve Çakmak, E. E. (2017a). Sosyal Devletin Temelleri. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 1-19.

- Aydın, M. K., ve Çakmak, E. (2017b). Sosyal Devletin Dönüşümü. *Sakarya İktisat Dergisi*, 6(4), 1-11.
- Ayman Güler, B. (2006). Sosyal Devlet ve Yerelleşme. *Memleket Siyaset Yönetim*, 1(2), 29-43.
- Ayvalı, M. (2017). *Gini Katsayısı Nedir?*. Erişim: 06 Mart 2019, <http://www.bireyselyatirimci.com/gini-katsayisi-nedir/>
- Bambra, C. (2007). Going Beyond the Three Worlds of Welfare Capitalism: Regime Theory and Public Health Research. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 61, 1098–1102.
- Barbaros, R. F., ve Karatepe, İ. D. (2009). 60'lı Yıllarda Türkiye'ye 'Planlamadan' Bakış. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 9(1), 261-289.
- Barr, N. (1993). *Economics of the Welfare State* (2. bs.). Oxford: Oxford University Press.
- Bergh, A. (2010). Towards A New Swedish Model?. T. Bengtsson (Ed.). *Population Ageing - A Threat to the Welfare State?* (s. 109-119). Heidelberg: Springer.
- Bertelsmann Stiftung, ve Sustainable Development Solutions Network. (2018). *SDG Index and Dashboards Report 2018: Global Responsibilities & Implementing The Goals*. Erişim: 10 Mayıs 2019, <https://www.sdgindex.org/assets/files/2018/01%20SDGS%20GLOBAL%20EDIT%20WEB%20V9%20180718.pdf#page=22>
- Bıyıklı, M. (2017). Guido Walcher'in Raporuna Göre (1930) Altın-Para Birimi Sistemi: Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(Özel Sayı-1), 152-178.
- Bilgili, M. Y. (2017). Ekonomik, Ekolojik ve Sosyal Boyutlarıyla Sürdürülebilir Kalkınma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(49), 559-569.

- Bölükbaşı, H. T. (2009). On Consensus, Constraint and Choice: Economic and Monetary Integration And Europe's Welfare States. *Journal of European Public Policy*, 16(4), 527-544.
- Brandal, N., Bratberg, Ø., ve Thorsen, D. E. (2013). *The Nordic Model of Social Democracy*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Branon, S. F. (2012). Government versus Markets: The Changing Economic Role of the State by Vito Tanzi. *Acta Oeconomica*, 62(3), 403-407.
- Brown, D. (2001). *1945-51: Labour and the Creation of the Welfare State*. Erişim: 05 Mart 2019, <https://www.theguardian.com/politics/2001/mar/14/past.education>
- Briggs, A. (1961). The Welfare State in Historical Perspective. *European Journal of Sociology*, 2(2), 221-258.
- Buchanan, J. (1988). *The Political Economy of the Welfare State*. Stokholm: Almqvist & Wiksell International.
- Bulut, N. (2003). Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu Mu?. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(2), 173-197.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2006). The Turkish Welfare Regime in Transition. *Journal of European Social Policy*, 16(3), 211-228.
- Castles, F. G., ve Mitchell, D. (1993). Worlds of Welfare and Families of Nations. F. G. Castles (Ed.). *Families of Nations: Patterns Of Public Policy in Western Democracies* (s. 93-128), Aldershot: Dartmouth.
- Cem, İ. (1987). *Engeller ve Çözümler Türkiye'de Sosyal Demokrasi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Cem, İ. (1984). *Sosyal Demokrasi Nedir, Ne Değildir?*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Clayton, R. ve Pontusson, J. (1998). Welfare-State Retrenchment Revisited: Entitlement Cuts, Public Sector Restructuring, and Inegalitarian Trends in Advanced Capitalist Societies. *World Politics*, 51(1), 67-98.

- Çalışkan, Z. (2012). Refah Devletlerinin Dinamik Dengesi: Sosyal Harcamalar İçin Geleneksellik Endekslerinin Hesaplanması. *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012(2), 218-239.
- Çampınarı, E. T. (2007). Transformation of Welfare State, New Solidarity and Families in Davos Period. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 9(3), 101-111.
- Çetin, H. (2002). Liberalizmin Tarihsel Kökenleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 3(1), 79-96.
- Dedeoğlu, S. (2009). Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı. *Çalışma ve Toplum*, 2009/2(21), 41-54.
- Demirel, D. (2006). Küresel Eksende Devletin Yeni Kimliği: “Etkin Devlet”. *Sayıştay Dergisi*, 60, 105-128.
- Dilnot, A. (1995). The Assessment: The Future of the Welfare State. *Oxford Review of Economic Policy*, 11(3), 1-10.
- Duman, M. Z. (2011). Neo-liberal Küreselleşmenin Zaferi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 666-700.
- Durdu, Z. (2009). Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 22, 37-50.
- Ebbinghaus, B. (2012). *Comparing Welfare State Regimes: Are Typologies an Ideal or Realistic Strategy* [Bildiri]. European Social Policy Analysis Network – 10th Annual ESPAnet Conference, Edinburg.
- Echols, J. M. (1978). The Case for the Welfare State: From Social Security to Social Equality by Norman Furniss, Timothy Tilton. *The American Political Science Review*, 72(4), 1460-1461.
- Einhorn, E. S., ve Logue, J. (2007). *The Scandinavian Reform Model and the European Union. The Lisbon Agenda and the Scandinavian Model(s)?* [Bildiri]. European Union Studies Association Meeting, Montreal.

- Emmenegger, P., Kvist, J., Petersen, K., ve Marx, P. (2015). Three Worlds of Welfare Capitalism: The Making of A Classic. *Journal of European Social Policy*, 25(1), 3-13.
- Erdal, S. (2012). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti Uygulamaları Açısından İsveç Modelinin Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Eren, İ. (2005). Refah Devleti ve Sosyal Politikalar. *Toplum ve Hekim*, 20(1), 20-27.
- Ervik, R., ve Kuhnle, S. (1996). The Nordic Welfare Model and the European Union. B. Greve (Ed.). *Comparative Welfare Systems* (s. 87-107). Londra: Palgrave Macmillan.
- Eryılmaz, B. (2013). *Kamu Yönetimi* (6. bs.). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2009). *Kamu Yönetimi* (2. bs.). Ankara: Okutman Yayıncılık.
- Eser, H. B., Memişoğlu, D., ve Özdamar, G. (2011). Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neo-Liberal Devlete Geçiş: Devletin Kamu Hizmeti Sunma İşlevinin Değişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 201-217.
- Esping-Andersen. G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Evyapan, R. (1999). Atatürk ve Sosyal Devlet. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 15(43), 253-282.
- Ferragina, E., Seeleib-Kaiser, M., ve Tomlinson, M. (2013). Unemployment Protection and Family Policy at the Turn of the 21st Century: A Dynamic Approach to Welfare Regime Theory. *Social Policy & Administration*, 47(7), 783-805.
- Ferragina, E., ve Seeleib-Kaiser, M. (2011). Welfare Regime Debate: Past, Present, Futures?. *Policy & Politics*, 39(4), 583-611.
- Ferrera, M. (1996). The 'Southern Model' of Welfare in Social Europe. *Journal of European Social Policy*, 6(1), 17-37.

- Francis, J. G. (1979). "Modern Times" and the Welfare State. *The Western Political Quarterly*, 32(1), 92-101.
- Freeman, R. B., Topel, R., ve Swedenborg, B. (1997). Introduction. R. B. Freeman, R. Topel ve B. Swedenborg (Ed.). *The Welfare State in Transition: Reforming the Swedish Model*. (s. 1-33). Şikago: The University of Chicago Press.
- Gayri Safi Milli Hasıla Nedir?. (2014). Erişim: 06 Mart 2019, <https://www.paraborsa.net/i/gayri-safi-milli-hasila-nedir/>
- Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Gross Domestic Product-GDP). (2019). Erişim: 04 Mart 2019, <https://www.integralforex.com.tr/gayri-safi-yurtici-hasila-gross-domestic-productgdp-7889309>
- Gissurarson, H. H. (2019). *The Nordic Models*. Brüksel: New Direction.
- Gough, I. (2016). Welfare States and Environmental States: A Comparative Analysis. *Environmental Politics*, 25(1), 24-47.
- Gough, I. (1979). *The Political Economy of the Welfare State*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Gökbayrak, Ş. (2009). Refah Devletinin Dönüşümü ve Bakım Hizmetlerinin Görünmez Emekçileri Göçmen Kadınlar. *Çalışma ve Toplum*, 2009/2(21), 55-82.
- Gökbunar, R., Özdemir, H., ve Uğur, A. (2008). Küreselleşme Kıskaçındaki Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(2), 158-173.
- Gökbunar, R., ve Kovancılar, B. (1998). Sosyal Refah Devleti ve Değişim. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 251-266.
- Greve, B. (2008). What is Welfare?. *Central European Journal of Public Policy*, 2(1), 50-73.
- Greve, B. (2003). Ways Forward for the Welfare State in the Twenty-First Century. *The European Legacy*, 8(5), 611-630.

- Grímsson, Ó. R., ve Reid, S. A. (2014). Iceland's Saga: A Conversation with Ólafur Ragnar Grímsson. *Foreign Affairs*, 93(1), 142-150.
- Gustafsson, S., Stafford, F. P. (1994). Three Regimes of Child Care: The United States, The Netherlands, and Sweden. R. M. Blank (Ed.). *Social Protection versus Economic Flexibility: Is There a Trade-Off?* (s. 333 - 362). Chicago: University of Chicago Press.
- Gümüş, İ. (2018). Tarihsel Perspektifte Refah Devleti: Doğuş, Yükseliş ve Yeniden Yapılanma Süreci. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 1(1), 33-66.
- Häusermann, S. (2010). *The Politics of Welfare State Reform in Continental Europe: Modernization in Hard Times*. New York: Cambridge University Press.
- Hamilton, K., ve Atkinson, G. (2006). *Wealth, Welfare and Sustainability: Advances in Measuring Sustainable Development*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Hamitoğulları, B. (1980). Karma Ekonomi, Planlama ve Büyümeyle İlişkin Bazı Yanılgılar Üzerine. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 35(1), 167-186.
- Harris, J. M. (2000). Basic Principles of Sustainable Development. *Global Development And Environment Institute Working Paper*, 00-04, 1-25.
- Helliwell, J. F., Layard, R., ve Sachs, J. (2019). *World Happiness Report 2019*. Erişim: 10 Mayıs 2019, https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2019/WHR19_Ch2A_Appendix1.pdf
- Hergüner, B. (2012). Local Administrative Reforms in Turkey and The Philippines with Regard to Agenda 21: Profiling Contexts, Parallelisms, and Contrasts. *International Journal of Business and Social Science*, 3(19), 107-116.
- Hettne, B. (2009). *Thinking About Development*. Londra: Zed Books.
- Heywood, A. (2011). *Siyaset*. (B. B. Özipek, B. őahin, M. Yıldız, Z. Kopuzlu, B. Seçilmiőoęlu ve A. Yayla, Çev.). B. Kalkan (Ed.). Ankara: Adres Yayınları.

- Hill, M. (2013). What is a Welfare State?. B. Greve (Ed.). *The Routledge Handbook of the Welfare State* (s. 11-19). Londra: Routledge.
- Huijbens, E. H., ve Þorsteinsson, H. F. (2017). Maintaining Welfare in the Wake of Collapse – The Case of Iceland. *ACME: An International Journal for Critical Geographies*, 16(1), 112-137.
- Isakjee, A. (2017). Welfare State Regimes: A Literature Review. *The Institute for Research into Superdiversity (Iris) Working Paper Series*, 18/2017-(UPWEB Working Paper Series, No. 5/2017), 1-16.
- İşık, V. (2018). Refah Devletinin Dönüşüm Süreci ve “Düzgün İş” Kapsamında Sosyal Güvenlik Anlayışı. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8(2), 109-128.
- Iversen, T., ve Wren, A. (1998). Equality, Employment, and Budgetary Restraint: The Trilemma of the Service Economy. *World Politics*, 50(4), 507-546.
- Iqbal, R., ve Todi, P. (2015). The Nordic Model: Existence, Emergence and Sustainability. *Procedia Economics And Finance*, 30, 336-351.
- İzveren, A. (1975). Toplumsal Bir Aşama Olarak Sosyal Devlet. *Danıştay Dergisi*, 18-19, 32-43.
- Jonsson, G. (2014). Iceland and The Nordic Model of Consensus Democracy. *Scandinavian Journal of History*, 39(4), 510–528.
- Jonsson, G. (2001). The Icelandic Welfare State in the Twentieth Century. *Scandinavian Journal of History*, 26(3), 249-267.
- Kalfa Ataay, C. (2016). Hayek ve Friedman’ın Devlet Anlayışı. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(1), 129-151.
- Kangas, O., ve Kvist, J. (2013). Nordic Welfare States. B. Greve (Ed.). *The Routledge Handbook of the Welfare State* (s. 148-160). Londra: Routledge.
- Kantarcı, H. B. (2003). Sosyal Devlet, Sosyal Güvenlik ve Türkiye’de Zorunlu Askerlik Hizmeti. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(10), 75-85.

- Kastning, T. (2013). *Basics on Social Democracy*. Akra: Friedrich-Ebert-Stiftung Ghana.
- Keating, M. (2015). The Political Economy of Small States in Europe. M. Keating ve H. Baldersheim (Ed.). *Small States in the Modern World: Vulnerabilities and Opportunities* (s. 3-22). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Knudsen, T., ve Rothstein, B. (1994). State Building in Scandinavia. *Comparative Politics*, 26(2), 203-220.
- Kol, E. (2014). Refah Rejimleri Açısından Sağlık Sistemlerinin Değerlendirilmesi: Güney Avrupa Refah Modeli ve Türkiye. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 3(5), 15-31.
- Konrad-Adenauer-Stiftung. (2009). *Guidelines for Prosperity, Social Justice and Sustainable Economic Activity*. Erişim: 04 Nisan 2019, https://www.kas.de/documents/252038/253252/7_dokument_dok_pdf_17025_2.pdf/35a17c9b-87f6-e972-2dbc-10045c1c14aa?version=1.0&t=1539662128380
- Koray, M. (2005). Görülmek İstenmeyen Gerçek: Sosyal Refah Politikaları ve Demokrasi İlişkisi. *Çalışma ve Toplum*, 2005/2(5), 27-60.
- Korpi, W., ve Palme, J. (1998). The Paradox of Redistribution and Strategies of Equality: Welfare State Institutions, Inequality, and Poverty in the Western Countries. *American Sociological Review*, 63(5), 661-687.
- Kökalan Çımrın, F., ve Durdu, Z. (2014). Refah Devletinin Yeniden Yapılanması ve Emeklilik Sistemlerine Etkileri. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(5), 30-47.
- Kökalan Çımrın, F. (2009). Küreselleşme, Neo-Liberalizm ve Refah Devleti İlişkisi Üzerine. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 195-2014.
- Kroll, C. (2015). *Sustainable Development Goals: Are the Rich Countries Ready?*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung.

- Kröger, B. (2009). *Dedomestication and Childcare Policy: A Comparison of Care Service Provisions of Fifteen Welfare States* [Bildiri]. ISA RC 19 Conference: Social Policies: Local Experiments, Travelling Ideas, Montreal.
- Kuisma, M., ve Nygård, M. (2015). The European Union and the Nordic Models of Welfare - Path Dependency or Policy Harmonisation?. C. H. Grøn, P. Nedergaard ve A. Wivel (Ed.). *The Nordic Countries and the European Union: Still the Other European Community?* (s. 157-172). Londra: Routledge.
- Kurşun, A., ve Rakıcı, C. (2016). Sosyal Refah Devletinin Tarihi Süreci ve Günümüz Bazı Refah Devletlerinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 2(2), 135-156.
- Kurşun, A., ve Rakıcı, C. (2014). Türkiye ve Sosyal Refah Devletlerindeki Sağlık Harcamalarının Analizi. *İnsan Hakları Yıllığı*, 32, 77-105.
- Künzler, D., ve Nollert, M. (2017). Varieties and Drivers of Social Welfare in Sub-Saharan Africa: A Critical Assessment of Current Research. *Sozialpolitik.ch*, 2(2017), 1-23.
- Larsson, B., Letell, M., ve Thörn, H. (2012). An Introduction. B. Larsson, M. Letell ve H. Thörn (Ed.). *Transformations of the Swedish Welfare State: From Social Engineering to Governance?* (s. 3-22). Londra: Palgrave Macmillan.
- Leblebici, D. N., ve Kurban, A. (2012). *Küreselleşme, Demokrasi ve Kalkınma* [Bildiri]. 1^{inci} Avrasya Sosyal Bilimler Forumu – Dünya Ekonomisinin Gelişim Paradigması: Piyasa ve Ötesi, Bakü.
- Legatum Institute. (ty). *The Legatum Prosperity Index™ 2018*. Erişim: 01 Mayıs 2019, <https://www.prosperity.com/rankings>
- Leibfried, S. (1993). Towards a European Welfare State. C. Jones ve D. Jones (Ed.). *New Perspectives on the Welfare State in Europe* (s. 133-156). Londra: Routledge.
- Lindbeck, A. (1997). *The Swedish Experiment*. Stokholm: SNS Förlag.

- Lindbom, A., ve Rothstein, B. (2004). *The Mysterious Survival of the Swedish Welfare State* [Bildiri]. Annual Meeting of the American Political Science Association – Panel 14-3 The Survival of the Scandinavian Welfare State Model, Şikago.
- London, J. D. (2018). *Welfare and Inequality in Marketizing East Asia*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Luhmann, N. (1990). *Political Theory in the Welfare State*. (J. Bednarz Jr., Çev.). Berlin: de Gruyter.
- Lykketoft, M. (2009). *The Danish Model: A European Success Story*. Kopenhag: AE - Economic Council of the Labour Movement.
- Magnus, J. (2016). International Branding of the Nordic Region. *Place Branding and Public Diplomacy*, 12(2-3), 195-200.
- Martin, J. P. (1994). The Extent of High Unemployment in OECD Countries. The Federal Reserve Bank of Kansas City (Haz.). *Reducing Unemployment: Current Issues and Policy Options* (5-40). Kansas City, Missouri: Federal Reserve Bank of Kansas City.
- Martins, N. H. (2013). *The Welfare State Revisited: A Framework for the Future of Developing Countries?*. Lisans Bitirme Tezi, Crawford School of Public Policy, The Australian National University, Kanberra.
- McNicoll, G., ve Esping-Andersen, G. (1997). Welfare States in Transition: National Adaptations to Global Economies. *Population and Development Review*, 23(4), 912-912.
- Merkel, W. (2002). Social Justice and the Three Worlds of Welfare Capitalism. *European Journal of Sociology*, 43(1), 59-91.
- Midgley, J. (1997). *Social Welfare in Global Context*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications.
- Mishra, R. (1984). *The Welfare State in Crisis: Social Thought and Social Change*. New York: Harvester Wheatsheaf.

- Mjøset, L. (1992). The Nordic Model Never Existed, But Does It Have A Future?. *Scandinavian Studies*, 64(4), 652-671.
- Navarro, V. (1991). Refah Devleti ve Paşlaşım Etkileri: Sorunun Bir Kısmı Mı? Yoksa Çözümün Bir Kısmı Mı?. (N. Kurucu ve E. Yarış, Çev.). *Toplum ve Hekim*, 7(47), 29-38.
- Nordic Council of Ministers. (2019). *A Good Life in a Sustainable Nordic Region: Nordic Strategy for Sustainable Development 2013-2025*. Kopenhag: Norden.
- Nordic Council of Ministers. (2016). *Nordic Welfare Alliances Experiences of Working Together on Sustainable Nordic Welfare*. Kopenhag: Norden.
- Nordic Council Of Ministers. (2014). *Does The Nordic Model Need to Change? Overview of the Research Report, the Nordic Model – Challenged But Capable of Reform*. Kopenhag: Norden.
- Nordic Council of Ministers. (2013). *A Good Life in a Sustainable Nordic Region: Nordic Strategy for Sustainable Development*. Kopenhag: Norden.
- Nordic Council of Ministers. (2009). *Sustainable Development- New Bearings for the Nordic Region*. Kopenhag: Norden.
- Obinger, H., Starke, P., Moser, J., Bogedan, C., Gindulis, E., ve Leibfried, S. (2010). *Transformations of the Welfare State: Small States, Big Lessons*. New York: Oxford University Press.
- Obinger, H., Castles, F. G., ve Leibfried, S. (2005). Introduction: Federalism and the Welfare State. H. Obinger, S. Leibfried, ve F. G. Castles (Ed.). *Federalism and the Welfare State: New World and European Experiences* (s. 1-48). Cambridge: Cambridge University Press.
- Offe, C. (1984). *Contradictions of the Welfare State*. J. Keane (Ed.). Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Ólafsdóttir, K., ve Ólafsson, S. (2014). *Economy, Politics and Welfare in Iceland - Booms, Busts and Challenges* (Rapor No: Fafo-Report 2014:13). Oslo: Fafo.

- Ólafsson, S. (2013). Well-Being in the Nordic Countries: An International Comparison. *Icelandic Review of Politics and Administration*, 9(2), 345-372.
- Orloff, A. S. (1996). Gender in the Welfare State. *Annual Review of Sociology*, 22, 51-78.
- Ömürgönülşen, U. (2015). Kamu Sektörünün Yönetimi Sorununa Yeni Bir Yaklaşım: Yeni Kamu İşletmeciliği. M. Acar ve H. Özgür (Ed.). *Çağdaş Kamu Yönetimi I* (2. bs.) (s. 3-43). Ankara: Nobel Yayınları
- Ömürgönülşen, U. (1997). The Emergence of a New Approach to the Public Sector: The New Public Management. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 52(1), 135-156.
- Özaydın, M. M. (2013). Refah Devletinin Krizi, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Yükselen Sivil Toplum. *Emek ve Toplum*, 2(3), 74-91.
- Özbek, N. (2002). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Sosyal Devlet. *Toplum ve Bilim*, 92, 7-33.
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul: İTO Yayınları, Yayın No: 2007-57.
- Özdemir, S. (2005). Sosyal Gelişim Düzeyleri Farklı Refah Devletlerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme. *Journal of Social Policy Conferences*, 49, 231-266.
- Özdemir, S. (t.y.). *Refah Devleti ve Üstlendiği Temel Görevler Üzerine Bir İnceleme*. Erişim: 04 Mart 2019, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/refah_devleti_ustlendigi_gorvlr.htm#_ftnref5
- Özdoğanlar, E. (1995). *The Swedish Model: Political, Economic And Social Dimensions And The Recent Changes*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Özer, M. A. (2005). Günümüzün Yükselen Değeri: Yeni Kamu Yönetimi. *Sayıştay Dergisi*, 59, 3-46.

- Özerkan, K. (1995). *Scandinavian Social Democracy: The Case of Sweden*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Özmen, Z. (2017a). Refah Devleti Kavramı ve Refah Devleti Modellerine Göre Avrupa’da Bazı Ülkelerin Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansman Yönünden İncelenmesi. *International Journal of Academic Value Studies*, 3(13), 370-387.
- Özmen, Z. (2017b). Avrupa’da Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansmanı: Farklı Refah Devletleri Üzerine Bir İnceleme. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 600-620.
- Palmer, R. R., ve Colton, J. (1992). *A History of the Modern World* (7. bs.). New York: Mc Graw-Hill.
- Pamment, J. (2016). Introduction: Why the Nordic Region?. *Place Branding and Public Diplomacy*, 12(2-3), 91–98.
- Pedersen, A. W., ve Kuhnle, S. (2017). The Nordic Welfare State Model. O. Knutsen (Ed.). *The Nordic Models in Political Science: Challenged, but Still Viable?* (s. 219-238). Bergen: Fagbokforlaget.
- Peltzman, S. (1980). The Growth of Government. *The Journal of Law & Economics*, 23(2), 209-287.
- Petring, A., Dahm, J., Gombert, T., ve Krell, C., ve Rixen, T. (2014). *Social Democracy Reader-3: Welfare State and Social Democracy*. (J. Patterson, Çev.). (2.bs.). Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Pfähler, W. (1988). On Measuring the Welfare Cost of Public Expenditure: A Simple General Equilibrium Approach. D. Bös, M. Rose ve C. Seidl (Ed.). *Welfare and Efficiency in Public Economics* (s. 317-338). Berlin: Springer-Verlag.
- Pierson, C. (2011). *The Modern State* (3.bs.). Londra: Routledge.
- Pierson, C. (1991). *Beyond the Welfare State? The New Political Economy of Welfare* (1.bs.). Pensilvanya: Penn State University Press.

- Pierson, P. (1996). The New Politics of the Welfare State. *World Politics*, 48(2), 143-179.
- Rieger, E., ve Leibfried, S. (1998). Welfare State Limits to Globalization. *Politics and Society*, 26(3), 363-390.
- Robertson, A. (1988). Welfare State and Welfare Society. *Social Policy & Administration*, 22(3), 222-234.
- Robson, W. A. (1976). *Welfare State and Welfare Society: Illusion and Reality*. Londra: Allen & Unwin.
- Rodger, J. J. (2000). *From a Welfare State to a Welfare Society: The Changing Context of Social Policy in A Postmodern Era*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Rothstein, B., Samanni, M., ve Teorell, J. (2012). Explaining the Welfare State: Power Resources vs. The Quality of Government. *European Political Science Review*, 4(1), 1-28.
- Rothstein, B. (2010). Happiness and the Welfare State. *Social Research*, 77(2), 441-468.
- Rothstein, B. (2003). Social Capital, Economic Growth and Quality of Government: The Causal Mechanism. *New Political Economy*, 8(1), 49-71.
- Ryner, M. (1999). Neoliberal Globalization and the Crisis of Swedish Social Democracy. *Economic and Industrial Democracy*, 20, 39-79.
- Sabancılar Eren, S. (2019). Demokrasinin İki Farklı Yorumu: Liberal ve Sosyal Demokrasinin Kuramsal Temelleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 396-406.
- Saklı A. R. (2013). Fordizm'den Esnek Üretim Rejimine Dönüşümün Kamu Yönetimi Üzerindeki Etkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 107-131.
- Sallan Gül, S. (2000). Yeni Sağ Sosyal Güvenlik Anlayışının Tarihsel Bağlantıları: İngiltere ve Türkiye Örnekleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40(3-4), 51-66.

- Sainsbury, D. (1991). Analysing Welfare State Variations: The Merits and Limitations of Models Based on the Residual-Institutional Distinction. *Scandinavian Political Studies*, 14(1), 1-30.
- Schall, C. E. (2016). *The Rise and Fall of the Miraculous Welfare Machine: Immigration and Social Democracy in Twentieth-Century Sweden*. New York, Ithaca: Cornell University Press.
- Serter, Nur. (1994). *Devlet Görevlerindeki Gelişmelerin Sonucu Olarak Sosyal Devlet*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Basım Atölyesi.
- Sørensen, B. (2016). *Energy, Resources and Welfare Exploration of Social Frameworks For Sustainable Development*. Londra: Academic Press.
- Sönmez, S. (2016). Bretton Woods, Fordizm ve Hegemonya. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34(1), 43-62.
- Sözer, A. N. (1997). *Sosyal Devlet Uygulamaları*. İzmir: Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti Yayınları, Yayın No: 8.
- Spicker, P. (2013). Liberal Welfare States. B. Greve (Ed.). *The Routledge Handbook of the Welfare State* (s. 193-201). Londra: Routledge.
- Steinmo, S. (2002). Globalization and Taxation: Challenges to the Swedish Welfare State. *Comparative Political Studies*, 35(7), 839-862.
- Storer, C. (2015). *Weimar Cumhuriyeti'nin Kısa Tarihi*. (S. Özge, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Suluk, S. (2017). *Refah Modellerinin Değerlendirilmesinde Türkiye Ekonomisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.

- Svansson, E., ve Kalmansson, S. (2015). Sustainable Management of Renewable Natural Resources: The Case of Fisheries Management Systems. A. Stachowicz-Stanusch (Ed.). *Corporate Social Performance: Paradoxes, Pitfalls and Pathways to the Better World* (s. 245-264). Charlotte, North California: Information Age Publishing.
- Şenkal, A., ve Saripek, D. B. (2007). Avrupa Birliği'nin Karşılaştırmalı Refah Modelleri ve Sosyal Politikada Devletin Değişen Rolü. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 146-175.
- Tanzi, V. (2011). *Government versus Markets: The Changing Economic Role of the State*. New York: Cambridge University Press.
- Tanzi, V. (2008). The Role of the State and Public Finance in the Next Generation. *OECD Journal on Budgeting*, 8(2), 1-28.
- Tanzi, V. (2000). Globalization and the Future of Social Protection. *Working Paper of the International Monetary Fund*, WP/00/12, 1-22.
- Taşçı, F. (2013). Refah Devleti Modelleri İçinde Türkiye'nin Pozisyonu: "Yaşlı Algısı" Üzerinden Değerlendirmeler. *İnsan & Toplum*, 3(5), 5-35.
- Tepe, F. F. (2005). An Introduction to the Swedish Welfare State. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 261-274.
- Thorhallsson, B. (2010). The Corporatist Model and Its Value in Understanding Small European States in the Neoliberal World of the Twenty-First Century: The Case of Iceland. *European Political Science*, 9(3), 375-386.
- Thorsen, D. E. (2010). The Neoliberal Challenge: What Is Neoliberalism?. *Contemporary Readings in Law and Social Justice*, 2(2), 188-214.
- Titmuss, R. M. (1963). *Essays on 'The Welfare State'* (2. bs.). Londra: Unwin University Books.

- Toprak, D. (2015). Uygulamada Ortaya Çıkan Farklı Refah Devleti Modelleri Üzerine Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 151-175.
- Tuz, A. N. (2010). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devletinin Dönüşümü ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Tümerkan Albayrak, E., ve Birinci, M. (2017). Sosyal Devlet Modelleri: Sosyal Demokrat Model, İsveç-Norveç Örneği. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 1(1), 64-100.
- Türcan Özşuca, Ş. (2001). Yapısal Uyum, Küresel Bütünleşme ve Refah Devleti. *Toplum ve Hekim*, 16(1), 9-13.
- TÜBİTAK. (2003). *Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Tematik Paneli Raporu*. Ankara: TÜBİTAK.
- TÜSİAD. (1995). *21. Yüzyıl İçin Yeni Bir Devlet Modeline Doğru: Optimal Devlet*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Ulutürk S., ve Kutlu, D. (2009). Sosyal Güvenlik: Teori, Dönüşüm ve Türkiye Uygulaması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(29), 114-142.
- United Nations Development Programme. (ty). Erişim: 18 Nisan 2019, <http://hdr.undp.org/en/2018-update>
- United Nations Development Programme. (ty). Erişim: 18 Nisan 2019, <http://hdr.undp.org/en/composite/IHDI>
- Ülgen, G., ve Arda Özalp, L. F. (2016). Sosyal Refah Devletinin Tarihi Süreci ve Günümüz Bazı Refah Devletlerinin Değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5(2), 219-243.
- Ünlü, E. Ö. (2017). Refah Devletinin Krizi, Sosyal Politikada Dönüşüm ve Temel Gelir. *Mülkiye Dergisi*, 41(2), 123-165.
- Van Kersbergen, K. (2013). What Are Welfare State Typologies and How Are They Useful, If at All?. B. Greve (Ed.). *The Routledge Handbook of the Welfare State* (s. 139-147). Londra: Routledge.

- Van Kersbergen, K. (2003). Welfare State Reform and Political Allegiance. *The European Legacy*, 8(5), 559–571.
- Van Voorhis, R. A. (2002). Different Types of Welfare States? A Methodological Deconstruction of Comparative Research. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 29(4), 3-18.
- Vaut, S., Dahm, J., Gombert, T., ve Krell, C. (2014). *Sosyal Demokrasi El Kitabı-2: Ekonomi ve Sosyal Demokrasi*. (R. Hallaç, Çev.). (3.bs.). Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Veggeland, N. (2016). The Narrative of the Nordic Welfare State Model. N. Veggeland (Ed.). *The Current Nordic Welfare State Model* (Chapter 1). New York: Nova Science Publishers.
- Yanık, C., ve Kara, M. (2014). Küreselleşmenin Sosyal Devlet Anlayışındaki Dönüşüme Etkisi: Genel Bir Değerlendirme. *Emek ve Toplum*, 3(6), 8-25.
- Yaşa, A. G. (2018). Liberal Bir Perspektiften Sosyal Refah Devleti. *International Journal of Social Sciences*, 2 (2), 146-164.
- Yay, S. (2014). Tarihsel Süreçte Türkiye’de Sosyal Devlet. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3(9), 147-162.
- Yuvalı, E. (2018). Hak Temelli Sosyal Yardım ve Klientalizm. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 135, 383-404.
- Wagner, R. E. (2013). What Kind of State in Our Future? Fact And Conjecture in Vito Tanzi’s Government versus Markets. *The Review of Austrian Economics*, 26(1), 93-104.
- Wilensky, H. L. (1975). *The Welfare State and Equality: Structural and Ideological Roots of Public Expenditures*. Berkeley, California: University of California Press.

EKLER

EK-1: TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">16/07/2019</p> <p>Tez Başlığı / Konusu: Refah Devleti ve Sürdürülebilir Kalkınma: Nordik Model</p> <p>Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. <p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">   Adı Soyadı: Rahmi Burak ERGÜL Öğrenci No: N15228797 Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı: Kamu Yönetimi Statüsü: Yüksek Lisans   </p>
<p><u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u></p> <p style="text-align: center;">   Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN   (Unvan, Ad Soyad, İmza)   </p> <p style="text-align: center;">Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr</p>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TO THE POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION DEPARTMENT PRESIDENCY**

16/07/2019

Thesis Title / Topic: **Welfare State and Sustainable Development: The Nordic Model**

My thesis work related to the title/topic above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname: Rahmi Burak ERGÜL
Student No: N15228797
Department: Political Science and Public Administration
Program: Public Administration
Status: Master of Science

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Approved.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

(Title, Name Surname, Signature)

EK-2: YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p>
Tarih: 16/07/2019
<p>Tez Başlığı: Refah Devleti ve Sürdürülebilir Kalkınma: Nordik Model</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 125 sayfalık kısmına ilişkin, 16/07/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 5'tir.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar hariç 4- ☐ Alıntılar dâhil 5- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p>
<p>Tarih ve İmza 16/07/2019</p>
<p>Adı Soyadı: Rahmi Burak ERGÜL</p> <p>Öğrenci No: N15228797</p> <p>Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi</p> <p>Programı: Kamu Yönetimi Yüksek Lisans</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p style="text-align: center;">UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;">   <hr/> Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN </p>

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION DEPARTMENT

Date: 16/07/2019

Thesis Title: Welfare State and Sustainable Development: The Nordic Model

According to the originality report obtained by me by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 16/07/2019 for the total of 125 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 5 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature
16/07/2019

Name Surname: Rahmi Burak ERGÜL
Student No: N15228797
Department: Political Science and Public Administration
Program: Public Administration Master of Science

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN